Bein

4.

ספר

מלחמות ה׳

נתחבר לתועלת בני ישראל

היושבים במדינת

מינסטער, מארק ופאדערבארן יע״א

מאת

אברהם זוטרא

אב״ד במדינות הנ״ל

שנת

אחלקם ביעקוב ואפיצם בישראל

הנובר

געדרוקט מיט דער קאָניגליכען האָפבוכדרוקקערייא

בייא ערנזט אויגוזט טעלגענער.

ותהי ראשית מלאכתי בחצי חשון ונגמר ברביעי בשבת
עשרה ימים לחדש אדר הראשון שנת תקצ"ד לפ"ק

השם ברוך הוא אמר בתורתו הקדשה אשר נתן לנו על ידי משה נביאו נאמן ביתו הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא וע"י יחזקאל הנביא אמר (ג', י"ז) בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיותו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש ואתה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו ומדרכו הרשעה הוא בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת׃ ויען אברהם זוטרא ויאמר הנה נא הואלתי לדבר ואנכי עפר ואפר, ידעתי מך ערכי ושפל מצבי, מי אנכי להרים ראש ולדבר נגד מלכים, ולהוכיח ישראל? ידעתי גם אנכי ידעתי כי ישנם בקהלות גדולות בעלי תריסין רבנים וחכמים גדלים, אשר קטנם עבה ממתני אבל בהורת כי אלקים נתנני לצפה לבני ישראל במדינות מינזטער, מארק ופאדערבארן אשר דרים בתוכם יותר מאלף בעלי בתים ה"י השם יוסף עליהם אלף פעמים, עלי להזהירם ולהציל את נפשי, בהצלת נפשותם׃

על כן אאזור כגבר חלצי, אקרא בגרון אל אחשוך כשופר ארים קולי, להזהירם מפתאים המפתים אותם בהלקלקות לשונם להדיחם מתורתנו המסורה לנו

מאבותינו (השמע ישמע וההדל יחדל) כי בעונותינו הרבים נפלו אשיות ונהרסו חומות ונפרצו גדרות התורה, ורבים קמים עלינו לכלותינו ואמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד הגם לא בחרב ולא בחנית באים עלינו ת"ל אבל נועצו לב יחדו עלינו ברית יכרותו להשבית תורתנו הקדושה וביותר תורה שבעל פה מפינו ·

כי נגע צרעת ממארת היא המינות והאפיקורסות פשתה בישראל, ואם מחשים אנחנו ומצאנו עון, כי העם ההולכים בחשך לא ראו אור ה' ואור תורה לא נגה עליהם, וילדיהם בילדי נכרים ישפיקו לומדים ספר ולשון כשדאי וארמאי והתורה הנתנה מורשה לקהלת יעקב משליכים אחרי גום ולשון עֵבר עָבר מזכרם ואם יֵאָמר לנער ישראל, פסוק לי פסוקיך, או משנה ששנית כמו זר נחשב לו, ובתי תפלתינו ישבים בדד, כי רוב העם מבזים תורה ותפלה ואם יתמיד הדבר כן תשכח תורה מפי זרענו חס ושלום ·

ותרגז בטני לקול צללו שפתי, וסעיפי רעיוני יצאו דחופים ומבוהלים על אשר רבו המתפרצים בעם, ואמרתי בלבי אחריש אתאפק? אהיה כאיש נדהם כגבר לא יוכל להושיע? לא! לא זו הדרך ישכון אור! אקרא למאהבי ורעַי, אשר יראת אלהים בלבם, ותורתו לא מש מפיהם איש את רעהו יעזר, ולאחיו יאמר חזק ונתחזק בעד עמנו, ובעד אמונתנו הקדשה, לא נשים עוד יד לפה, נאמר לדבק טוב הוא, נחזק ידים רפות וברכים כושלות נאמץ ·

והנני באתי עוד פעם כמתנצל ואומר כי לא כתבתי את הספר הזה לא להתגדר בה, ולא לעשות לי שם בין גדולים המחברים ספרים, כי ידעתי ספרים קטנים כאלו המה כנצנים הנראים בארץ, בבקר יציצו־וחלפו· אבל אינה אלא הוראת שעה· והצופה מחוייב לכנוס בעובי הקורה, להזהיר ולהציל את העם והנה האובדים נבקש ואת הנדחים נשיב ולנשברים נחבש וכל מגמת לבי להקים הדת לגדור פרצות עמנו, ולרפא את גדר דת משה ההרוס ולחזור עטרת התורה ליושנה להרביץ תורה ולהאדירה להגדילה במדינות הסרים למשמעתי·

ואם הקרא יקרא ספר הזוטרא הזה לפני חכמי הדורות ויקראו בו וימצאו, פירושים או סברות אשר כבר כתובים הנה בספרים אחרים או אשר לא ישרו בעיניהם ידינוני לכף זכות, כי בלא״ה לא נסיתי ללכת באלה לקרות בספרי הדרוש, כי גדלתי בישיבה גדולה ומפוארה בק״ק פיורדא בין ברכי הגאון הגדול החריץ ושנון כמהו׳ וואלף האמבורג נרו יאיר, וכאשר למדנו באקראי אגדתא וכיוצא בהן אמר לנו מה לך אצל אגדה כלך אצל הלכה תוספות, בבבות· והנה שמעתי לקול מורי ורבי מובהק, וכל ימי לא משתי מאהלה של תורה וכל עסקי היא בהוית דאביי ורבא, ובפוסקים ראשונים ואחרונים והן הן גופי הלכות· זאת ועוד אחרת לא זו כי לא עיינתי מעולם בספרי הדרוש, אלא אפילו אינן תחת ידי ואינן נמצאים לא בביתי ולא במקומי· ע״כ זחלתי ואירא ואמרתי אשים יד לפה·

אבל כבר אמר החכם לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, עת להשורת ועת לדבר, ובהיות כי מקרוב קמו פורצי גדר והתירו כמה וכמה דברים אסורים יאמרו, מדשתקו רבנן שמע מינה ניחא להו, או נסתתמו טענותיהם ע"כ צריך אני להורות לבני בריתי הסרים למשמעתי למען אשר לא יפותו ממורים רעים · מדושתי ובן גרני! ואלהי אברהם יהא בעזרי אשר לא אכשל בלשוני ויאיר עיני במאור תורתו אמן ·

בשבת דף ל' איתא כתיב אל תען כסיל כאולתו וכתיב ענה כסיל כאולתו לא קשיא הא בדברי תורה הא במילי דעלמא, בד"ת מותר לענות באולתו, וכן איתא באבות ודע מה שתשיב לאפיקורוס, אע"ג שאמרו בגמרא הני מילי אפיקורס נכרי אבל אפיקורס ישראל כ"ש דפקר טפי? אבל זה אינו אלא בינו ולבין עצמו אבל היכא דמפרסם דבריו וטעותו לרבים, בודאי מצוה היא להשיב על דבריהם למען אשר לא יפותו ולא יכשלו הישראלים הכשרים מדבריהם החלקים אשר בהם מסיתים את העם ·

בתחלה נשיב מה ששאלים האינם מאמינים, איה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' באתות ובניסים, הלא יפלא מעשה נפלאות לעשות עוד נסים, ומדוע לא ראינו בימינו לא אותות ולא נסים? ולהסתים פה מסטיננו נשיב כי ידוע כי הנפלאות הכתובים בתורה היו לפי שעה והכרחי, השם הכה את פרעה ומצרים בעשר מכות למען אשר ישלחו את אבותינו מעבדות להירות וכאשר רדף פרע

וחילו את ישראל והם היו חנים על שפת הים, בקע השם את הים והעבירם בתוכו למען הציל אותם מחרב פרעה, המטיר לחם מן השמים ארבעים שנה לזון אותם למען אשר לא ימותו ברעב, וכאשר עברו את הירדן ובאו לארץ נושבת שבת המן·

אבל כל מי שיש לו עינים לראות ולב להשכיל יראה ויביט ויבין כי הקב"ה עשה נפלאות בכל עת עם ישראל, והנס הגדול מכל הנסים והנפלאות הכתובים בתנ"ך הוא הנס כי לא כלו בני יעקב כאשר הבטיח לנו השם ע"י נביאו מלאכי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, והתורה אשר נתן לנו השם הטוב, זה יותר משלשת אלפים שנה עודנה היא בידנו עתה כמאז, היא היתה שעשוע אבותינו בימי שמחתם, ונחמתם בימי ענים ובאהבתה שגו תמיד מנשרים קלו ומאריות גברו לעשות רצון קונם· ואם הנכרים רעצו ורצצו אותם, ורצו להעבירם מדתם בחרו במות מבחיים, ומסרו נפשם על קדוש השם, כי יסוד מוסד היה בלבם, בשמירת התורה ובעשיית המצות בלבד יחיו חיי נצח, ובעזיבתה יעזבו מכל טוב בזה ובבא· התורה והאמונה הקדשה העומדת בתוך העמים, כחלמיש צור בתוך ימים, עד שגם הם מתמיהים ואומרים שיש לתמה איך אחר כל הצרות והשמדות אשר עברו על היהודים באופן אשר כמה מושלים נוסדו יחד לאמר לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד ובכל זאת עודנם מחזיקים בתומתם בכל קצוי ארץ· היותה מעידה על נצחותה, השנויים והחלופים רבו כמו רבו שעברו על

פני האדמה תמונת וצורת תבל שאנחנו דרים בה נשתנה ונתחלפה כל כך עד שכלי ראִיה זה שלשת אלפים שנה לא יכירוה עוד · וכאשר היא כתובה בספרי המחקרים, ההרים הגבוהים שהיו מאז מחסה לשפנים, עתה נבלעו מים הגדול ומגליו; הנהרות והנחלים שרמשו בהם אז רמשים ותנינים, עתה חורשים עליהם איכרים עם מחרישיתם; ארצות שהיו אז כגן ה׳ צמחו והגדילו דשאים וירקות תבואות ופירות, באהים רעו עדרי צאן ובקר, ובני אדם פרו ורבו עליה מאד מאד, שהיו מלאים כפרים וערים לאלהים, עתה נהפכו לשממות ולמדברות ונטה עליהן קו תהו ואבני בהו; ארצות שהיו אז מכוסים בשלג וקרח ולא עבר בהם רגל ולא ישב אדם שם, עתה נתישבו כאחת הארצות הישנות; העמים והגוים כלם כאחד שנו אמונתם ודתם, עד שאין זכרון לראשונים לאחרונים אם לא מפיהם ומכתבם כי איה איפא עמוני ומואבי מצרי אדומי ופלשתי? איה יוני ורומי? העמים האלו כבשו כל הארץ, שרי ומלכי גוים סרו למשמעתם, בפרט רומי, כי כל הגוי וממלכה אשר לא עבדו אותם האבידו · מי מלל לבני אברהם אבותינו בימי טיטוס ובימי טראַיאַן והאַדריאַן אשר שמו ישרל בעפר לדוש בחוריהם הרגו בחרב ועלליהם רטשו והרתיהם בקעו, מי האמין לשמועה כי ימים באים ועם רומי יִמָּחה ויְאֻבד מארץ זכרו ויעקב הקטן יקום? ולא יוני ורומי בלבד עמדו עלינו, אלא בכל דור ודור עמדו עלינו לכלותינו כמה וכמה גליות גזרות ושמדות עברו עלינו מיום חרבן רומי עד עתה, בספרד וצרפת ואשכנז

וכמעט בכל הארץ, הק"בה הצילנו מידם כי אומה ישראלית ותורתנו הקדשה לא נשתנה ולא נתחלפה כי לא יחליף האל ולא ימיר דתו, וזהו בודאי פלא ונם גדול אשר אין יוכל להכחיש אותו אלא עקש ופתלתל׃

וראיתי בספר שופטים דפוס אפענבאך כתב המדפיס וה"ל׃ הנה מצאתי ראיתי בספר שחבר אחד מחכמיהם בשמו האָלבערג שספר בתוכו את כל הקורות שאירעו לבני עמנו מאז ועד זמנו, ואחר שהאריך בדברים רבים, כתב בסוף חלק שני מספרו שיש לתמה הפלא ופלא איך אחר כל הצרות ושמדות שעברו על היהודים באופן שכמה מושלים נוסדו יחד לאמר לכו ונכחידם ולא יזכר שם ישראל עוד, ובכל זאת עדיין עומדים באמונתם בכל קצוי ארץ, וחתם דבריו בזה הלשון׃ השגחה אלקות עשתה זאת׃ גם הצרפתי המפורסם Mirabaeu אשר הכחיש כמעט בכל הניסים אשר ספרו לנו אבותינו אומר כי הוכרח להאמין בדבר הזה, היינו שלא נכחד שם ישראל ולא נתערבו בגוים ותורתם ואמונתם בידם עתה כמאז כי זה ופלא הפלא׃ ואין לנו להביא עצות מרחוק, ומשנים קדמוניות, הביטו וראו רוח והצלה אשר עשה השם לנו בימינו כמה וכמה מקומות וערים המה במדינת אשר לא הורשה לישראל ללון בהן אפילו לינת לילה אחת, וגם פה מינזטר עיר אשר אנכי יושב בה, היה כומר נשיא המדינה, זה כמו שלשים שנה, ואלו היו נותנים לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב, לא נתן ליהודי לדור פה, ועתה הכומר נתגרש ואין לו ולהם עוד לא שום ממשלה ושררה, ויהודים

ישבים פה ובשאר ערים כדומה קאָלן אַכען ווירצבורג, והותרה להם לעסוק בתורה ובמצות ורשאים ללך אפילו בטלית ותפילין ברחובות ואין פצה פה ומצפצף · האין זה פלא ?

וזה מה שאומר הכתוב בתהלים: רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי: על גבי חרשו חרשים האריכו למעניתם: ה׳ צדיק קצץ עבות רשעים: יבשו ויסגו אחור כל שנאי ציון: כנגד שנים דברה תורה, כי שתים רעות עשו לנו, פעם באים בהרב ובחנית, ופעם בדברים חלקים ופתויים להסית ולהדיח ישרא׳ מאמונתם· כנגד הראשון אם באים ביד חזקה, אין בידנו לעמוד כנגדם כי אנחנו המעט מכל העמים, כשה פזורה בין האריות, אבל ה׳ צדיק קצץ עבותם, וכנגד השני כמאמר האריכו למעניתם לשון מענה כמו ויען איוב שמאריכים בדברים ובדרשות ע״י שלוחיהם מיזזיָנאֶר יבשו ויסגו אחור כל שנאי ציון כי כל איש ישראלי אשר תורת אלהיו בלבו ידע להשיב על דבריהם ולהוכיחם על פניהם, כי פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר · וגם ישעיה הנביא מנחם את ישראל ואומר כי לא נירא לא מחרבותם ולא מלשונם, באומרו (נ״ד): כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי אם באים בסוס ורכב ובכלי זין, אין לנו לעשות אלא להשען על אבינו שבשמים, כל כלי יוצר לא יצלח כי ה׳ ילחם לנו, וכל לשון אשר יקום אתנו למשפט, בכזביהם ובהבליהם נרשיעם · וגם יש לפרש מה שאמר על גבי חרשו חורשים שהמשיל ישראל לשדה

הרושה כי אם יחרוש החרש כל היום לא יזיז הארץ ממקומה, כי אם צרורות חול פורחים באויר והארץ לעולם עמדת, כך ישראל אם נראה בדור הזה כי יש איזו אנשים ריקים ופוחזים הכופרים בתורת משה ומחבקים חק נכרי' ובורחים מאומתנו, אינן אלא כצררות חול אבל אומה הישראלית לעולם תעמד כאשר הבטיחנו השם ע"י ירמיה הנביא (ל"א) אם ימשו החקים האלה מלפני נאום ה' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים · ועל זה מרמז ישעיה הנביא (ו') ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם זרע קדש מצבתה: הנבלים הנופלים ממנו אינם אלא כעלה נובלת אבל זרע קדש מצבתה לעולם· הנה הוכחנו בברור גמור ועתה ידענו כי גדול נס

היותינו מכל הניסים: ונחקור על ידי איזה אמצעיות הפעיל הב"ה הנס הזה ? ואין להשיב כי זה רצונו · ידעתי גם אנכי ידעתי כי זה רצונו, והנה רצון הבורא שיחיה האדם שבעים או שמנים שנה וזהו ע"י אמצעיות אכילה ושתיה ואם יאמר אדם לא אכל ולא אשתה, בודאי ימות, וצריך האדם לעבוד ולזרוע והשם הטוב יצוה את ברכתו כדכתיב וברכך בכל אשר תעשה והלא גם הניסים שנעשו במצרים נעשו באמצעיות הטבע כדכתיב במכת ארבה וה' נהג רוח קדים בארץ, וגם בבקיעת ים סוף כתיב ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה, וא"כ הנס הגדול שאנחנו מדברים בו שהוא יותר מכמה אלפים שנה בודאי נפעל גם הוא ע"י אמצעיות· ואם אינו נראה לכל, החכם ישכיל, ונראה לי כי הנס

הזה נעשה ע"י התורה עצמה · קורא הנעים ! הט אזנך ושמע כי כל עם ועם בכל עת שהוא מדבר בלשונו, אפילו אם הוא משועבד לעם ולממלכה אחרת נקרא עם · ואם כי ישראל המפוזרים ומפורדים בכל קצוי ארץ אינם מדברים לשון עברית, כי אם בלשון עמו אשר הוא ישב בתוכו, אבל באשר כי כל ישראל מתפללים בלשון הקדש ולומדים אמונתם בתורה כמו שנתנה נתן התורה על הר סיני היא שעמדה לנו ולאבותינו כילא כלינו · ע"י קשר זה נקשרים ונאחזים כל ישראל בעבותות האהבה אשר לא ינתק לעולם · כי אם יבא ישראל למדינה אחרת אפילו אינו ידע לשון המדינה, כיון שנכנס לבית הכנסת ומתפלל עם אחיו ועולה לתורה ומברך בלשון הקדש, מיד כולם עונים ואמרים אחינו הוא כי פיו המדבר אלינו בלה"ק ואלולי שנו אבותינו לשונם בתפלה כבר נתפרדה הבילה חס ושלום, ואין צריך להרחיב הדבור בזה כי כל מי אשר נתן לו השם עינים לראות ישכיל ויבחין כי כנים ואמתם דברים אלו ועליו אמר הכתוב שימה בפיהם, בהוייתן ובצורתן יקיימו כי לא תשכח מפי זרעו · ובזה יש ליישב הא דאמרינן בסוכה ד' מ"ב תנו רבנן קטן הידע לדבר אביו לומדו תורה, תורה מאי היא אמר רב המנונא תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, וקשה מאי שנא האי קרא דנקט ולמה לא נקט קרא אחרינא ? אבל אית למימר אע"פ שהתורה נעתקה ללשון העמים, מצוה לכל איש ישראלי ללמד לבנו תורה כאשר נתנה לנו למורשה, כאשר ירשנו אותה מאבותינו, בלשון

הקדש, וכ"כ הר"אם ישא מדברותיך נשאו עליהם עול תורתך, וא"ה דבריהם פירוש בעת שגוזרין עליהם האומות הגזרות הרעות אינן חוששין מהם להתמוטט מתחת כנפי השכינה אלא מתחזקים ואומרים תורה צוה לנו משה ונחזיקנה ולא נעזבנה׃

והרבה יש לנו להתרעם על אותם אנשים המחדשים והמתחסדים מחתכים ומסרסים תורתנו הקדשה, בעשותם ספרים הרבה אין קץ, זה מחבר רעליגיאָנז= אונטעררי כט, וזה ביבלישע געשיכטע וכיוצא בהן׃ וכי לא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם! חי אני! כי אנשים אלו אינם מחזקים אמונה אלא מהרסים האמונה׃ ומעשים בכל יום יוכיחו עליהם כי מיום אשר קמו המלמדים האלה, התורה והאמונה הלך וחסור ואם יאמר האומר כי הכל לפי המקום והזמן, ועתה שצריכים הבנים ללמוד לשון העם אשר הוא ישב בו, וגם שאר לשונות וידיעות אינו יכול עוד ללמוד תורה, האמר זה הוא מן כת המסיתים והמדיחים אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר ידעתי גם אנכי ידעתי זה ואין זה דבר חדש, כי שאל אביך ויגדך זקינך ויאמרו לך כבר קדמהו חכמים הראשונים באמרם יפה תורה עם דרך ארץ, ובהרבה מקומות בש"ס נראה להדיא כי חז"ל לא עסקו בתורה בלבד אלא גם בשאר חכמות ידיעות, וגם צוו לדבר בלשון צח כדאיתא בב"ק דף פ"ג אמר רבי בארץ ישראל לשון סורסי למה או לשון הקדש או לשון יוונית כי סורסי לשון נלעג ויונית לשון צח, ואמר ר' יוסי בבבל לשון ארמי למה, או לשון

הקדש או לשון פרסי, וכנראה מספרי הספרדים אשר נכתבו זה שלש מאות שנה, במדינת ספרד, שפאניען, כי עסקו בחכמות וידיעות אבל בכל זאת לא אחזו בטפל לעזוב העיקר זו תורתנו · ועתה משליכים את התורה אחרי גום, ובילדי נכרים ישפיקו, כיון שהילד ידע לדבר מלמדים אותו שירים ומליצות נכריות, ואם הבנים שמחה, אם בניה ידעים לומר בעל פה שיר או מליצה כזו, והאבות יאמרו האח ראיתי אור כי בני ידעים היטב לכתוב ולדבר בלשון אשכנז וצרפת, ולשון עברי עבר מפיהם, ואם נאמר לתנוק של בית רבו פסוק לי פסוקיך או משנה ששנית כמו זר נחשב לו, אל נא אחי תרעו, לא טוב הדרך אשר אתם הולכים בה כי ע"י זה תשתכח התורה, אם לא מכל ישראל, אבל מבניכם תשתכח חס ושלום · שמעוני וחיו · למדו את בניכם תורת משה, לא אחת ושתים או שלש פעמים, כי אם מאה פעמים לקיים שימה בפיהם, ואם הנער ידע היטב לתרגם החומש נקל הוא לו ללמד נביאים ראשונים, תהלים ומשלי, וכל נער ונער יכול ללמוד ספרים אלו אם מתחיל מבן חמש עד היותו בן שלש עשרה שנה, אם לומד לכל הפחות מדי יום ביומו שעה אחת ושתים תנ"ך, והלא אם יהגה כל היום ללמוד חכמות אחרות, למה לא יהגה איזו שעות בתורתנו הקדשה · כל אלה נסיתי, ואם לא חכמתי, אבל יראתי עמדה לי ת"ל, הבנים אשר חנן לי אלהים למדתי אותם עד היותם כבן עשר שנים תורה ונביאים וכתובים ודקדוק לשון עברי וגם מעט גמרא, ואחר זה התחילו

ללמוד לשונות העמים ות"ל הצליחו ועשו פרי וגם
איזו בעלי בתים יראים אשר שמעו לקולי, עשו כמוני
וגם הם הצליחו כי בניהם אחזו בטוב ואין טוב אלא
תורה, וגם משאר ידיעות וחכמות לא הניחו ידיהם,
ועתה אַחַי ורעַי! שמעו בקולי ולַמדו את בניכם תורה
וחכמות, כי אם ילמדו אפילו שבעים לשונות וכמה
חכמות וידיעות, ותורת ה' אין בפיהם לשוא עמלו,
כי אין לאדם אושר נצחי כי אם ביראת אלהים, אבל
אם ילמדו תורה הקדשה תהי' יראת ה' על פניהם
לבלתי יחטוא ואשרי להם בזה ובבא!

והנה הוכחנו במאמר זה בראיות ברורות כי השם
הטוב עשה נִפלאות בכל עת עם עמו ישראל
בקימו אותנו, ונראה לי זהו הפירוש ברכות שכל איש
ישראלי מברך בכל יום ויום בא"י אמ"ה אוזר ישראל
בגבורה, עוטר עמו ישראל בתפארה איה גבורתנו ואיזו
תפארתנו? אע"ג דאיתא בברכות דף ס' כי אסר
המייניה לימא אזר ישראל בגבורה כי פרים סודרא
על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה אבל ודאי
טעמא צריך למה תקנו נוסחא זו, אבל היא היא שאמרנו
גבורתנו היא ללחום מלחמות ה' מדי יום ביומו נגד
היצה"ר, ונגד האומות, ונגד המינים והאפיקורסים
והיא היא תפארתנו כמו שנאמר כי היא חכמתכם
ובינתכם לעיני העמים• סליק מאמר ראשון•

מאמר שני

במאמר הראשון הודעתי נאמנה כי על ידי התורה הפעיל הב"ה הנס והפלא הגדול שהחינו וקימנו להיות עם לפניו זה יותר משלשת אלפים שנה, וע"י התורה יְקמנו ונחיה לפניו לעולם. ונדעה נרדפה לדעת מאי תורה?

גרסינן בברכות דף ה' ואמר רבי לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לוחות אלו עשרת הדברות, תורה זה מקרא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה גמרא, מלמד שכולם נתנו למשה בסיני, א"כ בכלל תורה, תורה שבכתב ושבעל פה, וזהו למאמינים בני מאמינים, ועתה אנופף ידי להשיב להמינים והממאנים בין בתורת משה בין בקבלה אשר קבלנו מאבותינו. בתחלה נוכיח ונודיע כי ע"י הֶעָרות רוח ה' ממרום על יהודי סגולה, וע"י הִגָלות כבוד שכינתו בהר סיני מתקיים העולם, ורוב חכמי המחקרים הסכימו כי השכל אינו מחייב שום מצוה וכל המעשים אשר נעשו תחת השמש יוכיחו על זה. הנה המצוה „לא תרצח" היא לפיראות עיני אדם צווי שהטבע מחייבת, ורחמי האב על הבן היא ביותר מעל שאר בני אדם, ובכל זה כמה אומות נִסכלו ונאלו ושרפו בניהם ובנותיהם באש, וכמה אומות שורפים את כבשיהן אשר מפתם תאכל, ומכוסם תשתה כאשר עושים עודנו היום באינדיען, אם מת הבעל שורפים את נשיו, ואם ילדות הן, עם המת,

וגם בימי האחרונים בימי רומים אשר נתנו דת שכל
אב יש לו רשות על בניו להמית ולהחיות היו כמה
אבות שהמיתו בניהם בשביל שנאה או קנאה ובשבל
כילות ואם כן איה איפה המצוה הטבעית לא תרצח?
ובאמת לפי התחייבות השכל אסור להמית כל בריה,
אפילו יתוש קטנה וכן נוהגים כמה אומות באינדיען
הודו שאינם אוכלים בשר, ועוד שבונים בתים לבהמות
וחיות חולים וזקנים, ומביאים אותם לשם, וכומריהם
נקראים בראַמינען מרפאים אותם, כי יאמרו, וכן
השכל מחייב רחמי האדם צריך להיות על כל הברואים,
ואומרים הכי אפשר מי שיש לו לב אדם לקחת מצאן
או מכבשים אשר רובצים על פני השדה, ולא ירעו
ולא ישחיתו, וירקדו עם עוליהם מהר לגבעה, ומגבעה
לעמק אינם משחיתים ואינם מזיקים לשום בריה והטבע
נתנה להם רוח ונפש ואיך יהיה אדם אכזר להנוק או
לנהור ולשחוט שה הטוב הזה? מה עשה לו החי הזה?
מי נתן לאדם רשות להמית אותו? היונה השלֵוה
ושקטה, השוכנת בחגוי הסלע, ומשעשעת ומשחקת
עם בן גילה, אשר כל ראיה תעלוזנה כליותיו, ובא
אדם עם חיציו ומעורר לויתן, וממית הבעל הכנפיים,
והאלהים נתן לו חיים, כן אומרים חכמי אינדיען והודו
ואם כן מה יאמרו האומות אחרים הממיתים צאן ובקר
ושאר בעלי חיים? יצרם מתגבר עליהם, והמה מתאוים
לאכול בשר והמה הזקים משאר בעלי חיים ע״כ יאמרו
הרוג בקר ושחוט צאן, ואם אינה הסבה ליד גבור
אֱנוש אָנוש, יתאנה עליו להורגו ולקח את כספו לאכול

בשר כי מה בין בעל חי זה לבעל חי אחר ? ולולי שהתורה הורנו השארת הנפש, ואסרה לרצוח את האדם, והתירה לנו בשר בעלי חיים הטהרים ואם לא יהיה מוראה של מלכות, או מפני קרוביו של נרצח, כמו במקום הסתר באחד היערות בודאי יקום החזק על החלש ויהרגהו א״כ איפה הצווי לא תרצח! לא תגנוב ?

על פי הדברים האלה יש לישב מה דאמרינן בפסחים ד׳ מ״ט רבי אומר עם הארץ אסור לאכול בשר שנאמר זאת תורת הבהמה והעוף כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף. וקשה לענין זה מה בין תלמיד חכם לעם הארץ הלא התורה אמרה אל בני ישראל זאת החיה אשר תאכלו ? אבל לפי דברינו אתי שפיר כל העוסק בתורה ומאמין כי הב״ה התר לאכול בשר יאכל כי לא יאכל ולא יעשה שום דבר אלא מה שהתורה התורה, אבל ע״ה שאינו עוסק בתורה ואינו מאמין לא בחוקותה ולא במצותיה אסור לאכול בשר, כי למי שאינו עוסק בתורה מותר האדם מן הבהמה אין.

הצווי כבד את אביך ואת אמך, גם היא הטבע אינה מחייבת אותה וכך כתב הרב ר׳ הירץ וויזל בבאורו לקדושים וז״ל איש אמו ואביו תיראו החל בעיקר הראשון. שידעו כי האדם נברא בצלם אלהים, ושאין לידתו מקרה כלדת הבהמה אלא בהשגחת השם, שחבב נשמה עליונה בגוף, להיות נפש חיה תחת השמש וזהו תקונו בין

בטוב לו בין בצר לו כי יש תקוה ואחרית לנפש האדם, ויום הגמול על כל דרכי האדם ומעשיו, ולפי שאבותיו שותפין ביצירתו, ועל ידם נעשה החפץ העליון לכן חייב במוראם ובכבודם, אבל המכחיש במעלת צלם האדם ובהשגחת יוצרו עליו, אין מקום לכל התורה ולכל המצוה, גם לא יירא את אבותיו משקול דעתו, כי אין דעת האדם מכרעתה, שאם תאמר ייראם ויכבדם לפי שילדהו וגדלהו והטיבו עמו, לא יקימנה רק מי שחי חיים טובים אבל בני עניים העטופים ברעב מנעוריהם, וכאשר גדלו שלחום אבותם מעל פניהם, ומתגוררים בארצות בחוסר כל, ובוחרים מות מחיים, איזו טובה יכירו לאבותם· יאמרו אבותינו להנאתם כוונו, ואוי לנו כי ילדונו, אבל היא מצות ה׳ בדרך הקדש, על כן אמר בדברות שניות כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה׳ אלהיך כלומר לא משקול דעתך אלא בעבור שצויתך לעשותה: והדין עמו כי המעשים חדשים וגם ישנים אשר נעשו תחת השמש מספרים מבנים המורדים באבותיהם, הזמן יכלה והם יכלו, והספורים אשר מספרים דברי הימים מכמה אומות, מבנים המורדים לא יכלו, א״כ איפה הצווי כבד?

בצווי לא תנאף לא נרחיב הדבור, כי ידוע מה שמספרים עוברי ארחות ימים, מהחוקים משונים, ומגונים, שנהגו עמים באיים הרחוקים באמעריקא וכדומה להם, כמעט נצטוו לנאוף, וגם העמים הקדמונים הקימו היכל לקדש, ויהודה וישראל כאשר עזבו תורת

ה׳, גם הם עשו כתועבת הגוים כדכתיב וגם קדש היה בארץ, וכבר דרשו על האי קרא ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה, טבת כתיב משהיו מטיבין אשה לבעלה הגדול מהן נכנס ובועלה תחלה, כמה אומות יש אשר לוקחים אחיותם לאשה א״כ איפה המצוה הטבעית לא תנאף?

כמה וכמה טעות טעו המחקרים הפהילאזאפהים אפילו אריסטו החכם השב שיש אלהות הרבה וגם זאקראט צוה בטרם מותו שיקריבו תרנגול לבן לשם אלוהות, כי השכל האנושי חלוש להשיג האמת על בוריו.

נודה לאלהינו אשר הופיע על הר סיני, והודיע לנו אחדתו ונתן לנו תורתו והורה לנו חקים ומשפטים טובים אשר נחיה בהם, והנה ידוע לכל איש משכיל, אם התורה תהיה מפורשת, ונכתבה כל מצוה ומצוה כללי׳ ופרטיה היאך נקים אותה, לא היינו צריכים עוד לשום ספר, אבל חכמתו הרמה והנשגבה רצתה לכתוב התורה סתם, ולפרש פרטיה למשה על פה, והוא מסרה ליהושע והוא לזקנים עד רב אשי שסדר הש״ס כי התורה בעצמה בלא קבלה היא כספר החתום, כתיב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, ובפרטות אין אנו מוצאין כן, פעם אחת כתיב שבעת ימים תאכל מצות, וכתוב א׳ אומר ששת ימים, ועוד אם לא נאמין הקבלה לא נדע לעשות לא מצות עשה ולא להזהר ממצות לא תעשה, כתיב לא תעשה כל מלאכה החייט יאמר תפירה

אינה מלאכה אצלי, הסופר יאמר כתיבה אינה מלאכה האיכר יאמר חרישה וזריעה אינה מלאכה, השר האופים יאמר לישה ואפייה אינה מלאכה, כל אחד מה שהורגל בו ונקל עליו לעשותה· כתיב ולקחת פרי עץ הדר, לולי הקבלה שקבלנו כי זהו אתרוג יקח אחד רמון, ואחד תפוח, בעיני זה יישר פרי זה ובעיני אחר פרי אחר, ואם יאמר האומר היך נסמוך על הקבלה הלא רבנן הם עצמם מסופקים בפירוש המצוה, כגון זו בפירוש פרי עץ הדר, דפרכינין במס׳ סוכה ד׳ ל״ה ואימא פלפלין וגם בשחיטה פרכינין אימא מזנבו, ואימא מאזנו ואימא מלבו? (חולין ד׳ ך״ז) אבל דע ושמע מה שכתב בזה רבינו הגדול הרמב״ם בהקדמתו לפירוש משניות וז״ל וזה עיקר יש לך לעמוד על סודו והוא שפירושים המקובלים מפי משה אין מחלוקת בהם בשום פנים שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת נפלה בזמן מן הזמנים מימות משה ועד רב אשי בין החכמים כדי שיאמר אחד המוציא עין חברו יוציאו את עינו שנאמר עין בעין ויאמר השני אינו אלא כופר בלבד, ולא מצאנו גם כן מחלוקת במה שאמר הכתוב פרי עץ הדר כדי שיאמר אחד שהוא אתרוג ויאמר אחד שהוא חבושים או רמונים או זולתו, ולא מצאנו ג״כ מחלוקת בעץ עבות שהוא הדס, ולא מצאנו מחלוקת במאמר הכתוב וקצתה את כפה שהוא כפר וכיוצא בזה בכלל המצות אין מחלוקת בהן שכולם פירושים מקובלים מפי משה ועליהם ועל דומיהם אמרו כל התורה נאמרה כללותיה ופרטותי׳ ודקדוקיה מסיני, אבל אע״פ שהן מקובלין ואין

[2] *

מחלוקת בהן, מחכמת התורה הנתונה לנו נוכל להוציא ממנה אלו הפירושים בדרך מדרכי הסברות והאסמכתות והראיות והרמזים המצויים במקרא וכשתראה אותם בתלמוד מעיינים וחולקים זה על זה במערכת העיון ומביאין ראיה על אחד מאלו הפירושים והדומה להן כגון מה שאמר במאמר הכתוב פרי עץ הדר אולי יהיו רמונים או חבושים או זולתם עד שהביאו ראיה עליו ממה שנאמר פרי עץ הדר, עץ שטעם עצו ופריו שוה ואמר אחר פרי הדר באילנו משנה לשנה, אלו הראיות לא הביאו מפני שנשתבש עליהם הענין עד שנודע להם מראיות האלה, אבל ראינו בלא ספק מימי הושע עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה ואין בו מחלוקת אבל הקרו על הרמז הנמצא בכתוב לזה הפירוש המקובל וכן היא ראייתם על ההדס וכל הודמה לו שהוא נוהג על העקר הזה "כללו של דבר התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל לא נוכל לפרשה בלתי הגמרא על כן אמר אלהים והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל השופט ומת האיש ההוא, נמצא העובר על דברי חכמים חייב מיתה כמגלה עריות, כשופך דמים כעע"ז הפושעים יכשלו בם וצדיקים ילכו בם ·

אבל מקום הניחו אבותינו להתגדר בו, הם אמרו והם אמרו יש דברים שהתירו אחרונים כמו שמן של נכרים ופת של נכרים וכמה דברים אסרו הגאונים והפוסקים אחר חתום הש"ס ע"כ נבא אל העיון, ונברר דין זה על בוריו כפי יכולתנו ·

ביצה ה׳ השם אמר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, למה לי? הלא אמר היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה, ממילא אשתרו לאחר שלשת ימים שקבלו את התורה למה לי למהדר ולתן להן רשות לשוב לאהליהם, אלא כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו. ועוד אמר השם, במשוך היובל המה יעלו בהר למה לי? הלא אמר גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא כל זמן שהוא בהויית קדושתו שהשכינה עליו אסור ממילא אשתרו לאחר הסתלקות השכינה, אלא כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ולא זו בלבד בדבר תורה צריך הכתוב להתירו בהדיא מה שאסר ואפילו בטל טעמא אלא גם בדרבנן צריך מנין אחר הלא לא אמרו להביא פירות של כרם רביעי לירושלים אלא כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות וממילא כיון שנחרב הבית אין כאן עטור ואפ״ה אמרו לו תלמידיו לר׳ אליעזר כבר נמנו עליך חברך והתירו טעמא דנמנו הא לא נמנו לא הגם שבטל הטעם, אפ״ה צריך מנין אחר להתירו וכ״כ רש״י ואפילו אירע דבר שאתה יכול להורות בו היתר ולומר אין תקנת מנין הראשון עומדת כי הכא אפילו. הכי אסור עד שהתירוה בפירוש בקבוץ חכמים וכ״כ הר״אש דבר שנגזר במנין חכמים ואירע דבר שהוא ידוע שהגזרה בטלה כגון שידוע מאיזה טעם נגזרה הגזרה ואותו טעם בטל לו וא״כ ראוי היה שתבטל גם הגזירה ממילא ואפ״ה אינה בטילה עד שנמנו עליה חכמים והתירוהו, ולא זו בלבד שצריך מנין אחר להתירו אלא המנין האחר צריך שיהיו

גדול מראשון בחכמה ובמנין וכ"כ הרמב"ם פ"ב מ"ה ממרים, ב"ד שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישרא׳ ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים, ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג, אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין, אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם, ואע"פ שהראב"ד מחולק ואומר שאם בטל הטעם אינו צריך שיהא ב"ד האחרון גדול מן הראשון עכ"פ נוצריך מנין להתירו, ומה שמקשה הכסף משנה על הראב"ד דלדבריו ה"ל לגמרא לאקושיי עליה מדתנן אין בית דין יוכל לבטל דברי ב"ד חברו, פירוש אהא דאמרו לו תלמידיו לר׳ אליעזר, ר׳ כבר נמנו עליך חבריך והתירו ה"ל להקשות והתנן, דלרמב"ם לא קשיא דר׳ יוחנן בן זכאי באמת היה גדול כחבריו כראשונים אבל לראב"ד ז"ל דלא היה גדול כראשונים ה"ל להקשות ולתרוצי דהיינו במדי דלא נתבטל הטעם אבל היכא שנתבטל הטעם יוכל לבטל אפילו אינו גדול כמוהו, ואני אומר זהו גופא הוכחה לראב"ד כי הוא סבר שהחלוק זה היה לתלמודא פשוט כל כך עד שאין צריך להקשות ולתרץ ובהא ראיה בכל מקום שמקשה הגמר׳ והתנן, לא נתבטל הטעם, במגלה ב׳ מקשה הש"ס אנשי כנסת הגדולה תקנו י"ד וט"ו אתו רבנן ועקרו תקנתא והתנן? וכאן לא נתבטל טעם הראשון למה לא יקראו עתה כמאז בי"ד, וט"ו? במועד קטן ג׳ גרסינן עד מתי חורשין בשדה אילן ערב שביעית ר׳ שמעון אומר בשדה הלבן

עד הפסח ובשדה אילן עד העצרת והיינו אליבא דבית שמאי ובית הלל, רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים אלו ובטלום, דהורשין עד ראש השנה, ופריך רבן גמליאל ובית דינו היכי מצו מבטלי תקנתא דב"ש ובית הלל והתנן גם כאן לא נתבטל טעמא, כיון דצריך להוסיף על השביעית מאי איכא בין ימי ב"ש וב"ה לימי ר' גמליאל ? אע"ג דהרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות שמיטה ובפירוש משניות אבל היא הלכה בזמן שבית המקדש קיים וכשבטל בית המקדש בזמן ר"ג התיר עבודת הארץ עד ראש השנה, א"כ הוינן דמחלק בין זמן לזמן היינו למסקנא דאמרנין הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים דומיא דנסוך המים אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא, אבל כדפרכנין ר"ג ובית דינו היכי מצו לבטלי תקנתא בודאי לא אסיק אדעתא לחלק בין זמן לזמן כי הטעם דהיה אז להוסיף היה נמי בימי ר"ג מש"ה פריך שפיר והתנן, וגם בע"ז ל"ו פריך שפיר ור' יהודה הנשיא היכי מצי למשרא תקנתא דתלמידי שמאי והלל להתר השמן והתנן דגם במה שאסרו הראשונים שמן של נכרי אין להלק בין ימי ב"ש וב"ה לימי היהוד' הנשיא אבל הכא בביצה לא מקשי והתנן, משום שהיא סברה פשוטה היכא שנתבטל הטעם אין צריך שיהא המנין גדול מראשונים זהו שטת הראב"ד, אבל נ"ל להביא ראייה להרמב"ם אע"פ שנתבטל הטעם צריך מנין גדול מראשון דהא ר"א בקש להפקירו לעניים ולא פדה אותו עד שאמרו לו חבריו שכבר נמנו והתירו ואי כשטת הראב"ד דאינו צריך הב"ד האחרון גדול

מראשון הלא ר"א גם הוא ידע שנתבטל הטעם ולמרה לא מנה הוא והתיר אפילו אם היה בעיניו פחות במעלה מראשונים הלא כבר נתבטל הטעם, ואינם צריכים להיות גדולים בחכמה ובמנין, אע"כ מוכח כשטת הרמב"ם אע"פ שנתבטל הטעם צריך מנין אחר הגדול מן הראשון בחכמה ובמנין, מש"ה לא פדה, עד שאמרו שנמנו עליו ריב"ז שהוא גדול והתירו ·

ועוד כתב הרמב"ם דברים שראו בית דין לגזור ולאוסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ישראל אין ב"ד גדול אחר יכול לעקרן ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים ·

עוד כתב בהקדמה רבינא ורב אשי וחבריהם סוף גדולי חכמי ישראל המעתקי' תורה שבעל פה ושגזרו גזרות והתקינו התקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם, וכל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל, ואותם החכמים שהתקינו שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא הם כל חכמי ישרא' או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו, וכ"כ הכסף משנה פ"ב מ"ה ממרים, ביום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלוקו על הראשונים וכן עשו גם בחתימת הגמרא שמיום שנחתמה לא נתן רשות

לשום אדם לחלוק עליה· וכ"כ הראב"ע בספרו יסוד מורה שיש קבלה שגמרא נחתמה על ידי רוח הקדש· הכלל היוצא מאלה הדברים שכל מי אשר יכונה בשם ישראל לא ירים את ידו ורגלו, או לצפצף פה נגד מה שכתוב בתלמודנו·

ועתה נבאר באיזו מעלה הם הספרים שנתקנו אחר התלמוד וכך כתב הרמב"ם ואחר ב"ד של רב אשי שחבר הגמרא נתפזרו ישראל בכל הארצות פזור יותר והגיעו לקצוות ולאיים הרחוקים ורבתה קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסורת ונתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבבות כמו שהיו מקודם, אלא מתקבצים היחידים השרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה ומבינים בחבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט היך הוא, וכל ב"ד שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשט מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושבוש הדרכים והיות בית דין של אותה המדינה יחידים וב"ד הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים קודם חבור הגמרא לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה אחרת ואין אומרים לב"ד זה לגזור גזרה שגזרה ב"ד אחר במדינתו וכן אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא ונתבאר לב"ד אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בגמרא אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון·

עוד כתב בית דין גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין ועמד אחריהם ב"ד אחר לסתור אותו ה"ז סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר ב"ד שבדורך, וכ"כ הכ"מ אם נחלקו בשוה דורש באחת מן המדות וזה באחרת יכול לבטל דבריו אפילו אינו גדול כמוהו בחכמה ובמנין, והנה מבואר דכל זה מיירי בפירוש הגמרא שמצינו כמה שהריף והרמב"ם מפרשים כך, והראש והטור מפרשים פירוש אחר, אבל תקנות וגזירות הגמרא לא זזו ממקומן כדאמרנו, וכ"כ הרמב"ם ב' פ' ג' מ"ה מ"א גבינה שמעמידים אותה הנכרים בעשבים או במי פירות כגון שרף התאנים והרי הן ניכרים בגבינה הורו מקצת הגאונים שהיא אסורה שכבר גזרו על כל גבינת נכרים בין שהעמידוה בדבר אסור ובין שהעמידוה בדבר מותר גזרה משום שמעמידין אותה בדבר אסור "וכתב הה"מ והוא דעת נכון שכיון שהגבינה נאסרת במנין אע"פ שבטל הטעם לא בטלה הגזירה שכל דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו, וכ"כ האחרונים שאפילו במקומות שידוע שמאוס להם חלב טמא ולא יערבוהו וידוע שאין מהליקין פניה בשומן חזיר לפי שאוכלין אותה בימים שהבשר אסור להם, וידוע שמעמידין אותה בציצי הפרחים אעפ"כ גבינה שלהם אסורה מפני דבר שנאסר במנין "ואין לנו רשות לחלוק על גזירות השם · והנה נבא על העיון על גזרות ותקנות שגזרו רבותינו אחר חתום הש"ס וזה דינן, פשט איסורן

ברוב ישראל אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו ואפילו
גדול הימנו בחכמה ובמנין, דעד כאן לא קאמר הרמב"ם
שמותר לחלוק על מה שתקנו חכמים, אלא בדברים
שלא נתפשטו ברוב ישראל, אבל אם פשטה פשטה,
ואין כח בידינו לבטלה, לא פשט איסורו ברוב ישראל
והיא גזרה שיכולין רוב הצבור לעמוד בה, זו היא
ששנינו אין יכול לבטל אא"כ גדול הימנו אבל אם
הם גדולים מותר לבטלו, לא פשט איסורו ברוב ישראל
מפני שהוא גזרה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה
אפילו קטן מתירו (רבינו ניסים)·

ראה על זה מה שגזר רבינו גרשון שלא לשא שתי נשים
שהוא דבר היתר גמור מתורה, מגמרא, ומגאונים
מפוסקים ראשונים, רק ר"ג נתן חרם על זה והרשב"א
כתב כי שמע שלא גזר' אלא עד סוף אלף החמישי
ואפ"ה לא התירו מעולם אפילו בארוסה, ואפי' ביבמה
ואפי' שהה עמה עשר שנים ולא ילדה לקח לו אחרת,
ואפילו הולך למקום שאין חרם ר"ג נוהג, ודעתו לקבוע
שם אפ"ה אסור, וכ"כ הים של שלמה ביבמות מעשה
שמשכיל אחד מארצינו הלך עם אשתו לארץ ישראל
ישהה שם כמה שנים ורצה לקח עוד אחרת והיה יכולת
בידו לספוקי תרויהו א"כ נתבטל הטעם, ואפ"ה לא
הניחו לו חכמי א"י, וכתב הא"ז ביבמות והמרדכי בפ'
החולץ והס"מק, שאם היבם נשוי אינו יכול לייבם
מחמת חרם מר"ג, וכ"כ הרמ"א דהר"ג נוהג אפילו
במקום ייבום וצריך להלוץ, א"כ דחינן אפי' דברי
תורה מדבריו, ועוד כתב הי"שש ואפי' אתצ"ל דר"ג

לא גזר אלא עד סוף אלף החמישי סוף סוף מאן שרינן, הלא צריך ב"ד גדול אחר במנין ובחכמה להתירו וא"ת להנך פוסקים דס"ל שאם היבם נשוי שלא יכול ליבם מכח חרם דר"ג ע"כ ס"ל דמצות יבום קודמת, (דאי מצות חלוצה קודמת אפי' אם היבם אינו נשוי לא יכול ליבם) א"כ קשה באמרה וכי יש כח לחר"ג לעקור דבר תורה? ויש לומר דבשב ואל תעשה יש כח בידם, כי הא דאמרינן בביצה תני ר' זירא לא כוי בלבד אמרו אלא אפי' שחט בהמות חיה ועוף ונתערבו דמן זה בזה אסור לכסותן ביום טוב והקשו התוס' וא"ת וכי יש כח ביד חכמים לעקור דבר שהוא מן התורה דהא כתיב וכסהו בעפר? ותרצו דבשב ואל תעשה יש כח בידם והכי אמר אביי בגטין ד' ל"ו. אבל לכאורה יש להקשות אמה דכתב מה"רשל ואפי' ס"ל דר"ג לא גזר אלא עד סוף אלף החמישי אפ"ה צריך מנין אחר להתירו הלא תוס' ורא"ש כתבו בהדיא חרמות שמשימין לזמן מכי עבר הזמן ממילא עבר ואין צריך היתר? ומהר"של תירץ מ"מ אומר אני בודאי תקנות ר"ג נמי כה"ג כפרישת דמתן תורה דאי אפשר לומר שפסק להדיא שלא יתקיימו גזירותיו ותקנותיו אלא עד סוף אלף החמישי ותו לא שהרי זו לא מצינו בין תקנותיו אלא שצ"ל מי שאומר שלא נגזרה אלא עד אלף החמישי היינו שכך היו מקובלין לפי הטעמים והסברות יורה שלא גזר ותקן אלא עד סוף אלף החמישי א"כ הוי כפרישת של מתן תורה וצריך ב"ד אחר להתירו עכ"ל, והנה נראה לכל כי תירוצו דוחק גדול. ולא

דמי כלל לפרישת מ"רת דר"ג קבע זמן אבל לפרישה
לא הוקבע זמן דהכי קאמר הזמינו עצמיכם לדבר
שיהיה בשלשת ימים מש"ה צריך להתיר משום דכתיב
אל תגשו אל אשה דמשמע עולמית א"כ הקושיא במ"ע
דכיון דעבר הזמן דחרם דר"ג שוב אין צריך היתר?
ונ"ל דיש להקשות אהא דאמרנין בגטין ל"ו דהלל לדריה
אתקן שפיר קאמר שמואל אי איישר חיליה אבטליני'
ומאי צריך לבטל הא ממילא בטל כיון דדוקא לדריה
תקן ? וצ"ל דכיון דשייך אותו הטעם שהיה נמנעים
מלהלות עודנו צריך התרה, א"כ ה"נ גבי חר"ג גם
עתה שייך הטעם שהיה בדורו וכ"כ הי"שש בזמנינו
איזה טעם טוב המשתנה לעלוי אדרבא הדורות משתנים
לגרעות מדיום ביוכו ע"כ, אם כן משמע מדבריו
דבימי מה"רשל לא היה ב"ד גדול בבימי ר' גרשון,
וכ"כ מהר"יל שאסור לקח אשה אפילו על ארוסותו אע"פ
שספק בידינו אפשר לא גזר ר"ג על הארוסות אפ"ה
אסור אפילו מספק, א"כ בא וראה שכל גדולי הרי
ישרא' לא רצו לשלוח ידם בתקנת ר"ג ואפילו בספיקא
דספיקא ע"כ גם עתה כל ב"ד שבעולם לא יכלו לבטל
תקנות וגזרות שגזרו הראשנים אם נתפשטה הגזרה
ברוב ישראל, וכ"כ הרמ"א אין כח ביד הרבנים עכשיו
להקל נגד הפוסקים שכתבו הדבר לאיסור כי איך יתכן
שימלא איש לבבו לחלוק על חבורים שנתפשטו ברוב
ישרא', א"כ אסור לאחרונים להתיר מה שאסרו הראשונים.
אבל עדיין לא יצאנו ידי חובת באור כי כל ראיות
שהבאתי שלא מלא איש את לבבו להורות נגד רגמ"ה

יש לשדות בה נרגא כי הטעם לא בטל, ועוד האומות אשר אנחנו דרים בהם ומלכיהם ושריהם ניחא להו בהאי תקנה, א"כ יש תרתי סברות שאסור לבטלו א', הטעם דבשבילו נגזרה הגזרה לא נתבטלה, ב' היא גזרה שרוב הצבור יכול לעמוד בה, ולא עוד אלא שתקנה זו טובה היא לעולם מש"ה לא נוכל לבטל אותה, אבל אם יש דברים שהם כמו נוגע בדת המלכות מה דינם? ורציתי להביא ראיה מהא דגרסינן ביבמות ד' מ"ו אמר רב ששת מוהרקיהו דהני בטפסא דמלכא מנח ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא משתעבד למאן דיהיב כרגא, ולפי פשוט הוא גזל, אבל מפני הרמנא דמלכא שרי, אבל מזה אין להביא ראיה דעיקר אצלינו דינא דמלכותא דינא, עוד דהפקר בית דין הפקר כדאמרנין בפרוסבול שמן התורה משמטת, ואפ"ה תקנו פרוסבול שלא תשמט, משום הפקר ב"ד וכ"כ הפ"י דהא דאפילו ב"ד גדול אין יכול לבטל, היינו לבטל האיסור כגון י"ח דבר וביוצא בהן דכולהו מלתא דאסורא נינה ומשא"כ בשאר תקנות דלאו מלתא דאסורא הם.

היוצא מזה שחכמי זמננו אם יעמדו למנין יכולין לסתור ולבנות על תקנות שנעשו אחר חתום הש"ס, בדברים שאינן נוגען בשום צד באיסור או סייג אלא לענין ממון כי מה שאמרו הפקר ב"ד הפקר לא מצינו חלוק בין ב"ד לב"ד אבל גדרים וסייגים שהם בדבר איסור אין כח ביד רבנים דזמננו להתיר.

ואם כי מצינו איזה דברים שהתירו בתראי, אם נחקור היטב נראה כי הי׳ הכרח גדול ולא סגי בלאו הכי ולא היו יכולין לעמוד בהם כמו פת של נכרים שהוא אסור מדינא דגמרא דא״ר יוחנן ע״ז ל״ה פת לא הותרה בב״ד, ובסתם משנה קתני פת של נכרי אסור, ואיבו הוה מנכית ואכיל פת אבי מצרי אמר להו רבא לא תשתעו בהדיה דאיבו דקאכיל לחמא דארמאי, וכ״כ הרמב״ם בפירוש משניות פתם· יראה מתלמודינו הבבלי שהוא אסור, וכ״כ בהלכות מ״א, אע״פי שאסרו פת נכרי יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחין פת נחתום דנכרי במקום שאין שם נחתום ישראל ובשדה מפני שהוא שעת הדחק, וכ״כ הש״ע סתם אסרו חכמים פת של נכרים משום חתנות, וכתב הר״ן ותמהני היאך נתיר הפת אפילו של פלטר אפי׳ בשדה הלא למסקנא דגמרא הוא אסור? ומה שתירץ מפני ששקלו וטרו אליבא מאן דשרי ש״מ דנקטנין הכי, נ״ל דוחק דהא כמה פעמים אמרינן בש״ס מ״ט דבית שמאי אע״פ שאין הלכה כוות׳, ומה שכתבו תוס׳ ורשב״א מדקאמר פת לא הותרה בב״ד מכלל דאי בעו הוה שרי ליה, לא הבנתי דהא הגמרא מדייקת דיוקא אחרת מכלל דאיכא מאן דשרי בתמיה? ובאמת אין שרי, כדאמרנין כסבורין העם רבי התיר את הפת, ולא היא רבי לא התיר את הפת, ומה שכתבו דלא פשט איסורו, איני ידע מנין להם הלא א״ר יוחנן ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל, מכלל דפת פשט איסורו, ומה שרצו להוכיח מדא״ר שמלאי לר׳ יהודה נשיאה

בימינו תתיר את הפת אמר לו א"כ קרו לן בית דינא שריא משמע הא לאו הכי הוה מתירו, א"כ מוכח דלא פשט איסורו, אבל י"ל מהכא אינו מוכח דהא יש לדקדק מאי בימינו, אם לא פשט איסורא מה לי בימים ההם או בימים ראשונים, ע"כ נ"ל דהכי קאמר בימינו דישראל מפוהרי' ומפורדים מאד, אע"פ שפשט איסורא היא גורה שאין הצבור יכולין לעמוד בה· וכדכתב הרא"ש בשם ירושלמי פת מהלכות של עמעום הוא שלא נמנו עליה להתר אלא שיצא הדבר בהיתר מפני חיי נפש, וברוב מקומות גליותינו אין פלטר ישראל מצוי והוי כמו התענה ג' ימים וכ"כ הש"כ הפוסקים דאסרו פלטר נכרי בדאיכא פלטר ישראל משום דס"ל נתפשט האיסור בכל המקומות אלא דחזרו והתירו משום חיי נפש בי"ד סי' קי"ב ס"קח וכ"כ המרדכי בשם הגאונים דלא התירו פת של נכרים אלא משום חיי נפש, א"כ בררנו דלא התירו פת נכרים אלא ע"י עמעום, ומשום דאין הצבור יכולין לעמוד בה ומשום חיי נפש· וגם התירו לשאת ולתת עמהם ביום אידיהן אע"ג

דתנינן לפני אידיהן של נכרים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם להשאילן ולשאול מהן להלותן וללות מהן, והוא כתם משנה וכן מסקנין בגמרא וכן פסק הרמב"ם שלשה ימים לפני חגם של נכרים אסור לקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים ללות מהם ולהלותם, וכ"כ המחבר בש"ע א"כ מנאלן ההיתר וכן הקשה תוס' ורא"ש ותימה על מנהג שלנו שאין אנו נמנעין מלשא ולתן עמהם אפילו ביום אידם ? ואמה שתרץ הר"אש

דנכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי ע"ז הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם, יש לתמוה שלא לשתמיט תנא בשום דוכתא בסוגיא דהכא לתני דבר זה, וגם הרי"ף והרמ"בם לא הזכירו דבר זה, ואני אומר ע"כ לא קאמרו חולין י"ג התם שאינן עע"ז אלא על מה שהקשו שחיטת נכרי נבלה ונחוש שמא מין הוא אפילו בהנאה תהי' אסורה דסתם מהשבתו לע"א ואהא תירצו נכרים שבח"ל לאו עובדי ע"ז הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן, שאינם אדוקים כ"כ שתהא סתם מהשבתם לע"א, אבל ביום אידם שהולכים לבית ומשתחוים, בודאי יש לחוש א"כ הקושיא במ"ע מנלן ההיתרא ע"כ צריך לומר תירוץ שני של הר"אש כיון שעיקר פרנסתינו מהם ואנו נושאין ונותנין עמהם כל ימות השנה אי פרשנין מניהו ביום אידן איכא איבה וא"כ לא התירו אלא משום חיי נפש.

והא דשרינין ע"ז י"ד למכור להם בהמות אע"ג דתנינן ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה, וכן מסקינין בגמרא גזירה משום שבירות וגזירה משום שאלה, וכן פסק הרמב"ם אסרו חכמים למכור בהמה גסה לנכרי שמא ישאיל או ישביר וא"כ קשה מה שמקשים תוס' ורא"ש יש לתמוה במה אנו סומכין עתה למכור עגלים וסייחין לנכרי וצ"ל כתירוץ הר"י הא דאסרו למכור בהמה גסה לנכרי היינו דוקא בימיהם שהיו הרבה יהודים ביחד ואם היה לו לאדם בהמה שאינו צריך לה היה מוכרו להברו ולא היה מפסידו אבל עתה מה יעשה שלא ימצא למכור יפסידנה, ולכך נהגו הגאונים שבגולה

היתר בדבר, א"כ גם משא ומתן דבהמה גסה לנכרים לא הותר אלא משום חיי נפש·

ומה שנוהגין להשכיר בתים לנכרי לבית דירה אע"ג דתנינן ע"ז כ"ו אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שהוא מכניס לתוכו ע"א שנאמר לא תביא תועבה אל ביתך, וכן הלכה וגם הרמב"ם פסק כן, אף במקום שהתירו להשכיר לא לבית דירה התירו מפני שהוא מכניס לתוכה ע"א, וא"כ קשה על מה סומכים עתה להשכיר להם בתים לבית דירה? ומה שמתרצים תוס' כיון דשכירות בית דירה אינו אסור אלא מדרבנן אף בארץ א"כ בח"ל הקילו, זהו דוחק גדול דהא בתוספתא תני בהדיא כאן וכאן בא"י ובח"ל לא ישכיר ביתו לנכרי מפני שידוע שמכניס לתוכה ע"א, אלמא אף במקום שמותר למכור אסור להשכיר ועוד הא דייקנין בש"ס מדקתני אף במקום שאמרו להשכיר, מכלל דאיכא דוכתא דלא מוגרי וא"כ מיירי מתניתן אליבא דר"מ במקום שאמרו להשכיר דהיינו בח"ל אפילו הכי אסרו רבנן להשכיר להם בית דירה, צריך לומר כתירוץ שני דרא"ש כיון דידם האומות התקיפה שרי, וגם איכא למיחש משום איבה·

ומה שנהגו עתה להלות לנכרים בריבית ואע"ג דאמרינן, ב"מ ע' מרבה הונו בנשך ותרבית להונן דלים יקבצנו אמר רב נחמן אמר לי הונא לא נצרכא אלא דאפילו ריבית דנכרי, והא דתניא לוין מהן ומלוין אותן בריבית תרצנין לא נצרכא אלא בכדי חייו, ווותר מכאן אסור מדרבנן וכן פסק הרמב"ם אסרו חכמים שיהיה ישרא

מלוה את הנכרי ריבית קצוצה אלא בכדי חייו גזרו שמא ילמוד ממעשיו ברוב ישיבתו עמו, א״כ קשה אמה אנו סומכין להלותן בריבת, וצריך לומר כתירוץ דתום׳ לפי שיש עלינו מס מלך ושרים (Schutz- u. Geleitsgelder) והכל מהוי כדי היינו ועוד שאנו שרויין בין הנכרים ואי אפשר לנו להשתכר בשום דבר אם לא נשא ונתן עמהם הלכך אין לאסור ריבית שמא ילמוד ממעשיו יותר משאר משא ומתן, א״כ גם בזה התירו משום דאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה, ולא התירו אלא משום חיי נפש ·

והא דהתירו לכבות הדליקה בשבת אע״ג דמדין אסור לומר אפילו לנכרי לכבות, כדתנינן שבת קכ״א נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה, ולא התירו אלא לומר כל המכבה אינו מפסיד, וכן פסק הרמב״ם דליקה שנפלה בשבת המכבה אותה מפני אבוד ממון חייב שאין אבוד ממון דוחה שבת אלא אבוד נפשות לפיכך יצאו בני אדם כדי שלא ימותו ויניחו האש תלהט ואפילו שורפת כל המדינה כולה נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה, גם הרא״ש והטור לא כתבו היתר לכבות דליקה בשבת ועל מה אנו סומכין שנוהגין היתר בדבר זה וצריך לומר כדכתב הא״ז ומותר לכבות את הדליקה בזמן הזה מפני שאנו דרים בין קצת אומות ששוללים והורגים ויש סכנת נפשות ·

וגם גרסנין עירובין מ״ה נכרים שצרו על עיירות ישרא׳ אין יוצאין עליהן בכלי זיין ואין מהללין עליהן את השבת אם באו על עסקי ממון, וכ״כ הריף והרמב״ם נכרים שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין

עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלחמה, אעפ"כ כתב הא"ז וכן הש"ע, בזמן הזה אם באו נכרים על עסקי ממון יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, וגם בזה לא התירו אלא משום דאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו והוה עסקי נפשות·

והא דשרנין לנכרי לעשות מדורה בשבת בבית החורף אע"ג דתנינן שבת ק"כב נכרי שהדליק את הנר בשביל ישרא' אסור, וכ"כ הרמב"ם נכרי שעשה מלאכה מעצמו בשבת אם בשביל ישרא' עשה אותה אסור להנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת ויּמתּן בכדי שיעשה, ואפילו הראש והטור לא הביאו שום היתר שהי' מותר לנכרי לעשות מדורה בשביל ישרא', אדרבא הטור כתב, אם הנכרי עשה אש לצרכו או לצורך חולה שאין בו סכנה אסור לישרא' הבריא להתחמם כנגדו שמא ירבה בשבילו, א"כ קשה אמה אנו סומכין שמניחין לנכרי לעשות מדורה בשבת? וצריך לומר כדכתבו הגהת מיימון, דעתה מותר לנכרי להחם בשבת בתי החורף אפי' בשביל גדולים כי הכל חולים אצל קור·

הנה הוכחתי, אם מצאנו כי התירו האחרונים מה שנאסר בש"ס לא היה חס ושלום לפרוץ גדר ולהרוס תקנות ראשונים, אלא ע"י הכרח גמור וכולם יש בהם משום חיי נפש, אבל בלא"ה לא מלאו לבם דאחרוני' להקל ח"ו נגד מה שנאסר בש"ס, אדרבה הם הוסיפו גדרים וסייגות למען אשר לא נעבור אפילו על ספיקא דאיסורא, ומזה תדעו ותראו כי רבה רעת וחטא האיש אשר פרץ גדר באמרו, כי אין פשע להלל

י״ט שני, וכבר צווחו ככרוכיא על זה כמה רבנים,
בפרט הגאון הגדול כמהו״רר ליב קארלזבערג, באגרת
מלחמת חובה והנה חדשים מקרוב באו כי חבר איש
אחד ספר בלשון אשכנז, קרא שמו, שלחן ערוך, אחי!
אל תלחמו בלחם אשר ערך, כי מות בסיר! שלחן זה
איננו לפני ה׳ כי לא טהור הוא, כי גם הוא רוצה
להסית ולהדיח את ישראל מאמונתם, ומעיז פניו
באמרו לעיני כל ישראל כי ההתירים שהתיר המה אליבא
דדינא ואיננם נגד הש״ס ושקר ענה פיו, ואבררם
אחד לאחד, למען אשר לא יפתו חס ושלום בני עמי
בדבריו החלקים והבדוים אשר בדה מלבו׃ ובאשר כי
במקום אשר איננו רחוק מפה נטל אחד מעמי הארץ
עטרה לעצמו, וקרא את שמו רב, והעיז פניו לחלוק
על רב ושמואל, ועל כל רבני הגולה אשר היו מימים
ההם עד זמן הזה, ע״כ אתחיל בסעיף זה להודיעכם
כי מדינא דגמרא הוא איסור גמור לחלל י״ט שני׃
כי בהדיא שנינו כי גם בזמן שבית המקדש קיים היו
עושין לפעמים שני ימים קדוש בראש השנה כדתנן ר״ה ל׳
בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום כולו פעם
אחת נשתהו העדים מלבא ונתקלקלו הלוים בשיר התקינו
שלא יהא מקבלין אלא עד המנחה ואם באו עדים מן
המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש,
ובגולה היו עושין גם בשאר מועדות שני ימים כדתנן
ר״ה כ״ב בראשונה היו משיאין משואות משקלקלו הכותים
התקינו שיהו שלוחין יוצאין והיכא דמטו שלוחין עבדו
חד יומא והשאר עושין שני ימים, והשתא דידענין

בקביעא דירחא עבדנין תרי יומי משום דשלחו מתם
הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם ואמרנין בסנהדרין
י"ז שלחו מתם ר' אלעזר, והוא ר' אלעזר בן פדת שהיה
אחד מגדולי אמוראי ארץ ישראל בזמן ר' יוחנן וריש
לקיש ושאר הברותא קדישתא די בארעא דישראל,
ואפילו רב דס"ל בביצה נולדה בזה מותרת בזה, דחד
מנייהו חול הוא וממה נפשך שריא, והא דעושין שני
ימים אינו חק אלא מדאגת הספק המזירום עליהם
הגליות, ואפ"ה ס"ל מנדין על שני י"ט של גליות, כד
אמרנין בפסחים נ"ב רב ושמואל דאמרי תרווייהו מנדין
על שני י"ט של גליות, ועתה אַחי הביטו וראו איך
המחבר דשלחן ערוך חדש, או תריג כאשר קרא את
ספרו, רוצה לַעור עיני העברים, באמרו בספרו דף ל"ג
כי הוא ברור כשמש ומוכח מש"ס כי האי תקנה דשני
ימים טובים של גליות "לא יצא מפי שום בית דין„
והנה כבר כתבנו לעיל כי הר"מבם כתב כל הדברים
שבגמרא הבבלי חייבים כל ישראל ללכת בהם וכופין
כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות
שנהגו חכמי הגמרא הואיל וכל אותם הדברים
שבגמרא הסכימו עליהם כל ישרא', וכן הדין כי בלי
ספק חבר רב אשי הש"ס במעמד כל האמוראים אשר
היו בעירו ובמדינת בבל, וכיון שקובעו רב אשי בש"ס
חייבין אנו לנהוג כן, על אחת כמה וכמה בדין זה של
שני י"ט של גליות דרב ושמואל ס"ל דמנדין על שני
י"ט של גליות, ואמרנין בסנהדרין שהם רבותינו שבבל,
וידוע דרב הוא במעלת תנא כדמצינו בביצה דף ט'

דפרכנין ארב חנן מהא דאר"י אמר רב , ופי' ר"שי אע"ג דרב אמורא הוא מקשי מיני' מפני שרבן של כל בני הגולה היה בדורו, וכן בשבת דף ד"א ע"ב פריך ארב ורמינהי · מצותה משתשקע החמה, ואדברי אמורא לא פרכנין ורמינהי, אלא אתנא, א"כ חזינן דאפילו אמורא לא יחלוק על רב, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו ישפט בצדק כי רב ושמואל וגם ר' אלעזר בן פדת לא תקנו תקנה זו מדעתם, אלא בהסכמת בתי דינם, כי מצינו סנהדרין דף ז' רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכא דלימטייה שיבא מכשורא, רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולה וטבחי דמתא מחסיא, ואם עשו כן בשאלת יחיד, על אחת כמה וכמה בתקנה שתקנו לדורות על כל בני גולה, שהיה במעמד ובהסכמת כל חברתא קדישתא, וכן מוכח הלשון שלחו מתם לשון רבים שאסיפת זקנים וחכמים תקנו תקנה זו · גם מה שכתב כי מחברי תלמוד בחוצה לארץ עשו מלאכה, או לא שמרו י"ט שני ומביא ראיה מר' נתן בר אסיא גם בזה האמת אין אתו, כי לא מצאנו בכל הש"ס שום מימרא מר' נתן בראסיא שנאמר עליו כי אמורא הוא, ולא היה אלא תלמיד, ואי הוה אינש דעלמא היו מנדין אותו ומשום דהוה צורבא מדרבנן נגדיה רב יוסף, ובאמת רב אלפס אינו גורס רב נתן, אלא בר נתן אסיא · ושלש טעיות טעה או הטעה המחבר ההוא בדין זה, כי כתב עוד כי הגמרא מתיר בהדיא לעשות מלאכה בי"ט שני במקום שאין ישראלים

דרים שם גם בזה שקר ענה, כי הכי איתא בגמרא, אמר לי' רב ספרא לר' אבא כגון אנן דידענן בקביעא דירחא ביישוב לא עבידנא מפני שנוי המחלוקת במדבר מאי אמר לי' הכי אמר רב אמי ביישוב אסור במדבר מותר וכל מעיין היטב יראה כי זה לא מיירי בבני חוצה לארץ, דכיון שנאסר להם לעשות מלאכה בי"ט שני אסור בכל מקום, דלשמתו אם יבא ישראל לגור במקום שנכרים דרים מותר לו לעשות מלאכה, ולמחר יבא גם שמעון לדור שם גם לו מותר להלל י"ט שני, וכן גם ללוי ולישכר וא"כ נתנו החכמים דבריהם לשעורין, ועוד דבהדיא שנינו נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, א"כ מסברא ישרה מוכח דזה לא איירי בחוצה לארץ ועוד לכל היודע סוגית הש"ס יראה דבח"ל לא מיירי, דלכאורה קשה מאי קאמר ביישוב לא עבידנא מפני שנוי המחלוקת, הלא בלא"ה אסור לכל בני הגולה לעשות מלאכה בי"ט שני כדאמרנין בביצה השתא דידענין בקביעא דירחא עבדנין תרי יומי משום דשלחו מתם? מש"ה מפרש ר"ת שהיה במקום ששלוחי ב"ד מגיעין ושם אין עושין אלא יום אחד דהתם ליכא למגזר שמא יעשה מלאכה בי"ט ששומעין קדוש החדש, והקשה מהרש"א אם היה במקום שמגיעין שלוחי ב"ד הרי גם הם לא היו עושין אלא יום אחד, ואם נאמר דלעירו דרב ספרא היו מגיעין שלוחי ב"ד אלא שהוא הלך לשבת בי"ט לעיר אחרת שלא היו מגיעין לשם שלוחי ב"ד קשה אם הוא היה מגיע שם גם השלוחים היו יכולין להגיע ולמה עשו שם שני ימים? ונעלם ממנו

דברי תוס׳ בסוכה דף מ״ג, ד״ה לא ידענין דכתב ר״ת דהוה דייר היכא דמטו שלוחי תשרי וזמנין דאזיל בניסן היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי דגזרנין בההיא דוכתא ניסן אטו תשרי ועבדנין תרי יומי ולולי דמסתפינא הי׳ נ״ל דההיא עובדא איירי בארץ ישראל גופא וא״עפ דמדינא אינן עושין אלא יום אחד אפשר שהי׳ בספר ח״ל והם החמירו על עצמן לעשות שני ימים, וכן מוכח לישנא דתוס׳ פה בפסחים שכתבו, שהיה במקום ששלוחי ב״ד מגיעין ושם אין עושין אלא יום אחד, דהיינו מדינא אבל הם החמירו לעשות שני י״ט מש״ה קאמר שפיר ביישוב לא עבידנא מפני שנוי המחלוקת, משום דלא נהגו אלא משום חומרא בעלמא ובכה״ג מותר במדבר, אבל בחוצה לארץ אסור לעשות מלאכה בי״ט שני מדינא דתלמודא אפילו במקום שאין ישראל דרים שם, עוד ראייה דהאי עובדא הוה בא״י דהא רב ספרא שאל לרבי אבא, ובסנהדרין י״ז אמרנין רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא׃

ובשלשה מקומות מייתי רבינו הגדול הרמב״ם האי דינא די״ט שני בפ״ו מ״ה ת״ת כתב המחלל יום טוב שני של גליות מנדין אותו, ובפ״א מ״ה י״ט כתב י״ט שני אע״פ שהוא מדברי סופרים כל דבר שאסור בראשון אסור בשני וכל המחלל י״ט שני בין בדבר שהוא משום שבות בין במלאכה בין שיצא חוץ לתחום מכין אותו מכות מרדות או מנדין אותו אם לא יהיה מן התלמידים׃ ובפ״ה מהלכות קדוש החדש כתב ואין עשיית י״ט אחד תלויה בקריבת המקום, כיצד

אם יהי׳ מקום בינו ובין ירושלים מהלך חמשה ימים או פחות שבודאי אפשר שיגיעו להן שלוחין אין אומרין שאנשי מקום זה עושין י״ט אחד שמי יאמר לנו שיהיו השלוחין יוצאין למקום זה שמא לא היו שלוחין יוצאין למקום זה מפני שלא היו שם ישראל ואחר שחזרו לקבוע על החשבון ישבו שם ישראלים שהן חייבין לעשות שני ימים, א״כ חזינן דאפילו מקומות הקרובים לא״י צריכים לעשות שני ימים טובים, וכן איתא בשו״ת להרמב״ם תשובה ק״ו שהשיב לבני צור כי הם צריכים לעשות שני ימים טובים, וכתב כי האידנא כל מקום אשר יסופק אם היו באים השלוחים או לאו צריך לעשות שני י״ט כי אפשר שהיה מקום קרוב לירושלים ולא יבאו השלוחים או מפני סכנת הדרכים או כי הגוים מונעים אותם· וכ״כ הטור סי׳ תצ״ו ואנו שעושין שני ימים כל מה שאסור בראשון אסור בשני ומנדין עליו כל מי שמזלזל בו, ומעולם לא מצינו שום חולק בש״ס ופוסקים אהאי דינא ולא זו בלבד כי לאנן בני חוצה לארץ אסור לעשות מלאכה בי״ט שני אלא גם לבני ארץ ישראל אם באים לח״ל אסור לעשות מלאכה ביישוב אפילו בצנעה ואפי׳ דעתו לחזור אע״ג דמתניתין פסחים נ״א קתני ההולך ממקום שעושין מלאכה בערבי פסחים למקום שאין עושין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם, ואמר רב אשי הני מילי היכא דאין דעתו לחזור, משמע היכא דדעתו לחזור מותר לעשות מלאכה, וכ״כ הרמב״ם בפ״ח מה״י״ט לענין ערב פסחים אמי שדעתו להזור למקומו נוהג כאנשי מקומו

בין להקל בין להחמיר , כבר תירצו מהר"שא דאיסור
מלאכה בערבי פסחים דאינו תליא אלא במקום שנהגו
מש"ה מותר אם דעתו להזור, משא"כ מלאכה דהכא
דמשום אסורא הוא בשני ימים , וכ"כ הבעל מאור אע"ג
דשאר דברים כל שדעתו לחזור שרי לעשות בצנעה
מ"מ שאני י"ט שני שהוא מנהג גדול וקבוע שפשט
איסורו בכל הגולה ולפיכך מחמרנין ביה טפי ואף
בצינעה אסור לעשות בו מלאכה אפילו דעתו לחזור,
ובאין דעתו לחזור כיון שהגיע לחוצה לארץ נעשה
כשאר בני ח"ל ואסור בין במדבר בין ביישוב , ע"כ
הם מלהזכיר ששום איש ישראל בח"ל יחלל חס ושלום
י"ט שני אפילו בדבר שהוא משום שבות או ללך חוץ
לתחום , בין במקום שישראל דרין , בין במקום שאין
ישראל דרין שם בין בפרהסיא בין בצנעה, והמחלל י"ט
שני באחד מדברים אלו בר נדוי הוא מדינא דגמרא·
והיראים ושלמים ישמרו י"ט שני כמו שעשו אבותינו
זה יותר מאלפים שנה וישכנו בטח ושאנן · הביטו וראו
מה שכתב הפרי חדש ביורה דעה סי' קי"ב ס"ק ב' בשם
תשובת דר"ש, ואלו הקראים המחללין את המועדות
כאלו מחללין שבתות וכאלו כופרים בכל התורה כולה·

גם בספרו דף ך' כתב המחבר הש"ע החדש הנ"ל,
בענין כתיבה בשבת דברים שאינן ראויין לאומרן ולא
לכותבן, וגם כאן העיז פניו לשקר ולכזב, ואומר דבר
בשם הגמרא להביא קולא לעולם , כי כזב וכתב כי
לכתוב בשבת בכתב העמים אינו אסור אלא משום
גדר בעלמא ותלמודא מתיר בהדיא לכתוב בלשון העמים

בשבת לקנות בית בארץ ישראל מנכרי, וגם בעיני
יפלא היך אפשר להעיז פניו כל כך לכתוב ולהדפים
שקר דעביד לאגלויי' כי הכי גרסנין בבא קמא ד' פ'
ובגטין דף ח', והלוקח בית מנכרי בארץ ישרא' כותבין
עליו אונו שטר מכירה אפילו בשבת, ופרכנין בשבת
סלקא דעתך אלא כדאמר רבא התם אומר לנכרי
ועושה ה"נ אומר לנכרי ועושה ואע"ג דאמירה לנכרי
שבות היא משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו ביה
רבנן, והנה כל הידע לקרות בגמרא יראה כי לא התירו
ולא עלה על לב הש"ס להתיר חס ושלום לישראל לכתוב
בשבת בכתבי גופן של אומות, לקנות בית, ובאמרת
הגמרא מתמה בשבת סלקא דעתך? ותירצו אומר
לנכרי ועושה, א"כ אפילו בכתבי גופן לא התירו אלא
משום מצוה ישוב א"י לומר לנכרי, אבל בלא"ה
אסור לומר אפילו לנכרי לכתוב בשבת גם מה שכתב
כי מותר לישראל לקנות בית מנכרי בא"י בשבת גם
בזה שקר ענה, כאשר כתב המג"א בשם הריב"ש ורא"ש,
דאסור לקנות הבית בשבת אלא כשקנה מע"ש אז
מותר לומר לנכרי לכתוב בשבת, עוד כתב המג"א
בשם הא"ז כיצד הוא עושה מראה לו כיסים של דינרים
והנכרי הותם, משמע דאסור לתן לו מעות, ואם יאמר
האומר דזהו אינו אלא חומרא מאחרונים, אבל מדינא
דש"ס מותר לכתוב ולקנת הבית מנכרי בא"י בשבת,
אבל האומר זה אינו אלא טועה ואינו ידע בסוגירת
הש"ס מאומה, דהא לא קאמר לוקחין בית מנכרי בארץ
ישראל אפילו בשבת, דהיינו אפילו לכתחלה, אלא

הכי קתני הלוקח בית בא"י דהיינו בע"ש הנכרי יכתוב אונו שטר מכירה אפילו בשבת, וכן מדייק רשי' בגטין במתק לשונו שכתב בד"ה אפילו בשבת אם לקחה מן הנכרי ורוצה ללך לדרכו בשבת, הוא כדאמרנו דמיירי שלקחה בערב שבת והשטר מכירה לא נכתב עדיין משום ישוב א"י מותר לומר לנכרי לכתוב, א"כ חזינין דאפילו מדינא דגמרא אסור לישראל אפילו בא"י לקנות בית מנכרי בשבת.

ובמה שכתב לכתוב בכתבי גופן של אומות אינו אסור אלא משום גדר, אומר אני עליו מי חכם כמותו לדע פשר דבר, כי הוא אחז החבל בשני ראשים, זיל הכא קמתיר וזיל הכא קמתיר, בי"ט שני דכתבו הפוסקים דגם במדבר אסור לעשות מלאכה כתב לשטתו אשר טעה בפשט הגמרא, כי מדינא דש"ס מותר במדבר, ותופס דין דגמרא לעיק' וכאן דפשוט בגמרא כי כל כתב אסור מדאורייתא לכתוב בשבת תופס סברא אחת דאחרון אחד לעיקר, כי בהדיא שנינו במס' שבת דף ק"ג הכותב שתי אותות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משני שמות בין משתי סמניות בכל לשון חייב, של כל כתבי וגופן של כל אומה ואומה, ולא מצאנו בש"ס מי שיחלוק על האי סתם משנה, ולחלק בין כתב וכתב ובין לשון ולשון, כי המשנה סתם קתני בכל לשון חייב, וכ"כ הרמב"ם בפירוש משניות סמניות הוא לשון רבים של סימן והם סימנים כמו שכותבין בני אדם א' שיורה על אחד ו"ב שיורה על שנים, בכל לשון ובכל כתיבה, וכ"כ בפי"א מ"ה שבת הלכה

י׳ והכותב בכל כתב ובכל לשון חייב ואפילו משני סמניות, וכתב הה״מ שני סמניות שאינן אותות ידועות בכתב שהן נקראות סמינין בעלמא, וכן ס״ל לתוס׳ דכל כתב אסור מדאורייתא, דכתבו בב״ק בד״ה אומר לנכרי ועושה, דוקא משום מצוה זו דישוב דארץ ישראל אבל לצורך מצוה אחרת לא שרי אמירה לנכרי, ואפילו לצורך מילה משמע בעירובין דלא שרי אמירה לנכרי באיסורא דאורייתא, א״כ מדמין תוס׳ כתיבה לבשול, כדהתם מיירי להחם חמין לינוקא והכותב שתי אותות בכל לשון, עשה אב מלאכה כמו מבשל, גם לענין גטין תנינא בגטין דף פ״ז גט שכתבו עברית ועדיו יונית, יונית ועדיו עברית כשר, ובדף י״ט מוכח דלאו דוקא יונית אלא בכל לשון כשר לכתיב גט, וכ״כ הרמב״ם וטור, הגט כשר בכל כתב ובכל לשון שיכתבנו, וכ״כ הרב״י באבן העזר סי׳ קכ״ו כותבין הגט בכל כתב ובכל לשון בין שהוא כתב נכרים בין שהוא כתב ישראל, וכתב הב״ש, אע״ג דכתב בתורה וכתב לה ספר כריתות אפ״ה כשר כתב נכרים ש״מ דכתב אומות נמי כתב הוא ונ״מ לענין שבת דהוי מלאכה גמורה ולא שבות וא״כ שמענין ממשנה ומגמרא דכתב נכרים הוי כתיבה ממש וכן פסקו הרמב״ם וטור וב״י ובית שמואל, דלכתוב בכתב אומות הוא איסור דאורייתא, ולא מצינו מי שחולק על זה אלא ר׳ יואל הביאו הגהת מיימון, וקורא אני עליו שגיאות מי יבין, ובטלה דעת ודעת יחיד כנגד דין המפורש בהדיא כש״ם ופוסקים ראשונים ואחרונים, ושרא לי מרא כי אגב שטפא

ורהטא פלטה קולמסו טעות גמור והנה פשוט ומוסכם מש"ס ופוסקים כי ישראל הכותב בשבת שתי אותיות מאיזה לשון שיהיה במזיד חייב סקילה כדכתיב מחלליה מות יומת, והמחבר החדש הזה, לא זו כי רוצה להסית ולהדיח ישראל לחלל י"ט שני, אלא אף זו רוצה להדיחם גם לחלל שבת קדש ׃

עוד כתב הנ"ל בספרו דף מ"ה דמן התורה אין אסור לישראל להתחתן אלא בשבעה אומות, אבל בשאר אומות מותר להתחתן אפילו בגיותן, דהיינו אפילו לא נתגיירו מותר לישר' לשא נכרית, ולישראלית לשא נכרי אבל מדרבנן אסור דב"ד השמונאי גזרו עליהם, וזה אינו אלא בזמניהם דהיו עובדי ע"ז, אבל להתחתן עם נכרים בזמנינו, אפילו איסור דרבנן ליכא והוא היתר גמור הא הביטו וראו! כי אלולי ילכו ישראל בתורת המחבר ש"ע הזה, בטרם אשר יולדו להם דור שלישי, קהל ה' לא יהיה עוד בארץ, ותתקיים מחשבתן של אויבינו ושונאינו להכחידנו מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד חס ושלום, והנה המחבר הנ"ל כמה פעמים כתב בספרו, למצא היתר, כי פשוטו של מקרא אינו כדרש דגמרא, בדף כ"ו כתב כי לפי פשוטו של מקרא הצווי דאל יצא איש ממקמו ביום השביעי, לא נאמר אלא לדור המדבר, ומשום דביום השביעי יצאו מן העם ללקט מן, משום הכי נצטוו שלא יצאו ממקום בשבת, אבל לא לדורת, ויותר כיוצא בהן, והנה גם בלא תעשה דלא תתחתן, נחקור ונחפש דעת פשוטו של מקרא טרם בואנו לדרשות חכמינו

ז"ל בצווי זה, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו יראה כי לפשוטו דמקרא אסור לישראל להתחתן בשאר אומות מן התורה, עמי שמעו אלי מבקשי ה' הביטו אל צור הצבתם ואל מקבת בור נקרתם, הביטו אל אברהם אביכם, הוא אמר אל עבדו, ואשביעך אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו, כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק· יצחק צוה ליעקב בנו לא תקח אשה מבנות כנען, וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם· בני יעקב אמרו לשכם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחתינו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה היא לנו, ובמצרים, לבדד ישב, ולא התחתנו במצרים, כי אלו התחתנו בלי ספק אלו השבעים נפש אשר ירדו למצרים היו מעורבים ובטלים בהם, ויפה דרשו על הפסוק, ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל, אמר הקב"ה, שמי מעיד על ישראל שלא נטמאו במצרים בזנות, ומנין שלא נחשדו על העריות שנאמר ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי להודיע שבחן של ישרא' שלא היתה ביניהן אלא זו בלבד ופרסמה הכתוב, ועוד אמרו בזכות ארבעה דברים נגאלו ישרא' ממצרים שלא שנו את שמם, ולא שנו את לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא היה בהן פרוץ ערוה, לא שנו את שמם ראובן ושמעון נהתין וראובן ושמעון סלקין, וכל זה אינו דרוש בעלמא כי התורה מעידה על אמיתת הדבר, וגם לא שנו את לשונם, כי ידוע כי התורה נתנה בלשון הקדש, וגם כל ימי בית ראשון

היה לשון עברי לשון אומה ישראלית כה דברו איש אל אחיו, וכל זה מוכיח כי ישרא' לא התחתנו במצרים מבנותם לא לקחו לבניהם, ובתם לא נתנו לבני מצרי, כי אלולי שהתחתנו זה בזה גם שמם, וגם לשונם נשתכחה ברוב השנים, אבל היא שעמדה לאבותינו, לא התחתנו במצרים, לא שנו את שמם, ולא שנו את לשונם, וע"י זה נתקיים עם ישראל לגוי, ולא נשתכח שם ישראל.

וע"י עון פעור כאשר קרבו אל בנות מואב מתו ארבעה ועשרים אלף מישראל, (ומשה איש האלהים קצף על פקודי החיל, במלחמת מדין) ובהדיא צוח הכתוב על שלמה בעזבו תורת אלהינו, מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא תבאו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה, וכאשר שבו בני ישראל מבבל, ובאו ע"י עזרא ונחמיה באלה ובשבועה ללכת בתורת ה' אשר נתנה ביד משה החזיקו באלה אשר לא נתן בנתינו לעמי הארץ ואת בנתיהם לא נקח לבנינו אחד שבעה אומות ואחד כל העמים, כי ידוע בימי עזרא היו גרים כמה אומות ממדינות אחרות בארץ ישראל, כי כבר בימי הזקיה השיב מלך אשור גוים מבבל ומכותה ומעוא ומחמת ומספרוים, בערי שמרון תחת בני ישרא', וכבר בא סנחריב ובלבל כל האומות, ועתה נראה פשוטו של מקרא, השם אמר בתורתו הקדשה, (בדברים ז',) ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך, כי יסיר את בנך מאחרי ועבדו אלהים

אחרים, והתורה אמרה בהדיא הטעם למה לא יתחתנו
משום כי יסיר, ומה לי שבעה עממין מה לי שאר
אומות כי ידוע הוא כי בימים ההם כל הגוים עובדי
אלילים היו ואם יתחתנו ישראל בהם, יסירם מאחרי
השם, ומה שפרט הכתוב השבעה עמים לא למעט
שאר אומות אלא דבר הכתוב בהוה דהם היו קרובים
ונראים ולפי פשט הפשוט כל האומות בכלל איסור
זה ולא יכול להכחישו אלא עקש ופתלתל, ועתה נראה
מה שאמרו הז״ל בזה גרסנין בקדושין דף ס״ח נכרית
מנלן דלא תפסי בה קדושין אמר קרא לא תתחתן
בם, ההוא בשבעה אומות כתיב שאר אומות מנלן?
אמר קרא כי יסיר את בנך לרבות כל המסירים, הניחא
לר׳ שמעון דדריש טעמא דקרא אלא לרבנן מאי טעמא
אמר קרא ואחר כן תבא אליה ובעלתה והיתה לך
לאשה, אבל מעיקרא קודם היתר לא קרנין ביה והיתה,
מכלל דמעיקרא לא תפסי בה קדושין, אשכחן דלא
תפסי בה קדושין ולדה כמותה מנלן? אמר קרא כי
תהיין לאיש וילדו לו כל היכא דקרינא ביה כי תהינה
קרנין ביה וילדו לו וכל היכא דלא קרנין ביה כי תהינה
לא קרנין ביה וילדו לו, ועד כאן לא פליגו ר׳ שמעון
ורבנן, אלא דר״ש ס״ל דילפנין איסור התון בשאר
אומות מקרא דלא תתחתן בם, ורבנן סבירא להו
דילפנין מקרא דאחר כן תבא עליה ובעלתה והיתה
לך לאשה, מכלל מעיקרא לא תפסי בהו קדושין, אבל
לתרוייהו ס״ל דהתון עם שאר אומות כל זמן שלא
נתגירו אסור מדאורייתא, והנה גם בדין זה כתב המחבר

ש"ע החדש הנה דברים אשר לא המה כי כזב וכתב
כי מן התורה אינו אסור להתחתן בשאר אומות, וכל
הידע לקרות בתלמודא יראה היטב כי לכולי עלמא הוא
איסור דאורייתא, ומה שכתב כי גם בימים ההם לא
היה אסור אלא מדרבנן כי ב"ד חשמונאי גזר עליהן,
עינו הטעתו ראה ואינו ידע מה ראה, כי הכי גרסנין
בע"ז דף ל"ו גזרו על פתן ושמנן משום יינן ועל יינן
משום בנותיהן, ופריך בנותיהן דאורייתא היא דכתיב
לא תתחתן בם. ותירץ דאורייתא שבעה נכרים אבל
שאר אומות לא ואתו אינהו וגזר אפילו דשאר אומות
ולר"ש בן יוחאי דאמר כי יסיר את בנך מאחרי לרבות
כל המסירות מאי איכא למימר אלא דאורייתא אישות
דרך חתנות ואתי אינהו גזור אפילו דרך זנות, ומסקנין
בפרהסיא הלכה למשה מסיני היא דאמר מר הבועל
ארמית קנאין פוגעין בו, ובצנעה בית דינו של חשמונאי
גזרו דכי אתא רב דימי אמר ב"ד של חשמונאי גזרו ישראל
הבא על נכרית חייב משום נשג"ז, דהיינו נדה שפחה,
גויה, זונה, א"כ גם הכא מסקנין דלהתחתן עם שאר
אומות אסור מן התורה, וכ"כ הרמב"ם פי"ב מהלכות
אסורי ביאה ישראל שבעל נכרית משאר אומות דרך
אישות או ישראלית שנבעלה לגוי דרך אישות הרי אלו
לוקין מן התורה שנאמר לא תתחתן בם בתך לא תתן
לבנו ובתו לא תקח לבנך אחד שבעה עממין ואחד כל
אומות באיסור זה וכן מפורש ע"י עזרא ואשר לא נתן
בנותינו לעמי ארצות ואת בנותם לא נקח לבננו. ואם
בא באקראי דרך זנות על הנכרית הוא אסור דרבנן,

אבל נכרי הבא על בת ישראל דמשכה בתריה, אסור מן התורה דכתיב ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף ·

וגם הרמב"ם מנה בתרי"ג מצות בלא תעשה מצוה נ"בשלא להתחתן בנכרים שנאמר לא תתחתן בם, גם במשה האיש הגדול הזה, שלח המשקר המחבר הש"ע החדש ידו, כי העתיק בשם הרמב"ם מצוה נ"ב שלא להתתחתן בכנענים, וזה שקר גמור כי הרמב"ם כתב סתם שלא להתחתן בנכרים, וכל האומות במשמע כדכתב בהדיא בהלכות אסורי ביאה וכ"כ הרב"י באבן העזר סמ' ט"ז ישראל שבעל נכרית דרך אישות או ישראלית שנבעלה לנכרי דרך אישות הרי אלו לוקין מן התורה שנאמר לא תתחתן בם, ומה שכתב הרמ"א ויש חולקין בזה היינו דאינו לוקה, אבל אהא ליכא מאן דפליג דאסור מן התורה כי היש חולקין אלו הוא הטור דכתב גויה אע"פ שאין בה לאו אסורה מדרבנן, ואי אפשר לומר דאיירי בדרך אישות להתחתן בם, דהא מסקנין בקדושין דגם לרבנן אסור מן התורה להתחתן בשאר אומות, והרי"ף והרא"ש הביאו הך סוגיא להלכה, וכ"כ הר"אש ביבמות בהדיא אע"ג דמוקי הך דרשא דכי יסיר את בנך מאהרי דקאי גם אשאר אומות כר' שמעון דדריש טעמא דקרא ולית הלכתא כוותיה, בקדושין מפיק ליה מקרא אחרינא דכתיב ואחר כן תבא עליה ובעלתה, ובודאי לא יחלוק הטור על הר"יף והרא"ש ועל מסקנת הש"ס בקדושין דמסקנין דלכ"ע אסור מן התורה להתחתן בשאר אומות, ומה שכתב הטור, גויה אע"פ שאין בה לאו אסורה

מדרבנן, היינו דוקא דרך זנות, וכן משמע לשון הטור שכתב ואם יחדה לו בזנות חייב עליה מדרבנן, משמע דביחדה לו לאישות חייב עליה מן התורה, וכ"כ הרב"י כלומר דרך זנות קאמר שאין בה לאו, דלא אסרה תורה אלא דרך אישות והמפרש דהטור ס"ל דאפילו בדרך אישות אינו אסור אלא דרבנן טועה הוא, כי גם הטור ס"ל בדרך אישות אסור מן התורה להתחתן בשאר אומות ·

והנה מה שכתב הרב"י דרמב"ם פסק בהא כר"ש מדאמרנין בקדושין הניחא לר"ש דדריש טעמא דקרא אלא לרבנן מ"ט, ומדחזינן דסתם תלמודא כר"ש אלמא הלכתא כוותיה, יש לתמוה דלאו סתמא דתלמודא הוא דהא בהדיא מסקנין דרבנן נפקי להו מקראי אחרינא ? ולולי דמסתפינא הייתי אומר דטעות סופר יש כאן וכן צריך להיות, ובמסכת' ע"ז אמרנין ולר"ש בן יוחאי דאמר כי יסיר לרבות כל המסירות מאי איכא למימר אלא דאורייתא אישות דרך חתנות אסור, ומדחזינן דסתמא דתלמוד בע"ז כר"ש אלמא הלכתא כוותיה ·

והנה בירנו בבירור גמור כי לפי פשוטו של מקרא, ולפי מסקנא דש"ס וכאשר פסקו הריף רא"ש ורמב"ם וטור ורב"י באבן העזר, כי מן התורה הוא איסור גמור להתחתן בשאר אומות, וגם אם בעל חס ושלום ישראל נכרית בדרך זנות עונשו מפורש בנביאים כי מלאכי אמר סי' ב' בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה

מאהלי יעקב, ואמרנין בסנהדרין דף פ"ב כל הבא על הנכרית כאלו מתחתן בעבודה זרה דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על הנכרית, וכ"כ הרמב"ם עון זה אע"פ שאין בו מיתת ב"ד אל יהי קל בעיניך אלא יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו שהבן מן הערוה בנו הוא לכל דבר ובכלל ישראל נחשב והבן מן הנכרית אינו בנו שנאמר כי יסיר את בנך מאחרי מסיר אותו מלהיות אחרי ה' ודבר זה גורם להדבק בנכרים שהבדילנו הקב"ה מהם ולשוב מאחרי ה' ולמעול בו, ובלי ספק זהו, היינו לדבק בשאר אומות ולשוב מאחרי ה' היא מגמת בעל המחבר הש"ע החדש הנ"ל באמרו כי אין פשע, להתחתן בשאר אומות, ועליו אני קורא, עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל·

והנה כל היכא אשר מצא המחבר הש"ע החדש הנ"ל שום היתר אשר אמרו יהי' מי שיהי' אפילו מוכח בהדיא מקרא דהאמת אין אתו מביא אותו להטעות את העם, וכן מביא בספרו עמוד נ"ה "כי לדעת אבן עזרא לא אסרה תורה אלא חלב בהמות קדשים הקרבים על גבי המזבח אבל חלב בהמות חולין מותר„ וכבר אמרתי לעיל כי אפילו בדברים שאינן מפורשין בתורה נסמוך על הקבלה כאשר קבלנו וראינו אותה איש מפי איש כדאמרנו באתרוג התורה אמרה פרי עץ הדר, וראינו מאבותינו, ואבותינו מאבותיהם שנטלו ביום ראשון של סכות אתרוג לולב והדס ונחלי ערבה, וגם כאן ראינו מאבותינו שלא אכלו חלב מבהמת חולין

וניתי ספר ונחזי כי לא שקר נחלו לנו אבותינו, כי מקרא מפורש הוא כי אסור לאכול כל חלב בהמה, בסדר ויקרא כתיב חקת עולם לדרתיכם בכל מושבתיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו· ואומר הכתוב בכל מושבתיכם והוץ למשכן אסור להקריב, וא״כ לא דבר הכתוב בקדשים, כי במושבות קדשים מאי בעי התם, ולא דבר הכתוב אלא בבהמת חולין; בפרשת צו כתיב דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו, אמר הכתוב סתם כל חלב שור לא תאכלו אפילו חולין, והפסוק, וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו, הוא קצת קשה להבין למה כתבה התורה נבלה וטרפה, דבין לענין היתר דיעשה לכל מלאכה, ובין לענין איסור אכילה שוה הוא לחלב כשרה, ובתרגום יונתן בן עוזיאל ותריב חיויא דמתקלקלא וכול׳ אפשר דיתעביד לכל עיבידתא ברם תריב חיויא דמיכשרא יתסק על מדבחא ומיכל לא תיכלון, וזה תמה כי חלב בהמת חולין הכשרה לאכילה אינו למזבח, ולדעת המתרגם נאמר כן לאותו דור שלא הותר להן בשר תאוה, ולפי שהיו צריכין להקריב הכל שלמים, אין חלב שיעשה למלאכה בבהמה רק חלב נבלה וטרפה אבל לדורות שהותר בשר תאוה שוין חלב כשרה וטרפה, שהחלב אסור באכילה ומותר בהנאה, ובפסחים ד׳ כ״ג אמר רבי עקיבא שיכול למלאכת הדי וטיהא טהור למלאכת גבוה יהא טמא ת״ל לכל מלאכה ולא בא אלא לטהרו מכלל טו את הבשר ולומר שאין חלב בכלל נבלה ואינו הושש לטומאה

אלא מותר להשתמש טהרות בעור המשוח בחלב נבלה, וסיפא דהאי קרא דרשנין הכי בחולין דף ק"ג ואכול לא תאכלהו למה לי דכתב הא בחלב כשרה הוזהרו, כל חלב וכל דם לא תאכלו אלא התורה אמרה יבא איסור נבלה יחול על איסור חלב ויבא איסור טרפה יחול על איסור חלב, והאי ואכול לא תאכלהו משום דנבלה אזהרינהו ואשמעינן דיחול על איסור חלב ואע"ג דאיסור חלב קדים משנולדה ואח"כ אומר הכתוב כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה' ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה, ולפי פשוטו נראה להדיא דהכתוב לא מיירי בבהמות קדשים אלא בבהמות חולין, דאם כן דבבהמות קדשים דוקא איירי קשה האי קרא דכל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו למה לי, אע"כ לרבות אפילו חלב בהמות חולין, והאי דקאמר מן הבהמה אשר יקריב ממנה, היינו ממין הבהמה, כדכתיב אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם, והראב"ע כתב ופעם אחת בא אלי צדוקי אחד ושאלני אם האליה אסורה מן התורה ואען ואומר אמת כי האליה תקרא חלב כי כן כתיב חלבו האליה תמימה רק קדמונינו התירוה ואסרו כל חלב. והנה ידוע כי הראב"ע מקצר מאד בלשונו, כי מה שכתב, קדמונינו התירוה, לא בדו זה מלבם אלא הוכיחו אותם מקרא כדאיתא בחולין דף קי"ז אמר לי' רב מרי לרב זביד אי אליה איקרא חלב תתסר באכילה א"ל עליך אמר קרא כל חלב שור וכשב ועז דבר השוה בשור וכשב ועז, רב אשי אומר

חלבו האליה אקראי חלב סתמא לא אקראי וכ"כ הרמב"ן אם האליה חלב תאסר באכילה שהכתוב אמר כל חלב וכל דם לא תאכלו, ואם גם השומן בכלל חלב כדבר הכתוב הזה, חלבו האליה וא"כ יאסר כל שומן שבבהמה בכתפים ובצלעות, ולא תתירנו לפי שאינו קרב למזבח, שהרי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו לה' לא תאכלו, אבל אמר כל מין בהמה שמקריבים ממנה קרבן יאסור חלבה, שאם נאסור כל דבר הקרב ממנה למזבח, יהיו גם הכליות והיותרת על הכבד אסורים לפי שעולין למזבח, אבל באמת לא אסר רק הנקרא חלב כדאמרנין בחולין דף מ"ט רבי עקיבא אומר מה חלב המכסה את הקרב תותב קרום ונקלף אף כל תותב קרום ונקלף, אפילו אינו קרב למזבח כגון החלב שעל הטחול, ושאינו נקרא חלב מותר אע"פ שהוא קרב כגון הכליות והיותרת הכבד והאליה וכן נאמר במלואים ולקחת מן האיל החלב והאליה, ובמעשה נאמר ויקח את החלב ואת האליה, כי אין האליה חלב, וכ"כ רש"י במתק לשונו, חלבו, המובחר שבו ומזה זה האליה תמימה רוצה לומר דאין האליה נקרא חלב, ומה דאמר הקרא חלבו היינו מיטב כדכתיב ואכלו את חלב הארץ, חלב כליות חטה, וגם הראב"ע בעצמו כתב בזה הפסוק ותעו הצדוקים, כלומר כי הם סוברים כי האליה אסורה וזה אינו, והנה במה שכתב האב"ע הא דכתיב כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה להוציא חלב כל בשר שאינו קרב לשלמים והכלל בשר חול, בדבור זה דבריו סותרין זה את זה כי כתב ע"כ

הזכיר בפרשה הזאת וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלהו, וידוע כי בשר נבלה וטרפה אסורות והאסור הוא הבשר ובעבור שאין החלב קרב לגבי מזבח שמא יחשוב אדם שהוא מותר, וזהו תמוה כי מי יחשוב בהמה שבשרה אסור חלבה תהי׳ מותרת כי מה לי בשר נבלה וטרפה מה לי חלבו ובהמה שנתנבלה נתנבלה כולה כמו חלב טמאה שדומה באסור לבשרה, וכבר הוכחתי, בתחלת דבור זה מדכתיב בכל מושבותיכם מוכח דחלב חולין אסרה התורה, דבמושבות לא היו קדשים, וכ״כ הבאור ונותן טעם למה השוה חלב נבלה וטרפה לחלב העולה על האשים, לפי שאין האסור בעבור שאוכל מחלק גבוה אלא כל אוכל חלב ממין הבהמה אשר יקריב ממנה המקריב קרבן לה׳, שהן שור וכשב ועז האמורין בראש הענין, ונכרתה הנפש ההיא, וא״כ האסור בין בקדשי׳ בין בחולין, ואלו כונת הכתוב על אוכל חלב הבהמה הקרבה לגבוה, היה לו לומר כי כל אוכל חלב מזבח השלמים, עכשיו שאמר מן הבהמה אשר יקריב ממנה אין לו פתרין אלא כמו ממין הבהמה, וכן בערכין כתיב ואם בהמה אשר יקריבו ממנה היינו ממין הבהמה, ובמשנה תורה שלא הזכיר אסור חלב, כי שם מן הבשר ידבר, אבל חלב כבר הזהיר עליו, ולפי שהתיר הבשר הייתי טועה שגם הדם המובלע בבשר מותר הוצרך לומר שדמו לא יאכל ועובר עליו בלא תעשה, ודברי הרא״בע בטלים ממה שפרשנו בפשוטו דמקרא· גם בקדושין גרסנין דף ל״ז מושב דכתב רחמנא גבי חלב

ודם למה לי אצטרך סד"א הואיל ובעניינא דקרבנות כתיבי בזמן דאיכא קרבן נתסר חלב ודם בזמן דליכא קרבן לא קמשמע לן, מכל זה מוכח ומבורר מפשוטו דמקרא ומש"ם ופוסקים דחלב בזמן הזה אסור מן התורה, כי כל אוכל חלב בהמה ונכרתה הנפש האכלת מעמיה, וגם הראב"ע כתב בסוף דבריו אז פקח הצדוקי עיניו ופצה בשפתיו שבועה שלא יסמוך על דעתו בפירוש המצות רק ישען על העתקת הפירושים, כאשר קבלנו אותו איש מפי איש עד משה שקבל תורה מסיני. והנה לא שמענו מעולם כי שום אדם יהיה מי שיהי' מכת הצדוקים או מכת הקראים או נוצרי אשר אמר כי מאכלות אסורות אשר אסרה תורה לישראל, לא נאסרה אלא לבאי מקדש, משום טומאה, ולא לאחרים, חוץ מעקש ופתלתל המחבר תרי"ג החדש הנ"ל, כי כתב בספרו דף נ' כי ממקרא אין להוכיח אם מאכלות אסורות אסרה תורה לכל ישראל, או לא נאסרה אלא לבאי מקדש, כמו שלא נאסר לגע בנבלה אלא שלא לטמאות את המקדש, לא זו כי לא שנה ולא שמש תלמידי חכמים, אלא אינו ידע אפילו פשוטו של מקרא, כי התורה אמרה זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ, אך את זה לא תאכלו, וכל מי אשר לא טחו עיניו מראות יראה כי התורה אסרה אותם לכל ישראל, כי לענין טומאה וטהרה אין חלוק בין טהורה לטמאה, כדכתיב וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב, מזה מוכח הוא, דאסרה תורה לאכול את

הגמל השפן הארנבת והחזיר לכל ישראל אפילו מי שלא נכנס לבית המקדש, ועוד דבסוף הפרשה כתב להבדיל בין הטמא ובין הטהר (לענין טומאה) ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל, לענין אכילה, וכאשר בינותי בספרים מצאתי את שאהבה נפשי כי כונתי בזה לדעת הגדול הר״מבן אשר כתב, בין הטהר ובין הטמא שהבדיל בכל הנזכרים בין הטמאים לטהורים לענין הטומאה, ולענין אכילה נבדיל בין החיה הנאכלת כלומר נפש החיה הנאכלת על פי התורה במים ועל הארץ, ובין החיה אשר לא תאכלו, ומה שמשיג עליו הבאור, ולשון בין הטמא לטהר לא יתכן שכלן טהורים בחייהן, אינה השגה כי כלן אינן טמאין במיתתן, כאשר נבאר, ועוד איכא הפרש בשעורין כי נבלה איננו מטמא אלא בכזית, ושרץ בכעדשה ועוד ראיה דהתורה דברה מאסור אכילה ולא מטומאה, דהא התורה אסרה גם דגים אשר אין להם סנפיר וקשקשת וכ״ד מינים עופות טמאים, ודגים ועופות טמאים אינן מטמאים במותן כי דוקא בבהמות כתיב מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם, מה שאין כן בדגים ועופות טמאים, אשר לא כתבה תורה בהן טומאה במותן לענין נגועה ואדרבא התורה מעטה אותן דכתי׳ ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב, וכך משמעו האמורין למעלה אע״פ שאסרתים אותם באכילה במותם אינן מטמאים במגע ובמשא ואת אלה שאפרט בענין מלבד שאסרתים באכילה בראש הענין גם תטמאו בנבלתם, וגם שנינו בתורת

כהנים ולאלה תטמאו יכול לכל האמור בענין ומה אמור בענין בהמה חיות עופות והגבים יכול יהא אבר מן החי מטמא בכולן תלמוד לומר בהמה, אוציא את הדגים הגדלים בים שאין בים מקבלין טומאה ולא אוציא את החגבים תלמוד לומר מפרסת, אוציא את החגבים שאינן למינן טומאה, כי כל החגבים טהורים הם, ולא אוציא את העופות שיש למינן טומאה, העופות טמאים ת"ל פרסה, ורוצה לומר בדרש זה כי התורה מעטרה עופות דגים וחגבים, שאינן מטמאין במותן · ובחולין דף קכ"ו שנינו אנמי הכי מתוך שנאמר עכבר שמע אני אפילו עכבר שבים ששמו עכבר, ופי' רש"י דג הוא דומה לעכבר ועכבר שמו, ודין הוא, מדינא נפקא ליה דלא מטמא ולא צריך קרא, טמא בחולדה וטמא בעכבר מה חולדה מין הגדל על הארץ, ולא שבים שהרי אין חולדה בים אף עכבר מין הגדל על הארץ, אע"פ שיש ממינו בים לא טמא אלא מין הארץ, או כלך לדרך זו טמא בחולדה וטמא בעכבר מה חולדה כל ששמה חולדה אף עכבר כל ששמו עכבר אפילו עכבר שבים ששמו עכבר תלמוד לומר וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ, שרץ הארץ מטמא ולא שרץ המים, א"כ מוכח בהדיא מפשוטו של מקרא ומתלמודא כי עופות ודגים טמאים אינם מטמאים במגע ובמשא, ואיך אפשר לסכל ולעקל לומר כי לא נאסרה אלא להנכנסין למקדש משום טומאה, והתורה אמרה כי אינן מטמאין אפילו במותן, אלא חק המלך הוא לכל ישראל בכל הדורות שלא לאכול חיות בהמות ועופות

ודגים טמאים, כדכתיב בסוף הפרשה והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני, וכבר אמר ישעי' הנביא ס"ו אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם ה'

ואם תאמר למה כתבה התורה בכהנים בפרשת אמר נבלה וטרפה לא יאכל לטמא בה, הלא גם לישר' אסור לאכול נבלות וטרפות כך תרצהו היטב מפרשי התורה, כמו שכתב הבאור הזהיר שאל יאכלו נבלה וטרפה מן הקדשים, שאם נתנבלה בהמת קדש בשחיטה, או שנודע שנערפה, אפילו נודע אחר זריקת דמים אבורין לאכיל הבשר, שלא תאמר לא הזהיר על נבלה וטרפה אלא בחולין, אבל במקודשין מותר לאכילה, גם אינן מטמאין במגע ובמשא, שהרי התיר למלוק עוף במקודשין, לכן אמר לא יאכלו לטמאה בה, אזהרה על האכילה, ואם אכל נטמא ואסור באכילת קדשים, והכי אמרנין נמי במנחות דף מ"ה אהא דאמר יחזקאל הנביא וכל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים כהנים הוא דלא יאכלו הא ישראל אכלו, אמר רבינא כהנים איצטריך ליה ס"ד אמינא הואיל ואשתרי מליקה לגביהו תשתרי נמי נבלה וטרפה קמשמע לן, ותלמודא בזבחים ובנדה ס"ט מ"ג מפרש הקרא הכי, תניא יכול תהא נבלת בהמה מטמאה בגדים אבית הבליעה תלמוד לומר נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה מי שאין לו טומאה אלא אבילתה, והיינו נבלת עוף טהור יצתה זו שטמאה קודם שיאכלנה, ועוד תניא ר' יהודה אומר יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בגדים אבית הבליעה תלמוד לומר נבלה

וטרפה לא יאכל לטמאה בה מי שאיסורו משום כל תאכל נבלה, והיינו נבלת עוף טהור, יצא זה שאין איסורו משום כל תאכל נבלה אלא משום כל תאכל טמא, והוא הדבר אשר דברתי כי בעופות ודגים טמאים לא שייך בה שום טומאה לא בחייהם ולא במותם ואינן מטמאין לא במגע ומשא ולא בבית הבליעה, והתורה אסרה לאכול אותם, לכל ישראל בכל המקומות ובכל הדורות ·

ואם כי זאת חקת התורה אשר לא נאכל מאכלים אלו, התרו מפרשי תורה לתת טעם למצוה זו, ובהיות כי רבים מעמי הארץ מתיהדים ואומרים כי התורה לא אסרה מאכלים אלו אלא בארץ ישראל ובארצות החמות כי רעים הם לבריאת הגוף, מה שאין כן בארצות הקרות על כן אודיעך מה שכתב הרב אברבנאל בזה וזה לשונו: ואמנם סבת איסור המאכלים האלו ותעובם, כבר חשבו רבים מחכמי אומתנו שהיא לענין בריאת הגוף ורפאותו, כי ענין המאכלים האסורים ההם שהם מולידים ליחות רעות ומביאים לחלאים וחלילה לי מלהאמין בדבר הזה שאם יהי' ספר תורת אלהים כדמות סדר קטן מספר הרפאות הקצרים בדבריהם וטעמיהם תתמעט מדרגת התורה וסדור עומק טעמיה, גם כי יאמר האומר שהיזק המאכלים ההם הטבעי אפשר שיתוקן במיני טבולים ולא ישאר אם כן האיסור במקומו, גם שעינינו ראות הגוים בלתי נשמרים מזה אוכלים בשר החזיר השקץ והעכבר ושאר בהמות ועופות ודגים טמאים שהם שלמים וכן רבים

חיים כולם היום חזקים כראי מוצק, אין עיף ואין כושל בהם, וכל זה מה שיורה שלא באת התורה לרפאות הגופות ולבקש בריאותם, אבל היתה כונתה באמרה לבקש בריאות הנפש ולבקש רפואת תחלואיה, ולכן אסרה המאכלים האלה הטמאים, לפי שהיו מתעבים ומשקצים ומזיקים אל הנפש המשכלת הטהרה, ומולידים בה, הטימות וקלקול התאות בהולדם באדם רוע מזג, אשר ממנה תתהוה רוח טומאה המטמאה הדעות והמעשים ומגרש רוח טהרה וקדושה, ומפני זה אמר בסיום הפרשה, אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, כי בזה הי׳ ענין האטימות והטומאה, ולא קראם הכתוב מזיקים ולא מחליאים, כי אם טמאים ותועבה להורות כי טעם איסורם הוא מפאת הנפש, ולא מפאת רפואית הגוף ובריאותו, ועוד נראה לי כי מאכלים האלו מולידים עובי ועבירות בנפש ועובי ואטימות ואכזריות בלב, והשם הטוב רוצה שלמות נפש עמו, בהירותה וזכותה שתתישר מזג הגוף, ויהיו מזונותיו מולידים דם זך ומזוקק, אל גס ועב ובלתי מיושר כמו שיתילד מהמאכלים האסורים.

והנה ידע כל שער עמי הא דאמרנין ביבמות דף ע״ט

שלשה סימנין יש בישר׳ הרחמנים ביישנים וגומלי

חסדים, רחמנים דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, ביישנים דכתיב בעבור תהיה יראתו על פניכם, גומלי חסדים דכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו· ואם יאמר המעקש התלמוד אומר זה, לתלמודא בעלמא, אבל לא נמצאו סימנין אלו בפועל בישראל

וכל הטוען כן אינו אלא מכחיש הידוע ומלאך רע בעל כרחו יענה אמן · כי אפילו שנאי ישראל כותבי פלסתר אשר חברו ספרים להבאיש ריחינו בעיני השרים והעמים מעידים ומגידים כי מעלות אלו נמצאו בכלל בישראל כי הם רחמנים וגומלי חסדים שטטו נא בכל תפוצות ישראל, ושאלו את עניי וחולי גברים והם יגידו לכם, כי ישראל מטיבים עליהם יותר, מאשר מטיבים להם בני עמם ·

ונחקר סבת טבעי איש ישראלי בזה: ושמעתי דבת רבים וגם קריתי בספרי רשעים אשר גם טובתן רעה היא אצל הצדיקים, אומרים בני ישראל רחמנים הם, באשר שהיו כמה מאות שנה בשעבוד ובגלות ועל ידי זה בא מרך בלבבם: אבל כל מחקר אמתי יראה כי לא כן דברו כי בכל המדינות ובכל האומות אנחנו ראים, כי משפחות האדמה האיכרים והעבדים רובם ככולם הם אכזרים ונוקמים ונוטרים, ורוב בני אדם אשר הם במדרגה תחתונה ובשעבוד · והשרים ואכלי דשני ארץ ובני חורין ע"פ רוב לב בשר להם לרחם ולחנן את רעהם וגם בהיותם שרויים שלוים על אדמתם, אמרו ארמים, הנה נא שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם, ע"כ נראה לי כי סבת הדבר כי איש ישראלי רחמני הוא, בשמרו מלהתגאל במאכלות אסורות, כי ברוב הם מולידים אכזריות בלב אוכליהם, ואל תשיבני כי נמצאים עתה בע"וה כמה וכמה יהודים המטמאים נפשותם במאכלות אסורות, ובכל זאת סימנים האלו יש בהם כי הם רחמנים וגומלי

חסדים ומטיבים מאד לעניים ואביונים והנם ככל המון ישראל, אחי! שמע והט אזנך, ואבאר לך, כי חטר זה יצא מגזע ישר, ונצרים אלו משרשים טובים פרחו, כי ע״פ רוב אבותם ואמותם יהודים כשרים היו ולא נטמאו במאכלות אסורות, וידוע כי הולד נזון ממזון אמו, ומאכלים ומשקים אשר מעוברה נזונית מהם, מזגם וטבעם פועלים בעובר אשר במעיה, וכאמה בתה ובְנה, ודור אחר אשר יולד מנשים המטמאות את נפשן במאכלות אסורות מי ידע, אם לא יבוזו לקחת אמם, וראיה לדבר מהא דגרסנין ביומא פ״ב ההוא עוברה דארחה, אשה מעוברת הריחה מאכל ביום הכפורים אתו לקמיה דרבי אמר להו זילו לחושו לה דיום כפור הוא ואילחישא, שפסקה מתאותה קרי עלי׳ בטרם אצרך בבטן ידעתך כי אשה זו צנועה היתה ותורת אלקים בקרבה הי׳ ומשום קדושת היום פסקה תאותה, ההוא עוברה דארחה ולא אלחיש כי תאותה היתה גוברת עלי׳ קרי עליה זורו רשעים מרחם נפק מנה שבתאי אצר פירי — והנה אחי הזהרו מאד מאד לנפשתיכם ואל תטמאו אתכם במאכלות אסורות, ראו דניאל חנניה מישאל ועזריה היו כמה שנים בבירת נבוכדנאצר המלך ושמו על לבם אשר לא יתגאלו בפת בג המלך, וכבר אמרו ואל תתאוה לשלחנם ·

בדף מ״ט כתב הנ״ל דלפי פשוטו של מקרא מותר לכהן הדיוט לקח גרושה דהא דאמרה התורה ואשה גרושה מאישה לא יקחו, היינו אם נתגרשה בעל כרחה אבל אם נתגרשה מרצונה מותרת לכהן,

ומדייק זה מדכתיב גבי כהן גדול סתם גרושה, ובכהן הדיוט כתיב גרושה מאישה "אבל כבר ראינו כי מחבר ש"ע הנ"ל כדי למצא היתר מעקש ומוציא הקרא מפשוטו ואומר כי זהו פשוטו, וכל מי שיש לו עינים לראות יראה כי כאן כך הוא פשט המקרא בתחלה כתבה התורה בכהן הדיוט ואשה גרושה מאישה, ואלו אמר ואשה גרושה הי' במשמע אפילו פנויה שנתגרשה מן הבית או מן העיר בעבור רעה שעשתה שגנבה או שהלשינה וכיוצא על כן הוסיף מאישה שמדבר מנשואה שגרשה אישה, וכיון שגלה הכתוב בכהן הדיוט כי גרושה היינו מאישה, בכהן גדול אינו צריך לכפול הדברים, וכתיב סתם גרושה, וידענו כבר דהיינו מאישה ובגטין דרשנין לה הכי מדכתיב גרושה מאישה אפילו לא נתגרשה אלא מאישה, דאמר לה הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם, נפסלה מן הכהנה דהוי גיטא, על כל פנים מוכח מפשוטו של מקרא דאסור לכהן הדיוט לקח גרושה בין שנתגרשה מדעתה בין שנתגרשה בעל כרחה ◆

בדף ק"ח כתב המחבר תרי"ג וש"ע הנ"ל במצוה אשר צותה התורה לא תסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו, דברים שאינן ראויין לא לאומרן ולא לכותבן, כי הוא מוסיף וגרע מסכל ומעקל להסת ולהדיח, כי הוא כתב "התלמוד מוכיח ממקרא זה כי הבית דין רשאים להוסיף ולגרוע אם היא לקיום האמונה„ איפה מצא זה, אדרבא לא מצאתי בכל הש"ס שיהא מותר לעקור דבר מן התורה, הם עשו גדרים

וסיגים לא להוסיף אלא לקיום דברי תורה, כדאמרינן בסנהדרין דף מ״ו תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר שמעתי שב״ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, שיתכוונו לעבור על דברי תורה לבוד מלבם חייב מיתה לשאינו חייב אלא מפני צורך שעה ״כדי לעשות סייג לתורה, ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב״ד וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך · והא דהקריב אליהו בבמה ובתורה כתיב השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, הוראת שעה היתה, כדאמרינן בספרי, בכל מקום אשר תראה מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך הנביא כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל, וגרסנין בירושלמי דתעניות פ״ב כתיב ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו ואליהו מקריב בשעת איסור הבמות אמר ר׳ שמלאי דבורא אמר ליה וכדברך עשיתי כדבורך עשיתי, וכן אמרנין במדרש, אם יאמר לך, אדם למה בנה אליהו מזבח בהר הכרמל והקריב ובית המקדש היה קיים באותה שעה אמור לו כל מה שעשה לשמו של הקב״ה עשה שנאמר וכדברך עשיתי את כל הדברים האלה, וכ״כ הרמב״ם בפ״א מ״ה ממרים הלכה ד׳, ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו, שעשו ראשונים משום סייג, לפי שעה אע״פ שהוא קטן מן ראשונים שלא יהו גזרות אלו המורין מדברי תורה עצמן שאפילו דברי תורה יש לכל ב״ד לעוקרו הוראת שעה, כיצד ב״ד שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה מכין ועונשין שלא כדין, אבל אין

קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שהצריכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך ב"ד מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו בדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, והיינו לענין פקוח נפש, וכן לענין הצלת נשמה כתב הרב"י בא"ח סי' ש"ו, מי ששלחו לו שהוציאו בתו בשבת להוציאה מכלל ישראל מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה ויצא אפילו חוץ לשלש פרסאות, אפילו למ"ד דהוי דאורייתא שרי, דלגבי שלא תהי' מומרת ותעביד כל ימיה חלול שבת הוי זה אסורו זוטא, דמוטב לחלל שבת אחת כדי שתשמור שבתות הרבה, וכל זה לפי שעה אבל מעולם לא נתן לשום אדם רשות בין יחיד בין לסנהדרין גדולה לעקור דבר אחד מתורתנו הקדשה לא לבטל שום מצוה או להתיר שום לא תעשה, ואפילו דברי סופרים סיגים וגדרים שעשו ראשונים, אין כח ביד האחרונים לבטלם כמו שכתבתי במאמר הראשון ·

גם מה שכתב המחבר הנ"ל כי לפי עומק פשוטו של מקרא לא אמרה התורה, לא תסף עליו ולא תגרע ממנו אלא לב"ד, ולא ליחיד, וכן כתב הרמ"בם, וכבר הוכחנו כי הוא אינו ידע לא פשוטו דמקרא, ולא פירוש ברמב"ם, והנה ידוע כי כל המצות שבתורה לכל ישראל

נאמרו, היינו לכל איש ישראלי בפרטי כמו **לא** תרצח, לא תנאף, וכמו שהמצוה וקשרתם לאות על ידך ולטוטפ׳ בין עיניך כל אחד מישראל חייב לקיימה, למה לא נאמר גם כן כי אזהרה זו אשר נאמרה ונשנית כי בפרשת ואתחנן כתיב לא תוסיפו ולא תגרעו ממנו, כל איש ישראלי בפרטי מוזהר עליה וכן מוכיח פשוטו של מקרא. ומה שכתב וכן כתב רמב״ם שקר ענה כי בספר המצות חשב הרמב״ם במצות לא תעשה, שי״ג שלא להוסיף על מצות התורה בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה שהיא פירושה שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו, שי״ד שלא לגרוע מכל מצות התורה שנאמר לא תגרע ממנו, ולא אמר הרמב״ם כי אזהרה זו לא נאמרה אלא לב״ד, אלא לכל איש ישראלי בפרט כמו שמנה אח״כ האזהרה שט״ו שלא לקלל הדיין, וכמו שזו כל ישראל מוזהרו בה כן האזהרה שלא להוסיף ולא לגרוע כל איש ישראלי מוזהר בה.

והמחבר הנ״ל ראה דברי הרמב״ם בהלכות ממרים אבל לא ידע פירושו, כי כך כתב הרמב״ם הואיל ויש לב״ד לגזור ולאסור דבר המותר ויעמד איסורו לדורות וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה מהו זה שהזהירה התורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן לקבוע הדבר לעולם שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה בזה לא מעט הרמב״ם את היחיד שלא יעבור על לאו זו, כי בתרי״ג מצות מנה אותם

במנין הלאוין, וגם בהלכות תפלה פי"ב ה' י"ב כתב הרמב"ם אין הכהנים רשאין בכל מקום להוסיף ברכה על שלשת הפסוקים כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וכיוצא בה לא בקול רם ולא בלחש שנאמר לא תוסיפו על הדבר, הלא פסק בהדיא דגם היחיד מוזהר על הלאו דלא תוסיפו, ומה שכתב בה' ממרים הכי פירושו הואיל ויש לב"ד לאסור דבר המותר ויעמד איסורו לדורות וכן להתיר איסורי תורה לפי שעה, קשה וכי הב"ד אינו מוזהר על לא תוסיפו ולא תגרעו, ואהא תירץ, דגם הב"ד מוזהר על לאו זו באמרם מה שאסרו ומה שהתירו שהוא מן התורה, אבל כשאומרים קרא אסמכתא בעלמא ומה שאסרו' הוא לעשות סייג לתורה זו אינה הוספה על דברי תורה, אבל מעולם לא עלה על דעת הרמב"ם לומר דיחיד אינו מוזהר על לאו דלא תוסיף ולא תגרע •

והנה לכאורה קשה ארש"י, שפירש בואתחנן • לא תסיפו, כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציצות, וכן בר"ה ד' ך"ח פיר"שי בד"ה מצות אינו עובר עליהן אלא בזמנן בבל תוסיף, כגון חמשת המינין בלולב חמש ציצות בטלית, וזהו נגד סוגיא ערוכה בסנהדרין דף פ"ח דגרסינן התם אמר רבי אליעזר אמר רבי אושעיא אינו חייב הזקן ממרא אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף, על מה שפירשו חכמים, ואם הוסיף גורע, ופוסל הראשון בתוספתו, ואין לנו אלא תפילין אליבא דר' יהודה, שעיקרן בתורה ופירושן מדע' סופרים שהם

ד׳ בתים ויש להוסיף המשה או יותר ואם הוסיף גורע
דקעבר בבל תוסיף ולא עבר מצוה, והאיכא לולב
דעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו
להוסיף ואם הוסיף גורע, ומתרץ בלולב מאי סבירא לן
אי סבירא לן דלולב אין צריך אגד האי להודי׳ קאי
והאי להודי׳ קאי אי סברא לן דצריך אגד גרוע ועומד
הוא, דמתחלתו לא עשה כהגון שאגד שם תוספת
מצוה ואנן בענין גורע דהשתא שהיה מתחלתו כשר
ופוסלו בתוספתו, ופריך והאיכא ציצית דעיקרו מדברי
תורה ופירושו מדברי סופרים, ד׳ חוטין דילפנין גדיל
ב׳ גדילים ד׳ ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע, בציצית
מאי סבירא לן אי סבירא לן קשר העליון לאו דאורייתא
האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, דכיון דלא נקשר
אינו הבור עם השאר והראוי למצוה היא המצוה והעודף
כמו שאינו, ואי סבירא לן הקשר העליון דאורייתא גרוע
ועומד, ופריך אי הכי תפילין נמי אי עביד ארבעה בתי
ואיתי אחרינא ואנח גביהו האי לחודיה קאי והאי
לחודיה קאי ואי עביד המשה בתי גרוע ועומד הוא,
ומתרץ האמר ר׳ זירא בית חיצון שאינו רואה את
האויר פסול, כגון שהוסיף בית חמישי עליהם בצדו,
א״כ מסקנין דבלולב ובציצית אינו עובר על בל תוסיף,
ואיך כתב רש״י דגם באלו עובר אבל תוסיף, אע״ג
דבתוספתא איתא מנין שאין מוסיף על הלולב ועל
הציצית תלמוד לומר לא תוסף עליו, אבל ליתא לתוספתא
מקמי סוגיא שלימה דתלמודינו, ונראה לתרץ דתום׳
הקשו דהכא אמרנין אי ס״ל דלולב אין צריך אגד האי

לחודי׳ קאי והאי לחודי׳ קאי, ואי אמרנין דצריך אגד לא אמרנין האי לחודי׳ קאי, ובסוכה דף ל״א אמרנין אמר מר ארבעת מינין שבלולב כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן ופריך פשיטא ומתרץ מהו דתימא הואיל ואמר ר׳ יהודא לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמשמע לן, אלמא אע״פ דצריך אגד אפ״ה אמרנין האי לחודיה קאי, ותירצו דמיירי בשנותן אותו חוץ לאגד, יס״ל לר׳ יהודא דאם נקיט ליה כדרך גדילתו דאפילו חוץ לאגד חשיב כמוסיף וכל שכן לרבנן, והא דקאמר בסנהדרין למ״ד אין צריך אגד האי לחודי׳ קאי והאי לחודי׳ קאי היינו לענין דאין זה כל המוסיף גרע דלעולם ידי מצוה יצא אלא דעובר על בל תוסיף והשתא ניחא דתנא קמא דר״י דקאמר ד׳ מינים שבלולב אין מוסיפין עליהן ומסתמא היינו רבנן בר פלוגתיה דלא בעו אגד ואפ״ה איכא בל תוסיף, א״כ יש לומר דרש״י בפירוש התורה, ובר״ה דפירש דגם בלולב ובציצית עובר על בל תוסיף ס״ל סברת תוס׳ זו, דגם גמרא בסנהדרין ס״ל אפילו אי אמרנין אין צריך אגד אפ״ה עובר על בל תוסיף אלא דאינו גורע, וכן מדקדק רש״י בלשונו בסנהדרין, ואין זה גורע, בד״ה האי לחודה קאי, משמע דוקא גורע הוא דאינו מגרע אבל בל תוסיף איכא, ולפ״ז יש ליישב דברי הראב״ד שכתב בפ״ד מ״ה ממרים אהא דכתב הרמב״ם דזקן ממרא אינו חייב אלא אם הורה להוסיף טוטפת חמישית בתפילין ויעשנה חמש טוטפות, וזה לשונו לדעת ר״י הוא שחייב בתפילין

והוא הדין לולב וציצית שהתוס' פוסל את העיקר שאם הוסיף ולא פסל אע"פ שהעביר אותם בבל תוסיף כיון שהעשה מתקיים אינו חייב, ולשון זה מגמגם מאד כי מה שכתב בלולב וציצית התוס' פוסל את העיקר, והיינו גורע, זהו נגד הש"ס דהא בהדיא אמרנין אין לנו דמוסיף גורע אלא בתפילין, והראב"ד בעצמו כתב אח"כ ור' אושיע' שאמר השמועה ור"א תלמידו הוא שאומר אין לנו אלא תפילין כלומר שזה הלשון, דאם הוסיף גרע לא נמצא אלא בתפילין, ואם נאמר דגם בלולב וציצית התוספת פוסל את העיקר הלא גם בהם נמצא המוסיף גרע גם מה שמפרש הכ"מ דברי הראב"ד וז"ל נראה שהראב"ד מפרש דר"א אמר ר' אושיע', אלו תניח בדעתך שיצטרך תנאי אחר והוא שצריך שיהיה בו להוסיף ואם הוסיף גורע לא תמצא שיהא מתחייב אלא בתפילין .שאין מי שסובר כן אלא ר"י ולא בעל המאמר ואהא הוא דשקיל וטרי הגמרא אם כשנניח תנאי זה אם יכנסו לולב וציצית בכלל זה או לאו אבל באמת אע"פ שאין בו להוסיף אם הוא דבר שעיקר מד"ת ופירושו מדברי סופרים חייב "וזהו לוחק גדול להמציא מחלוקת בש"ס במקום שאיננו מחלוקת הלא ר"א אומר הכל בשם רבו ולא מצינו שיהי' מחלוקת בינו לבין רבו, ועוד בגרסתנו איתא בראב"ד כיון שהעשה מתקיים, ובכ"מ כתב בדברי הראב"ד כיון שלא נתקיים העשה, ע"כ נ"ל דראב"ד ס"ל כתוס' בסוכה שהבאתי לעיל, דסוגיתנו ס"ל דגם בלולב אע"פ שאינו גורע אבל עובר הוא על בל תוסיף וכצ"ל בראב"ד

וה״ה לולב וציצית שהתוספ׳ אינו פוסל את העיקר, שאם הוסיף ולא פסל אע״פ שהעשה מתקיים כיון שהעביר אותם בבל תוסיף חייב ולפ״ז מסיים הראב״ד שפיר ומה שאמרו בגמרא בלולב וציצית גרוע ועומד הוא לא אמרו כדי לפוטרו עלי׳ אלא שאינן דומורת לתפילין למוסיף גורע אבל בכל זה חייב הזקן ממרא כיון שהעביר אותם בבל תוסיף, ור׳ אושיעא שאמר השמועה, היינו ואם הוסיף גורע ור״א תלמידו הוא שאומר אין לנו אלא תפילין, כלומר שזה הלשון ואם הוסיף גורע לא נמצא אלא בתפילין, אבל גם בלולב וציצית חייב כיון שהעביר אותם בבל תוסיף ודוק•
עוד כתב הנ״ל דף ק״ט ״כי ר׳ יוסף אלבו בספר עקרים משיג על האי כללא אשר בידינו, ואשר שם משה מיימון לעיקר בתורה כי לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו, ומאריך מאד להמצא התרים ע״י זה כדרכו: ולו זה כדבריו דר״י אלבו משיג על האי כללא, יבטל דעתו כנגד דעת הרמב״ם וכל ישראל אשר שמו האי כללא לעיקר בתורה, אבל גם בזה שקר ענה כי גם הר״י אלבו סבירא ליה כי תורת אלהים אשר נתנה ע״י משה רבינו נצחית היא ובעבור כי כלל זה הוא יתד גדול ואם חס ושלום השתות יהרסון תורה מה תהא עליה ע״כ צריך אני להאריך בזה ולייׁשב איזה דברים אשר נתקשה בהם בעל העקרים, וז״ל במאמר ג׳ פרק י״ג בקצור, וממה שראוי שנחקור בכאן הוא, אם הדת האלהית האחת בעצמה אפשר שתתחלף לאומה אחת בעצמה בהתחלף הזמנים, שהדת

ההיא בד"מ נתנה לאומה זו על איזה זמן לבד ועתה שעבר הזמן צריך שתנתן להם דת אחרת, או אי אפשר לה שתתחלף אבל יחוייב לה שתהיה נצחית· ואחר שכתב כי כבר יראה שאי אפשר לדת האלהית שתשתנה ומביא סברות וראיות לזו, כתב שבאשר יעויין זה הדעת נמצא שאיננו מחוייב שלא תשתנה הדת האלהית לעם אחד בעצמו וזה כי אף אם לא ישתנו הדעות בעצמן ולא הנתן, כבר אפשר שיפול בו שנוי מצד המקבל לפי שמשלמות כל פועל שיפעל פעולתו כפי הכנת המקבלים, ולפי השתנות הכנת המקבל תשתנה פעולת הפועל בלי ספק וזה לא יחייב שנוי בחק הפועל כי כמו שהרופא יתן הנהגה אל החולה עד זמן משוער אצלו וכשיגיע הזמן ההוא שנתחזק כבר החולה מחליו ישנה הרופא הנהגתו ויתיר מה שאסר ויאסר מה שהתיר, ואין להולה להפלא מזה כי אין זה ממה שיחויב שנוי בחק הרופא לומר עקרים שלא נתן בתחלה הנהגה מספקת לכל הזמנים, כי הרופא כשנתן ההנהגה הראשונה כבר ידע הזמן שראוי שיתנהג החולה על פיו ואף על פי שלא גלהו אל החולה ידע הזמן הראוי שתשתנה ההנהגה ההיא כפי מה ששער מטבע החולה הזמן שצריך לו כדי שישתנה מהחולי אל הבריאות, כן על זה הדרך איננו חסרון בחק הש"י אם לא נתן בתחלה תורה והנהגה מספקת לכל הזמנים, וזה כי הוא כשנתן התורה ידע שההנהגה ההיא תספיק עד הזמן ששערה חכמתו שיספיק להכין המקבלים ולתקן טבעם אל שיקבלו ההנהגה השנית אע"פ שלא גלהו

לאדם, וכשיגיע הזמן יצוה בהנהגה השנית ואף אם ישנה דברים הפך ההנהגה הראשונה כך היה מסודר אצלו בתחלה, וכמו שיהיה חסרון בחק הרופא שיצוה לתרת המזונות החזקים כלחם ובשר ויין אל הקמים מהחולי, וילדים ויונקי שדים עד אשר יגדלו או יתחזק טבעם לסבול המזונות החזקים, כן יהיה חסרון בחק נותן התורה שיתן הנהגה שוה בכל הזמנים למתחילים ולמורגלים אבל ראוי שישנה אותה כפי השתנות הכנת המקבלים ואחר שיורגלו בהנהגה אחרת דקה, יעלה אותם להנהגה יותר חזקה תאות להם כפי טבעם כלחם ובשר ויין ומזונות החזקי' שאע"פ שאינן ראויים לקטנים הם מזון ראוי ונאות אל הגדולים לפי טבעם ואחר שהורגלו' בו מעט מעט ראוי לשנות הקטנים אליהם אחר שיגדלו כמו שיעשה המלמד עם התלמיד שירגילהו בתחלה בדבר קל ההבנה עד שיורגל בלמוד מעט ואחר יעתיק אותו למדרגה חזקה ועמוקה שלא היה ראוי אליה בתחלת למודו, קודם שהורגלו, אבל במחילת כבוד תורתו דבעל עקרים, נראה לי כי אין המשל דומה לנמשל כלל, כי מה שמביא ראייה מרופא חולים, ומשנוי המאכלים בין קטנים לגדולים אינו ראייה כלל לנדון דדן כי ידוע כי טבע החומרית היא להשתנות בכל עת ובכל שעה אם עתה אור יום, בטרם יבאו איזה שעות יהא אישון לילה ואפלה, אור נגלל מפני השך, והשך מפני אור וזרח השמש ובא השמש, וזרע וקציר וקור וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו, וגם טבעי גופנירת אדם משתנה בכל רגע, מילדות לבחורות,

מבהרות לגבורת אנשים, מגבורה לחולשה פעם הוא רעב פעם שבע, פעם ישן פעם ער, אבל דברים אמתים ושכלים לא שייך בהם הלוף ותמורה כי הם קימים לעד ולעולמי עולמים ·

ויותר נראים בזה דברי רבינו הגדול הפילוסוף האמתי הרמב״ם כי דבריו נכונים וישרים למוצאי דעת וכך כתב במורה נבוכים חלק ב׳ פרק ל״ט ואחר שדברנו במהורת הנבואה והודענו אמתתה ובארנו שנבואת מרע״ה נבדלת מנבואת זולתו נאמר שעל ההשגה ההיא לבדה נתחייב הקריאה אל התורה, ר״ל בעבור שהיתה השגתו נכבדת ומעולה, חייבה השגה ההיא הנפלאה לקרא בני ישרא׳ שיקבלו התורה האמיתית ממנו יתברך, וזה שזאת הקריאה שקרא מרע״ה לנו, לא קדמה כמותה לאחר ממי שקדם מבני אדם לפניו, ולא התאחרה אחריו קריאה כמותה לאחד מנביאנו וכן יסוד תורתינו שלא תהיה כלתה לעולם, ולזה לפי דעתנו לא היתה שם תורה ולא תהיה בלתי תורה אחת, והיא תורת מר״עה, ובאור זה לפי מה שכתוב בנביאים ובא בקבלה הוא שכל מי שקדם למרע״ה מן הנביאים, כאבות, ושם ועבר לא אמר אחד מהם כלל לכת מבני אדם שהשם שלחני אליכם וצוני שאומר לכם כך וכך והזהירכם מעשית כך וכך זה דבר שלא העידו בו כתובי התורה ולא באה בו הגדה אמתית אבל היתה באה עליהם הנבואה מהשם, ומי שהרבה עליו השפע ההוא כאברהם אבינו קבץ האנשים וקראם ע״ד הלמודה הישרה אל האמת שכבר השיגו כמו שהיה אברהם מלמד בני אדם

ומבאר להם במופתים עיונים שיש לעולם אלוה אחד לבדו ושהוא ברא כל מה שזולתו, ושאין צריך שיעבדו אלו הצורות ולא דבר מן הנבראים, וירגיל בני אדם אל זה וימשכם בספורים נאים, לא שאמר כלל שהשם שלחני אליכם וצוני והזהירני, אבל משה רבינו כבר ידעת מה שנאמר לו, ומה שאמר ומאמר כל העם לו היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי אמנם כל נביא ממנו שהיה אחר משה רבינו כבר ידעת דברי עניניהם כולם והיותם כמזהירים לבני אדם קוראים אותם לשמור תורת משה, מיעדים הרע להמניח אותה ומיעדים הטוב למי שהתישר להמשך אחריה, וכן נאמין שכן יהיה הענין תמיד כמה שכתוב לא בשמים היא, והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, וכן ראוי שיהיה כי הדבר השלם בתכלית מה שאפשר במינו, אי אפשר שימצא זולתו במינו אלא חסר מהשלמות ההוא, אם בתוספות או בחסרון במזג השוה, אשר הוא תכלית שווי המין ההוא, כי כל מזג יוצא מן השווי ההוא יהי' בו חסרון או תוספות, כן הענין בזאת התורה כמו שנתבאר משוויה, כי תורתנו היא שלימה לא תקבל תוספות ולא חסרון, ולא שנוי ולא תמורה, ואם כן לא תהיה תורה שלימה בתכלית אלא אחת והיא תורתנו הקדשה האלהית, ולזה נאמר בה תורת ה' תמימה משיבת נפש ·

וכך כתב בפירושו למשניות בסנהדרין היסוד השמיני

היות התורה מן השמים, והוא שנאמין כי כל התורה הזאת הנתונה על ידי משה רבינו שהיא כולה

מפי הגבורה כלומר שהגיעה אליו כולה מאת השם יתברך בענין שנקרא על דרך השאלה, היינו אצל בני אדם, דבור, וכי הוא היה כמו סופר שקוראין לו והוא כותב כל מאורעות הימים הספורים והמצות ולפיכך נקרא מחוקק, כי כל התורה כולה נאמרה מפי גבורה למשה, ואמרו בתלמודא, כי דבר ה׳ בזה, ואפילו האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק אחד שלא אמרו הק״בה אלא משה מפי עצמו זה הוא כי דבר ה׳ בזה, וכמו כן פירוש התורה המקובל גם כן מפי הגבורה וזהו שאנו עשים היום מתבנית הסוכה ולולב ושופר וציצית ותפילין וזולתם בעצמו התבנית אשר אמר הש״י למשה והוא אמר לנו והוא נאמן בשליחתו והמאמר המורה על יסוד הזה הוא מה שנאמר בזאת תדעון כי ה׳ שלחני לעשות כל המעשים האלה כי לא מלבי ·

היסוד התשיעי הוא כי התורה הזאת מועתקת מאת הבורא הש״י לא מזולתו ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע לא תורה שבכתב ולא תורה שבעל פה. שנאמר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו ·

וכן דעת חז״ל דהכי גרסנין במגילה דף ב׳ ואמר ר׳ ירמיה ואיתימא ר׳ חייא בר אבא מנצפ״ך, כפל אותיות, צופים אמרום, נביאי הדורות, ופריך ותסברא והכתיב אלה המצות אשר צוה ה׳ את משה אל בני ישראל, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ועוד האמר רב חסדא מם וסמך שבלחות בנס היו עומדין, ואיך תאמר שהנביאים חדשו האותיות הסתומות, הא

כבר היו בלוחות ותירץ אין מהוה הוה ולא הוה ידעין הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה ואתו צופים ותקינו פתוחים באמצע תיבה וסתומין בסוף תיבה, פריך סוף סוף אלה המצות שאין נביא עתיד לחדש דבר מעתה אלא שכחום וחזרו ויסדום, א״כ חזינן אפילו בצורת ותבנית אותיות שאינן לא עקרים ולא יסודי התורה, ואין בהם לא מצות עשה ולא לא תעשה אפ״ה אמרנין שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה ויותר מזה מסקנין אע״ג דאותיות מנצפך קודם הנביאים, והם לא תקנו אלא פתוחין באמצע תיבה וסתומין בסוף תיבה, ואפ״ה פריך סוף סוף אלה המצות, ואפילו שנוי קטן כזה, אפילו נביא אין רשאי לחדש דבר, על אחת כמה וכמה שאינן רשאי׳ לא סנהדרי גדולה או קטנה, לשנות שום דבר גדול או קטן מתורתנו הקדשה וא״ת בתר דתירץ דאותיות מנצפ״ך מהוה הוה אלא דנביאים תקנו פתוחין באמצע וסתומין בסוף, מאי פריך הא אין הנביא רשאי לחדש דבר, מאי חדוש חדשו בזה הא אינו אלא תקון סופרים בעלמא וי״ל דקודם תקנות הצופים שלא היה קפידא בדבר פתוח ועשאו סתום, או סתום, ועשאו פתוח כשר בספר תורה תפלין ומזוזות, אבל השתא דתקנו הצופים פתוחין באמצע וסתומין בסוף ובודאי היינו לעיכובא ואם שנה פסול פריך שפיר הא אין הנביא רשאי לחדש דבר, אע״ג דחכמי ש״ס תקנו כמה תקנות וגזרות כולן משום גדר וסייג, אבל כל דבר שאין בו גדר וסייג אפילו בתמונות אותיות גם הנביא אינו רשאי לחדשו,

וכ"כ הבאור בצח לשונו, אלה המצות, מצות ה' הם אלה אשר נצטוו לישראל ביד משה לא אחרות שאין נביא רשאי לחדש דבר, אשר צוה ה' את משה, שלא קם נביא כמוהו לקבל הקים ומשפטים עם כל הלכותיהן ופרטיהן באור נבואתו, אל בני ישראל הקדושים לקבל חקי אלהים ותורותיו, בהר סיני, כלון נאמרו לו בסיני כשהיה עם ה', וצוהו בלשון שיאמר כל מצוה לישראל ובלשון שיכתבנה בתורה·

וכך כתב הרמב"ם בפ"ט מהלכות יסודי התורה, דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שנוי ולא גרעון ולא תוספת שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי תורה הזאת, הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר חקת עולם לדורותיכם, לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו ממשה או שאמר שאותן המצות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצות לפי הזמן היו, הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה, ומיתתו בחנק על שהזיד לדבר בשם השם אשר לא צוהו שהוא ברוך שמו צוה למשה שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם, ולא איש

אל ויכזב, אם כן למה נאמר בתורה נביא אקים להם
מקרב אחיהם כמוך, היינו לדברי רשות כגון לכו
למקום פלוני או אל תלכו, עשו מלחמה היום או אל
תעשו, אבל לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על
דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה, כמו
שאמר האחרון שבהם זכרו תורת משה עבדי מכל
הדברים האלה תראו כי כל דברי מחבר ש"ע או תר"יג
החדש בטלין ומבוטלין הן, כי טוב הלכה אחת מה
ששנה לנו רבינו גדול הרמב"ם ושאר רבותינו ז"ל מכל
דבריו דברי הבל ופתוים, וכי מה לתבן את הבר׃
ובמה שכתב המחבר הנל כי איתא בתלמודא כי כל
המועדות יהיו בטלים לעתיד חוץ מיום הכפורים
ופורים, גם זה אינו אמת כידוע דאינו נכלל בתלמוד אלא
גמרא בבלי וגמרא ירושלמי, אבל המדרשים המה
מימרות בעלמא ואין סומכין עליהם ואין למדין ממדרש
לא דיני איסור והיתר ולא שום דין, ובפרט אם הוא
מחולק נגד הש"ס וכבר כתבתי לעיל כי בתלמודא בבלי
דרשו ממקרא אלה המצות, כי אין הנביא רשאי לחדש
דבר מעתה, כדאיתא במגילה, ובשבת דף ק"ד ובתמורה
דף ט"ז, וגם בתלמוד ירושלמי במגילה איתא, ר' יוחנן
וריש לקיש, פליגי, חד אמר נביאים וכתובים עתידים
לבטל וחמשה חומשי תורה אין עתידין לבטל מה טעם
קול גדול ולא יסף, ריש לקיש אמר אף מגלת אסתר
והלכות אין עתידין לבטל נאמר להלן ולא יסף ונאמר
כאן וזכרם לא יסוף מזרעם, והלכות אינן בטלין שנאמר
הליכות עולם לו, א"כ תרוייהו ס"ל דתכון תורה ובכל

תמוט לעולם, ושום מצוה ממצותיה לא תתבטל כי היא עומדת לעולם, ולעולמי עולמים ·

ומה דאמר ר"י נביאים וכתובים עתידין לבטל נראה לי כי רוב תוכחות ואזהרות נביאים היו להזהירם ולהוכיחם על עבדם ע"ז, ועל זה אמר ר"י דעתידין לבטל, כי אינן צריכים עוד בזה תוכחות הנביאים כי כבר בטלה ע"ז מישראל, ועל פי מה דאמרנין בעלמא אלמלא לא חטאו אבותינו לא נתנה לנו אלא התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, וספר יהושע א"כ מוכח מתורין מש"ס בבלי וירושלמי דלא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים :

ודבר זה שדרשו דימי הפורים אינן בטלים דרש שום דרשן במדרש משלי אהאי קרא במשלי ט' הכמות בנתה ביתה, טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה, טבחה טבחה זו אסתר המלכה שבשעה שהגיע צער לישראל התקינה סעודה לאחשורש ולהמן הרשע ושכרתו יין ביותר ובסבור היה הכן בעצמו שחלקה לו כבוד והוא לא ידע שפירשה לו מצודה שמתוך ששכרה אותו יין קנתה לה אומתה לעולם אף ערכה שלחה בעה"ז ובעה"ב איזה זה שם טוב שקנתה שכל המועדים עתידים לבטל וימי הפורים לא בטלים לעולם, ובודאי לא יעלה על הדעת ללמוד מהאי קרא אשר אמר שלמה המלך לשבח התורה והכמות, ואמר דרך משל כי ערכה שלחנה וכל הרוצה ללמוד ההכמות יבא וילמד, כי המועדים עתידים לבטל, והאי דרשן דדרש האי קרא בשבח אסתר אשר בהכמתה

ובעזרת השם הפירה עצת המן והצילה עמה אומר כי לא בלבד בדורה היתה עטרת תפארת ישראל, כי גם בדורות הבאים יזכר שמה לטובה, ודרש בשמחת לבו ואמר בדרך גוזמא אם כל המועדים יבטלו ימי הפורים לא יבטלו לעולם ·

וכבר נשאל רשב"א על דרוש זה איך אפשר שתתבטל אות אחת מן התורה והשיב הא אמרו שם אף יום הכפורים אינו בטל לעולם שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם וא"כ זה קשה יותר גם בפסח כתיב ושמרתם את היום הזה לדרתיכם חקת עולם ע"כ נ"ל פירושו שבכל המועדים לא הבטיח עליהם שלא יגרום החטא בעולם באחד מן הזמנים כמו שכתוב שכח ה' בציון מועד ושבת אבל בימי הפורים הבטיח הכתוב לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מן זרעם שלא יעברו ולא יסוף היתה הבטחה ולא אזהרה, וכן יום הכפורים והיתה זאת לכם הבטחה שתהיה לחקת עולם היום יכפר ואפילו לא ישמרהו ודעת רבי כאן כדעתו בתלמוד דאמר יום הכפורים מכפרין בין על שבים בין על שאינן שבים, אבל חקת עולם האמור בפסח אזהרה ולא הבטחה דכתיב חקת עולם תחגהו ·

והנה מצאתי בספר יוסף לקח שחבר הגאון כמהו' אליעזר אשכנזי, ומתוכו נראה שהיה לו נוסחא אחרת במדרש זה, כי כתב על הפסוק וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, ונראה לכוונת הכתוב הוא מה שארז"ל שאפילו שבטלה מגלת תענית ימי הפורים לא בטלו, וזה אמרו והימים האלה רצה לומר

אלו הימים שעושין זכרון לניסים שאמרו דלא למספד בהון עתידים להתבטל, אבל ימי הפורים לא יתבטלו ולא יעברו להיותו נסי כולל, ולפ"ז לא דרש הדרשן ההוא, מועדים עתידים לבטל, אלא ימי מגלת תענית עתידים לבטל, וימי הפורים אינם בטלים לעולם, וזה נכון הוא.

ועתה אנופף ידי ליישב מה שנתקשה בעל עקרים בענין זה ככי מה שיחנן אותי אלהים, והוא כתב במאמר שלישי פ' י"ד כאשר הפשנו ענין הדתות האלוה שהיו בעולם נמצא אותן נוהגות זה הדרך שהיו משתנות מהאסור אל ההתר ומהתר אל האסור, וזה כי בתחלה נצטוה אדם הראשון בקצת מצות שנהגו בהן האנשים לפי קבלת רז"ל עד נח ולנח התיר אכילת בעלי חיים שהיה אסור לאדם הראשון, כי בתחלה לא התיר להם אכילת בעלי חיים אלא אכילת הצמחים בלבד אמר הכתוב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע, ואח"כ התיר אכילת בעלי חיים, לנח אמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל, והכי איתא נמי בש"ס בסנהדרין דף נ"ט אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל.

והנה אברבנאל כתב מה שהרשה לנח אכילת בשר מה שלא הרשה לאדם הראשון שהיה זה לפי שאדם היה בגן עדן מקום העצים והפירות היותר

נבחרים שאפשר כמו שאמר ויצמח ה׳ אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, ונאמר לו מכל עץ הגן אכל תאכל אבל נח ובניו כשיצאו מן התיבה, לא היה להם לאכול לא עשב הארץ, ולא עץ פרי ואם היו מיחלים לאכול עד שיטעו כרמים ויזרעו שדות, ימותו ברעב התיר להם בשר, אבל תירוצו אינו מספיק, כי בתוך כדי דבור שבח בתירוצו מה ששאל בשאלה ח׳, ואין לומר שנפסדו הצמחים במי המבול ולכן הוצרכו לאכול בשר, כי הנה כאשר ארכו הימים שבו להויתן לאיתנם, אף כי האדמה היתה שבעה מהמים, והצמחים אשר תוליד היו יותר טובים כמה שהיו קודם המבול, ובודאי זהו דעת אמיתית, כי אם נפסדו הצמחים עד אשר לא היו ראוי לאכילה, כל החיה מכל בשר בעוף ובבהמה אשר יצאו מן התיבה מה יאכלו ובמה יזונו אם לא מירקות ועשבים, וכן נראה מקרא דכתיב בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ, אבל כל שיח השדה טרם יהי׳ וכל עשב השדה טרם יצמח, כי מי המבול שטפו הכל, לכך הוכרחו לשהות בתיבה, אשר פרנס אותם נח ממאכל אשר אסף, עד ך״ז לחדש השני, מר״ח ניסן עד ך״ז אייר, אז הנצו הפרחים, לבשו הצמחים והעשבים נאות ארץ ועמקים יעטפו בר, אז אמר אלהים לנח צא מן התבה אתה וכל החיה אשר אתך כי ערך להם שלחן, וא״כ הקושיא במקומה עומדת למה התיר לנח אכילו׳ בשר בעלי חיים וליישב קושיא זו מאריך בעל העקרים מאד בפט״ו, ואעתיק דבריו כדי שיתבאר זה

באור יפה נשאל מה חטא קין בהביאו מפרי האדמה
מנחה לה׳ שלא שעה השם אליו ואל מנחתו ואם מפני
שלא הביא מבחר הצאן ואולי נבזות כמו שהביא הבל
מה חטא בזה, וכן יש לשאול אחר ששעה אל הבל
ואל מנחתו למה נהרג ואיך לא הגנה מלאך ה׳ סביב
ליראיו להציל ממות נפשו, ובאור כל זה לפי מה
שאחשוב, כי קין לקח לו לעבוד את האדמה לפי
שהיה חושב שאין יתרון לאדם על הבעלי חיים אלא
בזה בהיותו ידע לעבוד את האדמה להיותו ניזון ממבחר
הצמחים כי אחר שראה האדם ניזון מצמחים כשאר
ב״ח חשב שרוח אחד לכל וכמות זה כן מות זה, ולזה
הביא מנחה מפרי האדמה לשבח השם על היתרון
שנתן לו על הצמחים ולא הביא קרבן מב״ח כי לא
חשב היתרון שיש לו עליהם בעבודת האדמה יתרון
גדול שראוי להביאו קרבן מהם, אלא שלפי שהיה לו
להביא מפרי העץ שהוא מבחר הצמחים ולא הביא
אלא מפרי האדמה חטא אבל עיקר החטא היה לפי
שלא חשב היתרון שיש לאדם על הב״ח לכלום וחשב
גם כן היותו אסור בהריגת בעלי חיים אחר היותו שוה
אליהם לפי דעתו כי כמות זה כן מות זה וחשב שעקר
תכליתו היה לאכול ולשתות אחר היותו ניזון מהצמחים
כב״ח, והבל חשב שיש לו יתרון על ב״ח אבל היתרון
הוא שימשול עליהם ויכבשם לעשות מלאכתו ולא שיהיה
מותר בהריגתם שלא חשב שהיה לו יתרון על ב״ח בזה
וזה שכתיב והבל הביא גם הוא, פירוש בכוונת קין
ושאסור להרגם אלא לצורך גבוה ולקרבן להורות שיש

לו יתרון עליהם, דהיינו לשם יתבויך על האדם והבהמה כי כולם יאבדו והוא יעמד אבל האדם אין לו יתרון עליהם כי אם בהיותו רועה אותם ומנהיג המדינות, ולזה נהרג הבל, להיות זה הדעת קרוב מאד מדעת קין ויותר מוכן לטעות בו האנשים, אבל לפי שדעת הבל שיש לו יתרון על ב"ח ויוכל להרגם לצורך גבוה והוא קרוב שיוכר על ידו יתרון האדם על בעלי חיים והכיר מעלת האדון להביא מצאנו שעה השם אל קרבנו להיותו קרוב אל השלמות מדעת קין, ולא שעה אל קין ולמנחתו להיותו רחוק מאד מהאמת, ולזה קנא קין והרג להבל בחשבו שאין לאדם יתרון על ב"ח ואמר שאחר ששעה השם להבל נראה שמותר להרוג ב"ח וחשב שאין בהריגת הבל אסור יותר מהריגת ב"ח ולפי שאין כוונת הבל ראויה לא הושגה, ולפי שחשש השם שזה הדעת אם לא יתוקן אפשר שינו לדעת הבל ויחשבו בני נח שמה שקבל הש"י קרבן אביהם היה כמו שקבל קרבן הבל ויחזרו לקלקולם הראשון ע"כ אחר הקרבן מיד מיהר להתיר להם אכילת ב"ח, להורות כי הכם לצורך האדם כמו הצמחים ויש לאדם יתרון עליהם שאין רוח אחד לכל," ואני תמה עליו כי איך עלה על הדעת לפי שהבל לא ידע כלום מהשארת הנפש נהרג, חלילה לנו מחשב כזאת על שופט כל הארץ אשר ידח ממנו נדח מפני שחשב מחשבות פסולות ובפרט כי שגגת הבל אינו עולה לזדון, כי לא היה לו מורה להורות לו היסוד גדול הזה מהשארת הנפש, ומה שהקשה למה נהרג הבל אינו קושיא כלל ובבר אמר

הכתוב כי לא מחשבותי מחשבותיכם, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה, וכמה וכמה מקראות מוכיחים כי אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי צדיקים, ומה גם כי אנו ראים צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, והנכון בזה הוא כי צדיק ה׳ בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו ע״כ נראה לי כדברי מי שכתב שלכך נאסר הבשר לאדם לפי שהיה העולם חדש ואם היה מתיר לאדם אכילת בשר היה אפשר שיכלו מינים רבים מן הבעלי חיים, ומה שהשיג עליו הר״י אלבו שאם הי׳ הדבר כן ראוי שלא יתירנו לנח ובניו שגם בימים ההם היו הבעלי חיים מעטים והיה שם נח ושלשת בניו ונשיהם שהיו יותר מאדם וחוה שהיו לבדם בעת שנצטוה לאדם על אכילת בשר, אבל זהו אינו השגה כי התורה ספרה לנו כי גם בהמה וחיה והאדם נבראו ביום הששי, והדעת נותנת כי הארץ לא הוציאה אלא איש ואשתו מכל מין ומין, וישנן שאינן מולידים אלא לחמשה חדשים, וישנן לתשעה חדשים וישנן לשנים עשר חדש כדאיתא בבכורות, ואלו הורשה לאדם לאכול בשר היה אפשר שיכלו ושנשחתו כמה מינים מבעלי חיים בטרם אשר פרו ורבו אבל לנח נאמר מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, שבעה זוג זכר ונקבה שהם י״ד, והתורה כתבה בהדיא, כי ישנן עשר מינים טהורים, איל צבי וכו׳ צא והשוב ותמצא כי נח הכניס מאה וארבעים טהורות לתיבה, ואם השאיר שנים מכל מין לגדל ולדורת, מכל מקום היו

להם מאה ועשרים לאכול ולקרבן ובאכלם בשר לא נשחתו המינים, מה שאינו כן באדם הראשון אם הורשה לו בשר ·

עוד כתב בעל העקרים, וגדולה מזו אמרו בספרי על לא תקים לך מצבה אשר שנא ה׳ אלהיך, אע״פ שהיתה אהובה בימי אבות כלומר אפילו בימי משה שבשעת מתן תורה בנה מזבח תחת ההר והקים שתים עשרה מצבות לשנים עשר שבטי ישראל ונאסר זה בערבות מואב בשנת הארבעים, ויעקב אמר לו השם אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה הרי מפורש שאפילו דבר שהי׳ דרך עבדי האל לעשות לכבוד השם והיה מותר גמור בימי משה בהר סיני נאסר להם בערבות מואב, אבל גם בזה לא עיין היטב כאשר אבאר ונכונים מאד בזה דברי אברבנאל שכתב ואמנם המצבה, עם היות שנמצא זכרונה באבות, לא היתה שמה להעלות עליה עולה, כי תמיד היו בונים מזבח להעלות עליו עולה וזבח, ואמנם היתה המצבה לאות ולזכרון לעד ולסימן, וכמו שאמר עד הגל הזה ועדה המצבה, וביעקב נאמר כשראה מראות הסולם, ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצק שמן על ראשה שהיה זה לסימן, אשר שם יהי׳ בית אלהים כמ״ש והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהי׳ בית אלקים, אמנם המצבה שהיו נוהגים עובדי ע״ז היתה לעולה וזבח ולכן היו מקימין אותה למעלה, וזה שאמר ולא תקים לך מצבה, לשון קימה, לא לשון שימה כמו שנאמר באבות, ואמר אשר שנא, אותה מצבה שנא ה׳ שהיא המצבה

שהיא לעבוד עליה כמו המזבח, פרט למצבות העדות שאינם אסורות ולא שנאם הש"י והמצבה היתה מאבן אחת גדולה והיתה בימי האבות לסימן ולעדות ולזכרון, וכן היה האבן שזכר יהושע בדבריו האחרונים, ובימי עע"ז הי׳ המצבה במקום המזבח, ועי"כ צותה התורה ולא תקים לך מצבה, ובאר מאיזו מצבה יאסור באמרו אשר שנא ה׳ ההיינו מאותם מצבות עע"ז שעושים להקרבה, לא מהמצבות שהיו נוהג האבות לעד ולזכרון, וזהו לפשוטו של מקרא ולפ"ז המצבות שהיו לעד ולזכרון לא נאסרו מעולם, ולהקריב עליהם לא הותר מעולם. ועתה נראה מה שדרשו הז"ל בזה, והכי איתא בספרי ולא תקים לך מצבה אין לי אלא מצבה אשרה ואלילים מנין, ודין הוא ומה מצבה שאהובה לאבות שנואה לבנים, אשרה ואלילים ששנואה לאבות אינו דין הוא ששנואה לבניהם, וכ"כ הרמב"ם פ"ו מ"ה ע"ז, מצבה שאסרה תורה היא בנין שהכל מתקבצין אצלה ואפילו לעבוד את השם שכן היה דרך עבו"ם שנאמר ולא תקים לך מצבה, א"כ מה שכתב בעל עקרים כי בימי משה בשעת מתן תורה עדין הותרה המצבה, טעה טעות גמור כי המצבות אשר עשה משה, לא היו להקרב עליהם ולא להתקבץ אצלן לעבוד את ה׳ אלא לזכרון בעלמא, וכן משמעות הקרא ויבן מזבח תחת ההר, לקרבנות, ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל, להגיד שכלם נתרצו בקיום הברית. א"כ לא היה בצווי זה לא שנוי ולא חלוף ולא תמורה, כי השם לא אמר ליעקב שיעשה מצבה, אלא הוא עשאה לשכיו והיתה

אהובה לפניו, וכאשר עשאו כנענים לחק לע"ז וקבצו
אצלן לעבודה, אמר לא תקים לך מצבה.
ומה שכתב בעל עקרים וכן מצאנו בימי עזרא שבטלו
מנין החדשים מניסן שהיו מונין כן כפי משפטי
התורה לפי שכתוב החדש הזה לכם ראש חדשים
ראשון הוא לכם לחדשי השנה והיא מצוה ראשונה
שנצטוו ישראל, כי אף על פי שתשרי ראש השנה
למנין שנות העולם כמו שאמר הכתוב וחג האסיף
בצאת השנה, וממנו מונין לשמיטין וליובלות צותה
תורה למנות מנין החדשים מניסן בכל חשבונותיהם
לפי שאז יצאו ישראל ממצרים והיתה תחלת צמיחת
האומה וכן תמנה התורה גם כן כל חשבונותי' מניסן
בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ובחדש
השביעי באחד לחדש · ובעשור לחדש השביעי הזה,
ואין לחדשים שמות במשפטי התורה אבל ראוי שיהי'
שמם שני שלישי וגומר זכר ליציאת מצרים וזהו
שאמר הכתוב ראשון הוא לכם לחדשי השנה כלומר
למנין החדשים תמנו מניסן אע"פ שלמנין שנים ראוי
למנות מתשרי. וכאשר עלו מבבל ראו לעשות זכר
לגאולה השנית ועשו זה שהניחו מלמנות מנין חדש
מניסן כמו שהיו רגילין למנות זכר ליציאת מצרים
והזרו למנות מנין אחר לחדשים וזהו שאמרו חז"ל
שמות החדשים עלו עמהם מאשור כלומר שהיו מונין
החדשים בשמותם תשרי חשון כסלו כמו שהיו מונין
אותם באשור זכר לגאולה השנית ולא שלישי רביעי
כאשר בתחלה ונראה מזה כי הם הבינו שצווי מנין

החדשים היה זמני ר״ל כל עוד שתתמיד הגאולה ההיא
אבל אחר שגלו שנית ונגאלו משם ראו להניח מנין
הראשון שהיה זכר ליציאת מצרים והורו למנות מנין
אחר מתשרי לשנות העולם והשאירו שמות החדשים
שעלו עמהם מאשור זכר לגאולה השנית כי הבינו שצווי
מנין החדשים מניסן היה זמני ולא צווי נצחי אע״פ
שלא נזכר בו זמן, אבל גם בזה אין הדין עמו כי לא
מצינו לא בתורה ולא בש״ס שנצטוו ישראל למנות
החדשים מניסן, ומה דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי
השנה היינו לענין המועדות שנדע איזו חדש שלישי,
וחדש שביעי וכדאיתא במכילתא החדש הזה ניסן,
או אינו אלא אחד מחדשי השנה כשהוא אומר חג
האסיף בצאת השנה וחג האסיף תקופת השנה אמורה
אי זה חדש שיש בו חג האסיף ותקופת השנה יוצאה
בה וקרוי שביעי, אי אתה מוצאה אלא בתשרי לאחר
שלמדת שחדש שביעי תשרי, ניסן זה ראש השנה אע״פ
שאין ראיה לדבר זכר לדבר בחדש ראשון הוא חדש
ניסן ראש הדשים מגיד שניסן ראש לחדשים, וגם
הרמב״ם בספר המצות לא כתב כי מצוה היא למנות
החדשים מניסן אלא כך כתב מצות קנ״ג לקדש חדשים
ולחשב שנים וחדשים בב״ד בלבד שנאמר החדש הזה
לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה, וכ״כ
בפ״א מהלכות קדוש החדש, חדשי השנה הם חדשי
הלבנה שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים כך אמרו
חכמים הראה לו הקב״ה למשה במראה הנבואה דמות
לבנה ואמר לו כזה ראה וקדש, אבל לזכר יציאת

מצרים מנינן מניסן, אע"פ שלא נצטוו עליו • ואע"פ דגרסנין בראש השנה דף ז' תנו רבנן באחד בניסן ראש השנה להדשים דכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם להדשי השנה, אבל מזה אינו מוכח דמצוה למנות החדשים מניסן, דיש לומר דר"ה להחדשים היינו לענין מועדות, ושמחתי כי כוונתי בזה לדעת הרשב"א, שכתיב בחדושי רשב"א לר"ה באחד בניסן ר"ה לחדשים, לא ידענא למאי הלכתא ויש לומר דנ"מ לדע החגים שכתב בהן בראשון בארבעה עשר יום להדש, ה"נ בחדש השביעי וכן לשאר ספורי הכתוב בהם בחדש העשירי וכיוצא בהם לדעת האמיתי היכן היה, ומדמקשי הרשב"א למאי הלכתא ש"מ דס"ל כרמב"ם דלא נצטוינו למנות החדשים מניסן אלא לדע החגים, אע"ג דרש"י כתב בר"ה בד"ה ראש השנה לחדשים למנין חדשי השנה, אבל מפירושו לתורה מוכח דהו"ל לא סבירא להו דמצות עשה הוא למנות הדשים מניסן, דכתב בפרשת בא, החדש הזה, הראוהו לבנה בחדושה ואמר לו כשהירח יתחדש יהיה לך ר"ח, והכי איתא במכילתא ר' ישמעאל אומר א"ל הק"בה למשה הראה את החדש לישראל ואמור להם כזה היו רואין וקובעין בו לדורות, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, שאע"פ שמלת החדש הזה דרשו חז"ל ע"פ קבלתם לחרושה של לבנה גם הפשט עומד במקומו לומר שהחדש זה שהוא חדש ניסן יהיה ראש לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי, א"כ

מוכח החכמי הש"ס ורמב"ם ורשב"א ס"ל, דלאו מצות עשה היא לכינות החדשים כניסן ·

ואפילו לרמב"ן שכתב, לכם ראש חדשים, שמנו אותו ישראל חדש ראשון וממנו יכינו כל החדשים שני ושלישי עד השלום השנה בשנים עשר או שלשה עשר חדשים, כדי שיהיה בזה זכרון לנס הגדל של יציאת מצרים כי בכל עת שנזכיר החדשים יהי' הנס נזכר, ועל כן אין לחדשים שם בתורה, כי אלה השמות ניסן אייר וזולתם שמות פרסיים הם ולא ימצאו רק בספרי נביאי בבל ובמגילת אסתר אבל בתורה יאמר בחדש השלישי וכו' וכמו שתהיה הזכירה ביום השבת במנותינו ממנו אחד בשבת שני בשבת כך הזכירה ביציאת מצרים במנותינו חדשי השנה לגאולה ההיא, א"כ מצוה היא למנורת החדשים מניסן, אבל כי אמר לבעל עקרים כי הניחו מלמנות מנין החדשים מניסן כמו שהיו רגילין למנורת זכר ליציאת מצרים וחזרו למנות מנין אחר להחדשים, ואיה מצא כי נצטוו בזה ע"י ירמיה, לא מצינו בזה שום רמז לא בתלמוד בבלי ולא בתלמוד ירושלמי, והכי גרסנין בירושלמי במסכת ראש השנה אמר ר' חייא שמות החדשים עלו מבבל בראשונה בירח האיתנים שבו נולדו האבות ומתו, ונפקדו האמהות, בראשונה בירח בול שבו העולם נובל והארץ עשויה בולות בולות שבו בוללין הבהמה מתוך הבית, בראשונה בירח זיו שבו זיו לכל העולם הצמחים נכרים והאלנות נכרורת, מכאן ואילך ויהי בחדש ניסן, ויהי בחדש כסלו שנרת העשרים, בחדש העשירי הוא חדש טבת, ואיה מרומז

בזה שקראו לחדשים שמות אלה לזכר גאולת בבל, וביותר שירמיה צוה שלא ימנו עוד החדשים לניסן אדרבא ממקראות יש להוכיח כי לא פסקו מלמנות לחדש ניסן, אלא שקראו להם שמות בזכריה א כתיב ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש הוא חדש שבט, בזכריה ז׳ בארבעה לחדש התשיעי בכסלו, במגילת אסתר בחדש העשירי הוא חדש טבת בחדש ראשון הוא חדש ניסן וגומר, א״כ חזינן דלא פסקו מלמנות לניסן אלא קראו לחדש א׳, ב׳, ג׳ בשמות וכי תעלה על דעתך שיהיה בזה חטא אשר עון, או קצת שנוי, הלא גם לימי שבוע יום א׳ ב׳ ג׳ קורין בשמות, וכי משום הכי לא מנינן עוד ימי שבוע מיום שבת קדש, ומה שכתב בעל העקרים כי ישראל נצטוו על זה ע״י ירמיה דכתיב לא יאמר עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון, אבל כבר אמרתי כי לא מצינו שום רמז בזה בש״ס, ודרשה כזו אשר לא דרשו אותה חז״ל לאו דסמכא היא, ובודאי גם הרמ״בן לא הביאו אלא סמך בעלמא לסברתו, כי בודאי לא יחלוק אמה דגרסנין בברכות סוף פ״ק תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את ב״י מארץ מצרים, אמרו לו ולא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו, א״כ מכל זה מוכח דהתורה לא צותה כלל למנות החדשים מניסן, אלא לענין מועדות

אבל אבותינו מני החדשים מניסן זכר ליציאת מצרים, ומזה לא חלפו ולא שנו כלום, כי עד היום הזה אם נשאל דרך משל לאיש ישראל, בחדש טבת אם זה הוא החדש הרביעי ולמנורת מתשרי, בודאי לא יתמהמה מלהשיב כי חדש טבת הוא חדש עשירי כי חדש ראשון הוא חדש ניסן, וגם בדבר הזה לא נעשה מעולם ולא יעשה, לא חלוף ולא שנוי ותמורה.

וגם מה שכתב הבעל עקרים וכאשר עלו מבבל ראו לעשות זכר לגאולה השנית, שהניחו כתב עברי, ובחרו להם כתב אשורי זכר שגלו אל אשור ונגאלו משם, ואף שרבי חולק בזה, ידוע הוא שאין דברי רבי שהוא יחיד במקום דברי חכמים כלום, אבל גם בזה לא עיין היטב בש״ס כי אדרבא מ״ד שכתב נשתנה זהו דברי יחיד נגד רבים, דהכי איתא בסנהדרין דף כ״א אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה נתנה תורה לישראל בכתב עברי ולה״ק, חזרה ונתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקדש, והניחו להדיוטות כתב עברי ולשון ארמי, מאן הדיוטות אמר רב חסדא כותאי, מאי כתב עברי אמר ר״ח כתב ליבונאה פיר״שי כתב עברי של בני עבר הנהר, וכתב ליבונאה אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות. תניא ר׳ יוסי אומר ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישר׳ אלמלא לא קדמו משה במשה הוא אומר ומשה עלה אל האלהים, בעזרא הוא אומר הוא עזרא עלה מבבל מה עליה האמור כאן תורה אף עליה האמור להלן

תורה, במשה הוא אומר ואותי צוה ה׳ בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, בעזרא הוא אומר כי הכין עזרא לבבו לדרוש את תורת ה׳ אלהיו ולעשות וללמד לישראל חוק ומשפט ואע״פ שלא נתנה התורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית ופיר״שי כתב שנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה על ידי המלאך שכתב מנא מנא תקל ופרסין בימי דניאל, כתב ארמי ולשון ארמי, וכתב ולא כהלין כתבא למקרא, שלא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשצר והיו שם יהודים הרבה ש״מ נשתנה להם אותו הכתב באותו היום, וכתיב וכתב את משנה התורה כתב הראוי להשתנות, רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשורית שנתן להם בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית למה נקרא אשורית שעלה עמהם מאשור, רבי אומר בתחלה בכתב זה נתנה תורה לישראל בימי משה כיון שחטאו נהפך להם לרועץ, לשון תרעץ אויב ששכחהו, כיון שחזרו בהן החזירו להן שנאמר שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך וזכריה ט״ו שובו לבצרון לעיר מבצר שלכם לירושלים ואבית שני קמתנבי, מגיד משנה מה ששכחת את משנה התורה הזאת, אשיב לך, אחזור לך מה ששכחת את משנה תורה הזאת· למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב רשב״א אומר כתב זה לא נשתנה כל עיקר שנאמר ווי העמודים מה עמודים לא נשתנו אף ווים

לא נשתנו, אלמא בימי משה עשויין הווין כגון שלנו. ואומר ואל היהודים ככתבם וכלשונם מה לשונם לא נשתנה, דהא דברי הכל בלשון הקדש נאמרה ועדיין בלשון הקדש היא אף כתבם לא נשתנה, אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת, לשתי תורות שכתב לו המלך, אחת שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו א״כ חזנין דרבי ורשב״א ס״ל דהתורה נתנה בכתב אשורית, ור׳ יוסי הוא דאמר שנשתנה הכתב, והלכה כרבים. וכ״כ הרמב״ם בפירוש משניות ידים פ״ד, והכתב הזה אשר נכתב בו אנחנו התורה הוא כתב אשורי והכתב אשר כתב יתברך התורה נקראת אשורי מן הגדולה והתפארת כמו באשרי כי אשרוני בנות והוא אמרם אשורי שהוא מאושר שבכתב לפי שאינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם לפי שאותיותיו בלתי מתדמות לפי שאינו נדבק אות באות בשיטת כתיבתו ואין כזה שאר הכתיבורת.

ואפילו לר׳ יוסי דס״ל שנשתנה הכתב לא בטלו בזה שום מצוה כי כ״כ הרשב״א במגילה אהא דאמרינן אין נביא רשאי לחדש דבר, הקשו הא איכא למ״ד דעזרא שנה הכתב כשעלה מבבל, ותרצו התם מקרא אשכחו ודרשו דכתיב וכתב לו את משנה התורה הזאת כתב העשוי להשתנות ואכתי לא ניחא לי, אלא מסתברא דלהלף אותיות באותיות דלקחו להם כתב אשור הלוף כתב עברי מותר ואין חדוש, אבל להניח את הכתב כמות שהוא ולהוסיף עוד אותיות זה חדוש ואינו רשאי, והיותר נכון בזה מה שכתב הריט״בא

ותימה דהא רב חסדא דאמר מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין משמע דכ"ע הוא, ואלו התם איכא מ"ד שהכתב נשתנה, וזהו תימא גדול שיהא הכתב הזה המאושר שיש בכל קוץ וקוץ ממנו תלי תלים של הלכות וסודות התורה, כתב של בני אשור ויהיו הלוחות מכתב עברי, ועוד בכתב עברי מה נס היה במ"ם וסמ"ך שבלוחות, אבל ודאי אין ספק שזה הכתב הנקרא אשורי הוא כתב הקדש שבלוחות על שם כך נקרא קדש וכן לשון הקדש, והי' כבר נודע לאבות ובני ישראל קודם מתן תורה, ובו הש"י מדבר עם נביאיו וקדושיו ואעפ"כ מתוך תומת וקדושת הכתב ההוא באותן הימים לא היו כותבין אותו אפילו בספרים שכותב המלך או כל אחד ואחד לעצמו, אלא היו כותבין אותו בכתב עברי, וכשגלו לאשור וידעו בני אשור כתב זה נטלהו להם, ובני ישראל הורגלו בו עמהם משם ואילך וזהו שעלה עמהם מאשור, ובימי עזרא נתן להם לכתוב ספר תורה ושאר כתובים בכתב אשורית, וכל זה לשטת ר' יוסי אבל לרבי ולרשב"א גם בתחלה השתמשו כל ישראל בכתב אשורית כאשר נתנה להם התורה בכתב זה א"כ רבי ור' שמעון בן אלעזר האומר משום ר' אליעזר בן פרטא שאמר משום ר' אליעזר בן המודעי כולהו סבירא להו בתחלה נתנה תורה לישראל בכתב אשורית, והלכה כרבים, ולשטת ריטב"א גם ר' יוסי לא פליג עליהו בזה, ולפי זה גם בכתב התורה לא נשתנה ולא נתחלף שום דבר.

והוכחנו ובירנו בראיות גמורות כי שום מצוה מתורתנו הקדשה לא נשתנה ולא נתחלפה, כי היא נצחירת, ונותנה הוא נצח ישראל לא ישקר ולא יכזב ולא איש אל ויתנחם ·

ובגוף הדבר גם בעל העקרים סבירא ליה כי תורתנו נצחית, כי כתב בסוף פרק י״ז ואחר שנתבאר בתורה היות נבואת משה במדרגה הגדולה מכל הנביאים מעתה אי אפשר לשמוע לשום נביא לחלוק עליו ולבטל דבריו, וכ״כ בפי״ט על כן נאמר שהנראה בזה לפי מה שיתנהו העיון התורה הוא שאין שום אדם רשאי לזוז מקבלתו ואמונתו שהוא מקיבל בה קבלה נמשכת שנאמרה תחלה על פי נביא, אחר התברר לו היום העקרים והשרשים שבה אמתיים, אלא אם כן יתברר לו בבירור גמור שהשם רוצה לבטל דברי הנביא הראשון שנמשכה הקבלה ממנו, והברור הזה הוא בשני דרכים אם בשנתאמת להם שהנביא האחרון גדול המדרגה מן הראשון, ואם בשנתאמת להם שליחות השליח האחרון אמת חוק כראשון ואולם שימצא נביא גדול ממשה כבר באר הכתוב המנע זה אמר אם יהיה נביאכם ה׳ במראה אליו אתודע, לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, פה אל פה אדבר בו, הרי שנתעלית נבואת משה למעלה ממה שהוא בחק כל נביא כמו שבא בסוף התורה שלא יקום לעולם נביא אחר כמוהו שידעו ה׳ פנים אל פנים, שזו המדרגה הוא ששאל משה מהשם יתברך ונתנה לו כמו שכתוב בסוף התורה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו

ה׳ פנים אל פנים, ולפי זה אם יבא שום נביא או
מתפאר בנבואה ויאמר שהגיע למדרגה גדולה ממשה,
(מה שאי אפשר), ויאמר שראוי לשמוע אליו לסתור
דבר מדברי משה שלא בהוראת שעה לא נאבה לו
ולא נשמע אליו כי אנחנו נאמר לו שצריך שיאמרת
היותו גדול במדרגה ממשה ומכל הנביאים שבאו אחריו
שהיו תלמידיו, וזה כשיעשה אותות ומופתים גדולים
ונוראים מכל מה שנעשו על ידי משה וכל הנביאים,
ושישקיע כל החולקים עליו כמו שעשה משה לקרח
ועדתו ושינצח כל חכמי הדור ויתגבר עליהם וישפיל
כל הקמים עליו כמו ששה משה לפרעה ולכל חרטומי
מצרים ולכל חכמים ושיהיו האותות והמופתים שעשה
גלויים ומפורסמים לכל כמו שהיו נסי משה לעיני
פרעה ולעיני כל ישראל, ושיהיו ניסים מתמידים כמו
שהוליך משה עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני
העם, והוריד המן ארבעים שנה בלי הפסק זולתי ביום
השבת שלא היה יורד, על קדושת ואמתת דבריו,
שהזהיר את ישראל על שמירת קדושת שבת, וכאלה
רבות עמו אבל בזולת זה אי אפשר, וכ״כ גם בפרק
ד׳ אבל עיקר ההכרח הוא, ממה שבקש משה רבינו
מהשם, שתתעלה מדרגת כל ישראל ומדרגתו בנבואה
מכל שאר האומות, וזה הוא מה שבקש משה רבינו
מהשם יתברך כשאמר לו ונפלינו אני ועמך מכל העם
אשר על פני האדמה, כי בקש ממנו שני דברים,
האחד שלא תשוה שום אומה לישראל וזה שלא תשרה
שכינה על אומות עכו״ם, ונתן לו, והשני בקש ממנו

שלא ישוה לו שום אדם בנבואה, וזה אמרו אני ועמך
כי כמו ששאל שלא תשוה שום אומה לישראל בשריית
שכינה לישראל עליהם, כן נראה ששאל במלת אני,
שלא ישוה שום אדם אליו במדרגת הנבואה, ונאמר
לו בתשובה זה גם את הדבר אשר דברת אעשה, הרי
שהודה לו ה"י באותו עלוי שבקש ממנו, ובעבור זה
הוא מה שהעיד עליו הכתוב בסוף התורה שלא יקום
נביא עוד בישראל כמשה כלומר אפילו בישראל שהיא
האומה הנבחרת לנבואה לא יקום כמוהו לעולם כמו
שהובטח על כך וכל שכן בשאר אומות, ולפי הדברים
הללו אחר שהודה לו השם יתברך שאלתו כמו שאמר
ואדעך בשם, ראוי שנבין כי פסוק ולא קם נביא עוד
בישראל כמשה הוא גם מתמיד מורה על גודל מדרגת
משה בנבואה על כל הנביאים הבאים אחריו, ולזה
לא יהיה שום נביא רשאי לחלוק על דבריו וראוי לפי
זה למנות נבואת משה שרש פרטי בפני עצמו לתורת
משה לפי שהוא מורה על נצחיות התורה הזאת, א"כ
גם דעת בעל העקרים, כדעת כל ישראל כי התורה
אשר קבל משה רבינו מהקב"ה על הר סיני נצחית
היא, ולא כאשר כתב וכזב המחבר ש"ע החדש כי
בעל עקרים משיג בזה על הרמב"ם, חלילה לנו מחשוב
כזאת על הצדיק בעל העקרים הלא הוא מאריך ומביא
כמה ראיות להוכיח נצחיות התורה הזאת, ואינו משיג
על הרמב"ם אלא דקדוק בעלמא וכת' ויש לתמוה על
הרמב"ם שעם שעשה נבואת משה עיקר מן העקרים,
כי כתב ולא קם בישראל כמשה עוד נביא מביט את

תמונתו, ואמר כי כל הנביאים הקודמים לפניו והבאים אחריו כולם הם למטה ממדריגתו, הזר לעשות עיקר שלא תנוסח הדת ושלא תשתנה, וקושיתו על הרמב"ם היא שאינו צריך לכפול הדברים, דכיון שעיקר היא שלא יקום עוד נביא בעולם כמשה ממילא התורה אשר נתן לו השם יתברך נצחית היא ותקום ותעמוד לעולמי עולמים ׃

ובבאור לבעל עקרים מיישב קושיא זו היטב וכתב ויש לומר שכונת הרמב"ם בזה הוא כי אלו לא מנה שלא תנוסח התורה לעיקר, ה"א אעפ"י שנודה שנבואת משה רבינו היא למעלה מכל הנביאים אשר היו לפניו ולאחריו, ושנודה גם כן שאין ראוי לשמוע לדברי הנביא שירצה לבטל דברי הנביא שהיה גדול ממנו בנבואה, מכל מקום אם יבא איזו נביא ויאמר שהאל נתן לו תורה שאין בה דבר שהוא מתנגד לתורת משה רבינו רק שהיא כדמות פירוש ותוספות על תורתו, וכל תורת מרע"ה כלולה בה ועוד נוסף עליה דברים כיוצא בה מה שלא יהיה מתנגד לתורת אלהים, שאין זה נקרא כופר בעיקר, לכן הוכרח למנות גם כן שלא תנוסח התורה ושלא תשתנה ׃

עוד כתב המחבר ש"ע החדש הנ"ל בספרו דף קס"ב לאחר שהעתק דברי הרמב"ם דפ"א מהלכות ממרים, כי עתה אשר נתבטלה הסמיכה אין רשות לשום בית דין, להתיר לכל ישראל מה שגזרו ותקנו הראשונים, אבל הרשות נתונה לכל קהל וקהל לבחור להם מאן דהוא לראש, והוא יתקן יבטל וישנה בתורה

ובאמונה כל מה שלבו חפץ ואין בזה פשע", מי שמע דברים כאלה מבר דעת יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, אין זה אלא כמי שאומר במדינה אשר חקים ומשפטים כתובים בדתי המלכות שלא יעברו אפילו שבעה ראי פני המלך היושבים ראשנה במלכות אין להם רשות לשנות שום דבר בדתי המדינה, אבל כל קהל וקהל וכל יחיד ויחיד, ישנה ויבטל כל מה שרוצה, הלא ידע זה האיש אם לא הוגד לו כי יחידי אומה ואומה, הם המה האומה ואם כל איש ואיש יעשה מה שישר בעיניו, מהר חיש יתבטלו כל חקי ודתי מדינה·

ומחשבתו מחשבת פגול היא, כאשר נראה לעין כל לפתות קהלות ישראל, למען אשר יבחרו להם מורים חדשים מכהני הבמות, אשר בכל קהלה וקהלה משנים ומחליפים חקים ומשפטים דתורתינו הקדשה, זה בכה וזה בכה, ועל ידי זה תתפרד החבילה חס ושלום· והשם הטוב יסכל עצתו, ושום דבר מתורתנו הקדשה לא תתבטל, למען אשר יהיו כל ישראל שרויים באגודה אחת אשר לא ינתק לעולם!

בעמוד קי"ד כתב הנ"ל כי מדינא דתלמודא האשה אינה מחויבת לא ללמוד ולא לדעת את התורה, גם בזה טעה, הגם כי שנינו ולמדתם אותם את בניכם, בניכם ולא בנותיכם, וגרסנין בסוטה דף ך' מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמוד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה, ר"א אומר כל המלמד בתו תורה כאלו לומדה תיפלות, והיינו דברי הבאי ודברי משלים, אבל כבר כתב הרמב"ם והטור

בפ"א מ"ה תלמוד תורה, אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאלו למדה תיפלות בד"א בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב אינו כמלמדה תיפלות וכתב בט"ז בי"ד סי' רמ"ו והוא נכון בטעמא דמצינו בקרא הקהל את העם האנשים והנשים, והמלך היה קורא משנה תורה, ויש להקשות א"כ אפילו לכתחלה שרי כמו התם, נראה לי דהתם לא דרש המלך כי אם פשוט הדברים וזה באמת מותר אף לדרן לכתחלה כמו שהוא המנהג בכל יום, א"כ חזנין דהתלמוד לא קאמר אלא שלא ללמד את בתו גמרא, או פירושי תורה, אבל חמשה חומשי תורה מותר ללמד לבתו, וחזי גברא רבא הט"ז מעיד כי גם בימיו היה המנהג ללמד לבתו תורה שבכתב.

ומה שכתב המחבר ש"ע תרי"ג הנ"ל „אמה שבתולות ישרא' אינן הולכות לבית הכנסת" באמת לא מצאתי בשום מקום שיהי' איסור כזה, ואינו אלא מנהג בעלמא, אבל הוא מנהג יפה וכשר ומשום צניעות נהגו כן, וכל כבודה בת מלך פנימה וקריתי בכמה ספרים מחכמי האומות אשר קוראים תגר על המנהג שנהגו הם כי גם הבתולות הולכות לבית תפלתיהם, כי מעשים אשר לא יעשו נעשו שם, על כן מוטב לבנות ישראל אם אוחזות מנהג אמותיהן בידיהן לעמוד בביתם להתפלל, מללך לבית הכנסת לראות ולראות.

בעמוד קי"ט מתמי' המחבר הש"ע הנ"ל, אהא דלא התירו להתפלל בכל לשון, ואמר ומי יתן שיתפללו בכל לשון, במדינתינו בלשון אשכנז„ הן אמת כי שנינו בסוטה דף ל"ב אלו נאמרין בכל לשון

קריאת שמע, ותפלה וברכת המזון, ואמרינן בגמרא, קריאת שמע מנלן, דכתיב, שמע ישראל בכל לשון שאתה שמע, תפלה, רחמי היא כל היכא דבעי מצלי, ואהא פרכנין ותפלה בכל לשון והאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, ותירצו הא ביחיד הא בצבור, בצבור הא דשרי להתפלל בכל לשון, אבל לא ביחיד, וכן פסק הרב אלפס בברכות, ואם נתיר להתפלל בלשון אחרת בצבור, אז בודאי גם יחיד יתפלל באותו לשון, ולהריף צריך היחיד להתפלל דוקא בלשון הקדש, ואפילו לתלמידי רבינו יונה שכתבו הא דאמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי זהו בשואל צרכיו, כגון שיש לו חולים בביתו או דבר אחר שהוא צריך אבל תפלה שהוא קבוע לצבור אפילו כשהיחיד מתפלל בביתו כמתפלל בצבור דמי, ולפ"ז אפילו יחיד מותר להתפלל בכל לשון, אבל כבר הוכחתי לעיל כי אלולא שאבותינו התפללו או למדו אמונתנו, בכל מדינה כלשונה כבר נתפרדה חבילה חס ושלום, והיא היא שעמדה לנו אשר לא כלינו עד עתה, ועל דברים באלו נאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך • וע"י זה שאנו מתפללים בלשון הקדש, התורה לא תשכח מפינו ומפי זרעינו לעולם •

עוד קורא המחבר הנ"ל תגר על רבני זמנינו אשר לא התירו לנגן בשבת בבית כנסת בכלי שיר, אשר נקרא ארגעל על ידי נכרי, באשר שאיננו אלא שבות" ואני אומר ברוך שבחר בהם ובמשנתם, והדין עמהם כאשר אוכיח • הן אמת כי שנינו בביצה דף ל"ו

ואלו הן משום שבות, דברים שאסורין משום שבות שהטילו עליו חכמים לשבות מהן ואין בעשייתן שום מצוה, לא מטפחין ביד ולא מספקין על ירך ולא מרקדין ברגל וכולן לשמחה ולשיר, ואמרנין עליה בגמרא, טעמא גזרה שמא יתקן כלי שיר ואפילו הכי אסור לומר לנכרי לנגן בשבת בכלי שיר, והכי מוכח מהא דגרסנין בעירובין דף ס"ז, ההוא ינוקא דאשתפיך המימיה, שהיו רוצין למולו והחמו לו מים מבערב ונשפכו היום, אמר להו רבה נייתו ליה חמימיה מגו ביתאי, מביתיה דרבה והתינוק היה בבית אחר באותו הצר, אמר ליה אביי והא לא ערבנין, אמר ליה נסמוך אשתוף, אמר ליה הא לא שתפנין, והשיב לו רבה נימרו ליה לנכרי ליתי ליה, אמר אביי איתיביה והתניא הזאה שבות, הזאה על הטמא אינה אסורה בשבת אלא משום שבות, ואמירה לנכרי שבות, מה הזאה שבות, ואינה דוחה את השבת, ואפילו במקום מצוה כגון לשחוט פסחו ואף אמירה לנכרי שבות ואינה דוחה את השבת, אם כן לדעת אביי אסור לומר לנכרי בשבת להביא שום דבר מבית לבית אפילו העומדים בחצר אחת, אם לא עשו ערובי חצרות ואפילו לצורך מילה, אע"ג דרב יוסף מתרץ לי' ואמר לי' ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה דהא כי לא אמר לנכרי זיל אחים, אלא אמר לו להביא החמין שהוחמו מערב שבת מבית לבית העומדים בחצר אחת, דגבי לישראל אינו אסור אלא מדרבנן, ולפ"ז יהיה מותר לומר לנכרי בשבת לעשות דבר שאינו אסור אלא

משום שבות אם היא לדבר מצוה, אבל כבר כתבו תוס׳ בגטין דף ח׳, ובב״ק ד׳ פ׳ בד״ה אומר לנכרי ועושה, ואפילו איסורא דרבנן אומר ר״י שאין להתיר משום מצוה אחרת ע״י נכרי כגון להביא ספר דרך כרמלית כדי ללמד בו דדוקא מילה שהיא גופא דחי שבת שרי על ידי נכרי איסור דרבנן, אבל לא בשאר מצוה, וכן פסק הגהת אשרי בעירובין, ודוקא לצורך מצורת מילה דהיא גופא דחיא שבת התירו אמירה לנכרי אבל לצורך מצוה אחרת כגון להביא ס״ת לקרות בו לא, וכן איתא בשטה מקובצת לב״ק, מכאן יש לדקדק אם שכחו להביא חומש לבית הכנסת מע״ש, ואין במה לומר ההפטרה שלא יאמרו לגוי להביאו, אלא ילכו מנין עשרה למקום שיהא החומש ויאמרו שם ההפטרה, ואם לא התירו לומר לנכרי להביא ס״ת אפילו מבית לבית הכנסת לקרות בו, אם לא יעשו ערובי חצרות, אע״ג דקריאת התורה בשבת נביאים ראשונים תקנוהו, כדאיתא בב״ק פ״ב, תניא וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהו קורין בשבת, ובשני ובחמישי אפ״ה לא התירו אמירה לנכרי לעשות דבר שהוא איסורא דרבנן, על אחת כמה וכמה שלא נתיר לומר לנכרי לנגן בשבת בכלי שיר בבית הכנסת, כי אין בזה שום מצוה, כי כל מי אשר נגע אלהים בלבו· יתפלל בכוונה בלי התעוררות על ידי כלי שיר ולא

זו כי מצוה איננו לזמר ולנגן בכלי שיר בבית הכנסת, אפילו אסורא אית ביה אם גם הנשים משוררות, כי קיימא לן קול באשה ערוה, וגרסנין בסוטה דף מ״ח אמר רב יוסף זמרי גברי ועני נשי פריצותא זמרי נשי ועני גברי כאש בנעורת, לפי שהעונה מטה אזנו לשמוע את המזמר לענות אחריו ונמצאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה כדכתיב השמיעני את קולך ומבעיר את יצרו כאש בנעורת.

ואם אמת הדבר כי מצוה רבה היא להתפלל בכוונה, אבל מה לנו ולתפלת אנשים אשר רבי תורתנו הן בעל פה הן בכתב כמו זר נחשבו להם, ועוברים על מצות עשה ועל מצות לא תעשה, ובבאם לבית הכנסת פרשים כפיהם וקורצים בעיניהם כאלו הם חסידי עולם, ועליהם אמר הכתוב ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך, ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע. על כן אחי! למדו לשונכם לדע לשון הקדש והתפללו כמו שהתפללו אבותינו מימות עזרא עד עתה זה כמה אלפים שנה, ושמרו תורתנו הקדשה כמו שנמסרה לנו מזקנינו וחכמינו, אז יקוים המקרא והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע.

והנה הוכחתי בראיות ברורות וגמורות, כי כל ההתירים אשר כתב בעל מחבר תריג וש״ע החדש הנ״ל, המה נגד ש״ס ופוסקים, ונגד תורתנו בכתב, ומפרטים האלה תדינו על השאר אשר ימצא בספר הנ״ל, וכל ישראל ינהגו כמו קדם ע״פ הש״ע אשר ערך יוסף

הצדיק רבינו יוסף קארו ז"ל בשלחנו הטהר, אשר לפני ה' וכל דבריו הם עפ"י ש"ס ופוסקים ראשונים, וחלילה לנו לעזוב מקור מים חיים לחצוב בורות בורות נשברים אשר לא יכילו המים· סליק מאמר שני·

מאמר שלישי, במאמר הראשון הוכחנו כי נתינת התורה היתה הכרחית כי אי אפשר לעולם בלא תורה, וכדאמרנין בפסחים דף ס"ח א"ר אלעזר אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה, של יומם ולילה דהיינו תלמוד תורה שכתוב בו והגית בו יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, ובמאמר שני בררתי כי הקבלה ודברי חז"ל בש"ס הכרחים המה לפרש תורת אלהים, לדע ולבאר היטב דינין והלכות התורה ובהיות כי ישנן בגמרא כמה הגדות אשר לפי פשוטן נראה כי המה דברי הבאי ואין בהן כלום תלמודי מוסר או חכמה, ועל כן כמה וכמה פערו פיהם לבלי חק מלעיגים ומבזים את חז"ל כאלו היו כסילים וכתאים, משום כך אפרש פה איזה אגדתות להראות לבני עמי את יופין וטובן, וגם שיחת תלמידי חכמים צריך תלמוד·

והנה ידעתי אחי! ידעתי כי כמה גדולי וחכמי ישרא' אשר קטנם עבה ממתני פירשו האגדות בפרד"ס בפשט רמז, דרוש סוד, ולא צריכים לא לדידי ולא סברא דידי אבל כבר הודעתי כי ספר זה כתבתי לבני עמי הדרים בגבולי אשר אין בתיהם מלאים ספרים, ולהזהיר באיזו דברים טובים וראויים למען אשר לא יפותו מאפיקורסים המלעיגים על דברי חז"ל· ובתחלה

נקדים מה שכתב ה׳ מב״ם בזה בהקדמתו לסדר זרעים הדרש הנמצא בתלמוד אין ראוי לחשוב שמעלתו מעוטה ותועלתו חסרה, אבל יש בו תבונה גדולה מפני שהוא כולל חדות פלאות וחמודות נפלאות, כי הדרשות ההם כשיסתכלו בהם הסתכלות שכלי יובן בהם מהטוב האמתי מה שאין למעלה ממנו ויגלה מהם מן הענינים האלקיים ואמתות הדברים מה שהיו אנשי החכמה מעלימים אותה ולא רצו לגלותו, ואם תביט אותו על פשוטו תראה בו ענינים רחוקים מן השכל שאין למעלה מהם, ועשו דבר זה לענינים נפלאים האחד מהם ללטוש רעיוני התלמידים וללבב לבותם, ועוד שהלמוד להמון העם צריך שיהי׳ בדרך חידה ומשל כדי שיהיה כולל הנשים והנערים והקטנים עד אשר ישלם שכלם ואז יתבוננו וישכילו עניני הרמזים ההם ולענין זה רמז שלמה ע״ה באמרו להבין משל ומליצה דברי חכמים וחדותם ומפני אלו הסבות סדרו חכמים דבריהם בדרשות על ענין שירחיקהו שכל הכסיל לפי מחשבתו ואין ראוי לסמוך החסרון אל הדרש ההוא אבל יש לחשוב שהחסרון בא משכלו, וכשיראהו משל ממשליהם שהוא קשה להשכיל אפילו פשוטו, ראוי לו להשתומם מאד על שכלו שלא הבין הענין· ראוי שנדון הדרשות ההם לכף זכות ונטיב לעיין בהם ואל נמהר להרחיק דבר מהם, אבל כשרחק בעינינו דבר מדבריהם נרגיל נפשנו בחכמות עד שנבין עניניהם בדבר ההוא אם יוכלו להכיל לבותינו דבר הגדול הזה, שהרי החכמים אע״פ, שהיה להם מן התאוה ללמוד, וטוב הרעיון מגיע וחברת

החסידים הנכבדים והרחקת העולם בכל מה שיש בו, היו מיחדים החסרות לנפשם כשהם מעריכים נפשותם לפי מה שקדם אותה, והוא מה שאמרו, לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים אפילו כמחט סידקית וכ"ש אנחנו שהחכמה נעדרה ממנו, ומפני אשר ידעו ע"ה בענין זה שכל דבריהם ברורים ונקיים ואין בהם סיגים צוו עליהם והזהירו שלא ילעג אדם עליהם ואמרו כל המלעיג על דברי חכמים נדון בצואה רותחת, ואין לך צואה רותחת גדולה מן הכסילות אשר השיאתו להלעיג, ועל כן לא תמצא לעולם מרחיק דבריהם אלא איש מבקש תאוה ונותן יתרון להנאות המורגשות אשר לא האיר לבו בדבר מן המאורי' הבהירים · ובפרק חלק בסנהדרין כתב וממה שאתה צריך לדעת כי דברי חז"ל נחלקו בו בני אדם לשלשה כתות, הראשונה והוא רוב מה שראיתי ומה ששמעתי עליו הם מאמינים אותם על פשטם ואין סוברין בהם פירוש נסתר בשום פנים והנמנעות כולם הם אצלם מחוייבות המציאות ואמנם עושין כן לפי שלא הבינו את החכמה והם רחוקים מן התבונות ואין בהם מן השלמות כדי שיתעוררו מאליהם ולא מצאו מעורר שיעורר אותם, סוברין, שלא כוונו החכמים ז"ל בכל דבריהם הישרים והמתוקנים אלא מה שהבינו לפי דעתם מהם ושהם על פשוטם, ואע"פ שהנראה מקצת דבריהם יש בהם מן הדברה והרחוק מן השכל, עד שאלו סופר על פשוטו לעמי הארץ כ"ש לחכמים היו תמהים בהתבננם בהם והם אומרים היך יתכן שיהיה בעולם אדם שיחשוב בזה

או שיאמין שהיא אמונה נכונה קל וחומר שיטב בעיניו, וזו הכת עניית הדעת יש להצטער עליהם לסכלותם לפי שהם מכבדין מנשאין החכמים כפי דעתם, והם משפילים אותם בתכלית השפלות והם אינם מבינים זה, והי השם יתברך כי הכת הזה מאבדים הדרת התורה ומאפילים זהרה ומשימים תורת ה׳ בהפך המכוון בה לפי שהשם יתברך אמר בתורה התמימה, אשר ישמעו אל כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, והכת הזאת מספרים משפטי דברי חז״ל שכשומעין אותו שאר האומות אומרים רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה, ורוב מה שעושין זה הדרשנים שהם מפרשין ומודיעין להמון העם מה שאינן יודעין, ומי יתן אחר שלא ידעו ולא הבינו שיהיו שותקין כמו שאמר מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה או שיהיו אומרים אין אנו מבינים כונת החכמים בזה המאמר ולא היאך יתפרש אבל הם מחשבים שהם מבינים אותו ומשתדלים להודיע ולפרש לעם מה שהבינו הם עצמם כפי דעתם החלושה לא מה שאומרים חכמים ידורשין בראשי העם דרשות מסכת ברכות ופרק חלק וזולתם על פשטם מלה במלה, והכת השניי׳ הם רבים גם כן והם אותם שראו דברי חכמים או שמעום והבינו אותו כפי פשוטו והשבו שלא כוונו חכמים בו זולתי מה שמורה עליו פשט הדבר והם באים לסכל אותם ולגנותם ומוציאים דבה על מה שאין בו דבה, וילעגו על דברי חכמים, ואומרים כי שכלם יותר זך מהם, והחכמים ע״ה הם נפתים גרועי השכל

סכלים בכלל המציאות עד שלא היו משיגים דבר חכמה בשום פנים ורוב הנכשלים בזה השבוש המתיהסים לחכמת הרפואות, לפי שהם במחשבתם נבונים וחכמים בעיניהם ומחודדים ופילוסופים, וכמה הם רחוקים מהאנושית אצל אותם שהם הכמים ופילוסופים על האמת אבל הם סכלים יותר מן הכת הראשונה והרבה מהם פתיות והיא כת ארורה לפי שהם משיבים על אנשים גדולים ונשיאים אשר נתבררה חכמתם לחכמים ואלו הפתאים אילו היה עמלם בחכמות עד שיהיו יודעים היאך ראוי לסדר ולכתוב הדברים בחכמת האלהות והדומה להן מן הדברים אצל ההמון ואצל החכמים ויבינו הלק המעשי מן הפילוסופיא אז היו מבינים אם החכמים ז״ל חכמים אם לא והיה מתבאר להם ענין דבריהם ·

והכת השלישי והם חי השם מעטים עד מאד עד שאין ראוי לקרותם כת אלא כמו שאמר לשמש מין ורק היא יחודה, והם אותם בני אדם שנתברר אצלם גדולת החכמים ז״ל וטוב שכלם מכח שנמצא בכלל דבריהם מורים על ענינים אמתים למאד, ואע״פ שהם מעטים ומפוזרים במקומות מחבוריהם הם מורים על שלמותם וכי הם השיגו האמת ושנתברר גם כן אצלם מניעת הנמנע ומציאת המחוייב להמצא, וידעו כי הם ע״ה אינם מדברים התולים ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר, וכי הם בכל מה שאומרים מן הנמנעים דברו בהם בדרך חידה ומשל כי הוא זה דרך

החכמים הגדולים ולפיכך פתח ספרו גדול החכמים ואמר להבין משל ומליצה דברי חכמים וחדותם׃ והנני אבאר אי זו אגדות כיד ה׳ הטובה עלי כדי שיהיה דמיון לשאר ׃ ובתחלה אשיב על מה שכתב מחבר חדש אחד אשר הוא מכת השני׳ הנ״ל על האי עובדא דאיתא בנדרים דף נ״א אשר מלעיג מאד ופער פיו לבלי חק על בר קפרא, ואומר כי בר קפרא הוא לץ ומדבר לצנות ונבול פה,״ אבל חס ושלום מחשוב כזאת על צדיק זה, כי ידוע עון גדול דנבול פה כדאיתא בשבת דף ל״ג בעון נבלות פה צרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, וכל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה, ואמר רבה בר שילא אמר רב חסדא כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם שנאמר שוחה עמוקה פי זרות וכי תעלה על דעתך כי בר קפרא אשר הוא מתנאים הראשונים יעשה דבר אשר אפילו קל שבקלים אינו עושה, לדבר נבול פה את פני גדולים וחכמים כאשר היו רב וסיעתו והכי איתא התם אמר ליה בר קפרא לרבי מאי תועבה, דכתיב גבי משכב זכור, כל דאמר ליה רבי דהכין הוא תועבה פרכה בר קפרא ואמר, הכי אמר רחמנא תועבה תועה אתה בה שמניח משכבי אשה והלך אצל זכר הדר אמר ליה מאי תבל, דכתיב גבי אשה הנרבעת לבהמה א״ל תבל הוא תבלין יש בה מי שניא הדא ביאה מן כולהון ביאות וכי תבלין יש בה כלומר יש בביאה זו טעם מבאחרות שמנחרת בעלה ונרבעת לבהמה, והפשט הפשוט, בר קפרא

מפרשו הנהו קראי כי לא זו כי עברות אלו הם עברות חמורות ומשום כך קראן הכתוב תועבה ותבל, אלא העושה דבר זה הוא משוגע ותועה, לעשות דברים כמאוסים כאלו, ומה חוצפה או נבול פה יש בדבר זה, והוא ברור כי בר קפרא הוא צדיק וטוב ממחבר המלעיג הנ"ל ·

ועתה אתחיל לבאר איזה אגודות, איתא בברכות דף ג' שלש משמרות הוי הלילה וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים, שלישית תנוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה, והאגדה אומרת דרשוני וחיו: ונ"ל דשלש משמרות הוי הלילה דקאמר, היינו ימי שני חיי אדם בעה"ז הדומה ללילה בפני העולם הבא, ולילה זה חלק לג' משמרות ימי בחרות וימי אישות, וימי זקנה, בימי בחרות האדם הוא כעיר פרא למוד מדבר ללך באות נפשו ולתור אחרי לבבו ואחרי עיניו אשר הוא זונה אחריו, כי טבעי חומרית גובר במשמר הזה, וזה הוא דקאמר משמרה ראשונה חמור נוער דהיינו טבע חומרית נוער להסית ולפתות האדם ללך אחר שרירות לבו הרע, בשניה כיון שנשא אשה ורחיים בצוארו, ואינו להוט עוד לתאות העה"ז כרקוד ומחולות כבימי קדם ימי בחרות, אבל בהיות כי צרכיו וצרכי ביתו מרובים, על פי רוב במשמר הזה האדם נעשה כילי וכליו רעים, וידוע כי יאמרו המשלים הראשונים, ודמו הקמצן והכילי לכלב וזהו דקאמר כלבים צועקים, שלישית, אשר המה ימי זקנה וימי שיבה אז ראה האדם כי

הרדיפה אחר תאות גופנית וגם הכילות כי הכל הבל אז תחשוב הנשמה ותראה אל מקורה אשר הוחצבה ממנו, כי גם אם מעפר הגוף ושב אל העפר אבל רוחו אשר בקרבו אשר הוא צלם אלהים, עלה למעלה וארח חיים למעלה למשכיל ואז מתחרט על עונותיו ושב בתשובה, וזהו דקאמר תנוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה, דהיינו הנשמה מספרת עם בוראה, והאדם ישכיל ויתבונן כי עוד מעט ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו, ואם שהתשובה אשר אדם עושה בימי זקנה וקרוב למיתה איננה תשובה מעלייתא אבל תשובה מיהת הויא כדכתיב תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם, אבל יותר טוב אם גם במשמרות הראשונות האדם מפלס דרכיו, למען אשר לא ינוע ממעגלי צדק, כמאמר שלמה המלך ע"ה שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט, וזהו דקאמר התנא ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי, דהיינו השם מזהיר את האדם ע"י עבדיו הנביאים ותורתו הקדשה, ללך כל ימיו בדרך טובים ולשמר ארחות צדיקים בכל שלש המשמורות.

ונקוט האי כללא בידך ע"פ רוב קורים החכמים הטבע חומרית כשם החמור, ולפ"ז נבין מה דאיתא במדרש וירכיבם על החמור, הוא החמור שרכב עליו אברהם אבינו, והוא החמור שרכב עליו משה רבינו, והוא החמור שירכב עליו מלך המשיח, ואם האדם

מושל ביצר הרע כדאמר השם ואתה תמשל בו, הוא רוכב על החמור הרוחנית אשר בו מושלת על הגופנית ועל החומרית, ואברהם אבינו עלה למדרגה עליונה ורכב על החמור, וגם משה רבינו עלה למדרגה גדולה זה, ובימי הגאולה מקטנם ועד גדולם ידעו את השם, וירכבו על החמור כי הרוחנית יכניע את החומרית·

בברכות דף ו׳ איתא מנין שהקב״ה מניח תפלין שנאמר נשבע ה׳ בימינו ובזרע עוזו, בימינו זו תורה ובזרע עוזו אלו תפילין· ובודאי לא עלה על דעתו דר׳ יצחק שהקב״ה אשר אין לו דמות הגוף ואינו גוף יניח תפלין אלא רוצה לומר כמו שהתפלין אשר אנחנו מניחין תכליתן הוא לשעבד רוחנו ולבנו לאבינו שבשמים ואנחנו עשים הב״ה חטיבה אחת בעולם, כך הוא עושה אותנו הטיבה אחת בעולם, ועינו עלינו מראשית השנה עד אחרית השנה, והיינו דקאמר הני תפלין דמרא עלמא מה כתיב בהו ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, כי מי גוי גדול, ומי גוי גדול אשריך ישראל, דהיינו שהשגחה פרטית עלינו בהיות כי אנחנו עם סגולתו, אבל אינו צריך לקשור אותם לאות על ידו, ולא לטוטפות בין עיניו, והמשכיל יבין·

גרסנין בשבת ד׳ פ״ח אמר ר׳ יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הק״בה, רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו אמר להם לקבל תורה בא אמרו לו מה אנוש כי תזכרנו תנה הודך התורה על השמים, אמר לו הקב״ה למשה החזר להן תשובה, אמר משה מה כתיב בתורה לא

תרצח לא תנאף, לא תגנוב קנאה יש ביניכם יצר הרע יש ביניכם מיד הודו לו להקב"ה: ותמוה מאד וכי תעלה על דעתך כי המלאכים יעכבו ע"י השם לתן את התורה ומי בעליונים או בתחתונים שיאמר לו מה תעשה, ועוד התניא בסוכה ר' יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה ולא עלה משה למרום והא דכתיב ומשה עלה אל האלהים, היינו למטה מעשרה, ע"כ נראה לפ' דמשה רבינו הסתכל באדם וראה כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ועלול מאד לחטא כי לפתח חטאת רבץ, ועלה במחשבתו למרום והסתכל במלאכים שאינן חוטאין, אמר תנה הודך על השמים דהיינו וכי לא היה טוב לאדם להברא בלא יצר הרע כמלאכי מעלה, ע"ז השיב מה כתב בתורה לא תנאף לא תגנוב כלום יצר הרע יש ביניכם, כי אלולא החטאת לפתח רבץ, לא הינו צריכים למלחמה למשול בו ולכבוש אותו, וזהו כל האדם ללחום מיום הולדו עד יום מותו כנגד יצר הרע כאמרם אל תאמין בעצמך עד יום מותך, כי מדי יום ביומו הוא צופה לאדם להמיתו, ואשרי לאדם אשר הוא גבור כל כך לכבוש את יצרו, ואז נקרא מהלך, באשר שהמלאך שאין בו יצר הרע אינו אלא עומד, ואלולא כי צרכי בני אדם מרובים כי יקבל שכר אם לא יגנוב ולא יונה את עמיתו ואלולי כי בני אדם היו קרים בטבע כבהמות ואינם מרגישים אם יבושו ויכלמו, ואם לא יחם לבבו בקרבו להתאות תאוה, מה שכר יש לו אם שמע חרפתו ואינו משיב, ואם אינו חמד לא בית רעהו ולא אשת רעהו אם אין

לו תאוה, אבל אם צרכי בני אדם מרובים כי רחיים בצוארו ומטופל בבנים, ובכל זאת לא יגנוב ולא יונה את עמיתו ויהי׳ כל משאו ומתנו באמונה, חם לבו בקרבו ולא יקום ולא יטור, ולא יתאוה אלא למה שהתירה לו התורה, ותהיה יראת ה׳ על פניו למען אשר לא יחטא, אז מעלת אדם צדיק כזה הוא יותר ממעלת המלאך, וזהו דקאמר מיד הודו לו כי ע״י זה שהאדם נתן לו הבחירה, לבחור במות או בחיים, אשרי לצדיק המשכיל הבוחר בחיים חיי נצחית, וע״י למוד התורה נוכל למשול ביצ״הר כדאמרנין אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, והכי אמרנין בקדושין ד׳ ל׳ אמר הקב״ה לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, ואם להשך אדם לומר לא יִבָּרא יצר הרע, ואינו צריך לתורה, אבל הוא שאמרת הב״ה רצה לזכות את ישראל לפיכך ברא יצ״ה, ונתן לנו תורתו והיא כחרב פיפיות ללהום כנגדו ולמשול בו·

ועל פי זה דיצ״ה הוא באדם, יש לפרש הא דאמרנין בשבת דף קי״ט תניא ר׳ יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו ואם לאו מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בע״כ· ונראה לפרש ע״פ מה דאמרנין באבות העושה מצוה אחרת

קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטגור אחד, א"כ נראה דשני המלאכים המלוין לאדם היינו יצר טוב ויצר הרע, והנה האדם מורכב מגוף ונפש ובעבור שיתקיימו שניהם הושמו לו כחות אלו להשלמת מציאתו כמו הכח הזן, ובפרט הכח המתעורר נמשך מהנפש המרגשת, ואם יגדל הכח מהתעורר הזה בענינים גופיים כמו רוב המאכל והמשתה והנאות גופיות אחרות נקרא זה הכח יצר הרע והוא שאמר הכתוב כי יצר לב האדם רע מנעוריו, כי בצאתו מרחם אמו מתאוה האדם תאות גופנית, ותאוה זו מתגברת והולכת עד שיתעורר כח השכלי ואז כאשר יאמר אל לבו הלא טוב לנו להשתמש מאותו כח המתעורר למה שלא יהיה כליון לנפש כמו לקח המזון הראוי והמשגל בעתו כפי הראוי ויהיה נשמר מהעריות שאסרה תורה וגם אם יקדש עצמו במותר לו ובתנאי שלא יהיה פרוש לגמרי אלא יקח אשה ראויה להוליד בנים עבדי השם בתורה ובמצות זה הכח השכלי מחובר עם המתעורר נקרא יצר טוב, וזהו דאמרינן ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע רוצה לומר שיכניע יצר הרע לאהבתו יתברך, אבל לא יסגף עצמו לבטל יצר הרע לגמרי אלא יהיו שניהם מחוברים יחד, ויעשה מהעיקר עיקר ומן הטפל טפל, ויהיה יצר טוב מלאך טוב ויצר רע מלאך רע, אשר המה באדם ולא שיהיו שני נבראים מחודשים, וזהו כוונת אמרם ב' מלאכי השרת מלוין לו לאדם, היינו היצרים יצר טוב ויצר הרע שישנם באדם לביתו

וכשמצא נר דלוק שמקיים שבת כהלכתו, וזהו ערב לנפש כידוע לכל איש ישראלי ירא אלהים, אז מלאך טוב אומר יה"ר שתהא לשבת אחרת כך, כי הי"צט מתחזק ומתאמץ במצוה זו, וגומר בדעתו לשמור שבת כל ימי חייו ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו כי כל דאלים גבר וכיון שגבר היצ"ט יצר הרע מוכנע לו, ומצוה גוררת מצוה, ואם לאו מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, כי עברה גוררת עברה, וכיון ששנה אדם עברה נעשית לו כהתר, ומלאך טוב בע"כ יענה אמן היינו היצר טוב, דכיון שגבר היצה"ר שוב אינו שמע לקול המורה, ומנאץ עצת של היצה"ט. והכי אמרינן נמי בב"ב ט"ז אמר רש לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, א"כ גם דעתו דר"ל, דמלאך רע הוא היצ"ה.

ולפ"ז יש ליישב נמי מאי דאמרינן בסכות דף נ"ב דרש ר' יהודה לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין צדיקם בוכין ואומרין היך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה ורשעים בוכין ואומרים היך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה, ובודאי אין שייך ביצ"הר לשון שחיטה כי אינו דבר גופני רק תאורת מגונות למותרות ולדבר איסור, ולדברנו הנ"ל אתי שפיר דהכי קאמר לעתיד לבא דהיינו לעולם הבא, מביא הב"ה ליצר הרע ושוחטו, כדאמרינן לעולם הבא אין בו לא אבילה ולא שתיה, לא קנאה ולא

שנאה, ונתבטל היצה"ר צדיקים נדמה להם כהר גבוה כי הם זוכרים אשר עשה להם היצה"רע בדרך בהיותם בעה"ז אשר ארב להם ללכדם בפח אשר טמן להם, ובוכין מתוך שמחה על אשר כבשו הר גבוה כזה, ורשעים בוכין מתוך צער ועצבת לב בראותם כי הכל הבל ורעות רוח, ומתחרטין ומצטערין על אשר עזבו בעה"ז תורת ה' ומצותיו משום הבל נמאס, ואומר' היך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה, כי יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים מכל תאות העולם הזה· ועל דרך זה יש לתרץ נמי הא דאיתא בסנהדרין

דף ס"ד, ויזעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם אמר רב יהודה ואיתימא ר' יונתן בייא בייא היינו, היצר הרע דע"ז, דאחרביה לביתא וקליא להיכלא קטלינהו לצדיקי ואגלינהו לישראל מארעיהו ועדיין הוא מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי ביה אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן יתבו תלתא יומי בתעניתא בעו רחמי נפל להו פתקא מרקיע דהוה כתיב בה אמת אמר ר' חנינא שמע מנה חותמו של הקב"ה אמת, נפק כגוריא דנורא מבית קדשי הקדשים, אמר להו נביא לישראל היינו יצרא דע"א תפסי לי' ושדיהו בדודא דאברא וכסיהו באברא דכתיב ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה, אמרי הואיל ועת רצון הוא נבעי רחמי איצרא דעבירה של עריות, בעו רחמי אמסיר בידיהו חבשהו תלתא יומי איבעו ביעתא בת יומא לחולה ולא אשכחו אמרו היכי נעביד כחלינהו לעיניה, סמו עיניו בכחול, אהני ביה

דלא איגרו אינש בקרבותא, אהני הך תקנתא פורתא דלא איגרי בקריבתא באמו ובאחותו, ואגדתא זו תמוה מאד מאד ואי אפשר לפרשה כפשוטה ולומר דיצר הרע דע"ז היה דבר גברא ממש עד אשר תפסהו בידים ממש, והשלכו אותו בקלחת של עופרת, ונ"ל דבבית ראשון עבדו ישראל ע"ז כנראה מספרי הנביאים, וידוע מכמה מקומות בש"ס כי בשובם מבבל לא עבדו עוד ע"ז והכי פירושא דהאי מימרא, בייא בייא היינו דאחרביה לביתא כי בעון שעבדו ע"ז נחרב בית המקדש וגלו לבבל, בעו רחמי, היינו דהדרו בתשובה שלא לעבוד עוד ע"ז כדאיתא בנחמיה, נפל להו פתקא מרקיע דהוה כתיב בה אמת כלומר כששבו מבבל הסתכלו כלפי שמים והבינו כי כל אלהי העמים אלילים וה' אלהים אמת חזרו בתשובה שלמה שלא להפנות עוד לשקר לע"ז, כי אם לדבק באמת, בשם ב"ה ששמו אמת וחותמו אמת, ובהיות כי קבלו וקיימו ולא עבדו עוד ע"ז בבי' שני כידוע מש"ס ומספר יוסיפון, אמר רב יהודה דשדיהו בדודא דאברא וכסיהו באברא דשייף קליה, שואף את הקול ומעבבו לצאת, דהיינו שלא נשמע עוד בבית שני ששבו ישראל הם ושלום לכסלה זו לעבוד ע"ז וקאמר זה דרך משל דיצה"ר דע"ז נתפס בקלחת של עופרת שלא נשמע מתוכו אפילו קולו, להסית ולהדיח את ישראל לע"ז, ומשל זה הוא על דרך שאמר מיכה הנביא ותשליך במצולות ים כל חטאתם, אמרי הואיל ועת רצון הוא נבעי רחמי איצרא דעברה רצה לומר כיון דראו דבבית ראשון

היו אדוקין מאד בע"ז כאדם שיש לו געגועין על בנו דכתיב כזכר בניהם מזבחתם, ועתה חזרו בתשובה שלא לעבוד עוד ע"ז, אמרו אולי אפשר כי גם יצר הרע דעריות יבוטל, ואמר כי זה אי אפשר לבטל יצר הרע שלא לחמוד לאשה כי לא תוהו בראה לשברת יצר הרה, כחלינהו לעיניה סמו עיניו בכחול ואהני בי' דלא איגרו אינש בקריבותא, כי לא נשמע עוד כי ישרא' יחמוד באמו ובאחותו, וזהו דקאמר, כי סמו עיניו כי נתבטל היצר הרע לקרובות כאמו וכאחותו, אבל מתגרה הוא בשאר ביאות אסורות, והצדיק מושל בו: ודוק.

בתענית דף ך"ה איתא ר' חנינא בן דוסא אשר היה עני מאד ואמרה ליה דביתהו עד אימת ניזל ונצטער כולי האי, אמר לה מאי נעביד, בעי רחמי דנתבו לך מידי בעא רחמי יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא חזאי בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי ואת אכלת אפתורא דתרי כרעי אמר לה ניהא לך דמיכל אכלא כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמחסרא אמרה ליה ומאי נעביד בעי רחמי דנשקלינהו מנך בעי רחמי ושקלהו, גם אגדתא זו אי אפשר לפרשו כפשוטו וכי תעלה על דעתך כי לעתיד לבא יאכלו הצדיקים על שלחן זהב, הלא לעה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה, ומה לזהב בעה"ב הלא גם בעה"ז גם כסף גם זהב לא נחשב למאומה בעיני חכם הצדיק אשר אינו מבקש כי אם ההכרחי וצדיק אוכל לשובע נפשו על אחת כמה וכמה לעה"ב כי תמן כספא ודהבא

למאי בעי ע״כ נ״ל על פי מה דאמרנין בפרק אבות על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, והעבודה זו תפלה כדאמרנין ולעבדו בכל לבבכם איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, ותכלית תפלה היא לשום ב״ה בטחונו ולגול עליו דרכיו, ולברך איתו על כל מדה שהוא מודד לנו בין איננה טובה, בין טובה וגם ידוע כי זכות ומצוה שנוכל לסמוך עליו קיראין רבנן דרך משל רגל כדאמרנין בברכות דף ל״ד ומה כסא של שלש רגלים, היינו זכות אבות אינו יכול לעמוד לפניך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה, ובהיות כי בהאי עלמא דהבא חשיבא ע״כ דמו ומשלו זכות דהעה״ב לפתורא דדהבא וכל צדיק וצדיק העוסק בעולם הזה בתורה, בעבודה ובגמילות חסדים, אוכל בעה״ב אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי, דהיינו כי הוא נהנה מזיו השכינה בזכות הנהו שלשה דברים גדולים שעסק בעה״ז, והן הנה השלש רגלים, והנה דביתהו דרבי חנינה בעניותה ודלותה היה מר לה מאד, ותצנח מעל בטחונה שהיה בלבה עד עתה ותסית את בעלה לשאל מאת אבינו שבשמים לאמר הבה לי ברכה, ובאשר כי נכמרו רחמי חסיד הזה על אשתו כמעט נטיו רגליו בזה, אבל מיד באותה שעה הרהר בלבו ואמר לה אם אנחנו מהרהרים אחר מדותו של הקב״ה, לעתיד יהי׳ שלחננו חסר רגל אחד דהיינו רגל של עבודה בעי רחמי ושקלהו, היינו כי גם היא השיבה אמיריה לה, ונתחרטה על שהרהרה אחר מדותיו, והצדיקה עליה את הדין ואמרה

צדיק ה' בכל דרכיו, והי' שלחנם שלימה של שלש רגלים דהיינו התורה והעבודה וגמילות חסדים.

וע"פ זה יש ליישב נמי הא דאמרנין בב"ב דלעתיד לבא יעשה הק"בה סעודה מלויתן ונבאר מה זה לויתן, ובתחלה נקדים מה שכתב הפילוסף האלקי הרמב"מן בשלח לך על הקרא הכרת תכרת הנפש ההיא, לדעת ענין כרת הנפש, המתבונן בדרכי הנפש ומדותיה ידע שאין בתענוגי הנפשות למעלה מן האהבה, והיא תשוקת הריעות והחברה והדבקות עם נפשות אחרות, וכל מאויי· האדם אל האהבה הזאת יכונו, כי היא פרי ותכלית כלם: פעמים שתמשך להדבק עם הפחות והקטן ממנו ויקרא חנינה וחסד, ופעמים תהיה עם הדומים לנו, ויקרא אחוה וריעות, ויש שישתקק האדם להדבק בעצם נכבד ומרומם ממנו ואז אינו אלא קורבה ע"ד שאמר ואני קרבת אלהים לי טוב וזהו הקשר האמיץ והנשגב אשר בעולם הנפשות, כפי האפשר לשוכן בגוף להשיג ממנו, כי אין נפש קשורה בנפש כי אם בחבלי האהבה· והטוב האמתי וההצלחה שאין למעלה ממנה היא להיות דבוק ונאחז ונצמד בחברת הנפשות העליונות ולהתעלם באהבים והפוכו שהוא התבודדות הנפש והיותה עזובה גלמודה, ושכולה מכל אהבה ואחוה וריעות, היא תכלית כל הרעות, ואין נגע וצער למטה ממנו, והוא עונש אבדן הנפש כפי האפשר לנו להבין ממנו: ומזה תבין ענין האסיפה אל עמיו, או אל אבותיו הנזכר במיתת הצדיקים, וענין כרת הנפש לעה"ב, שהוא העונש עושה ביד רמה הכוונה שינתקו מיתרי

האהבה והדבקות, ולא יהיה לנפש הממרה אחיזד
בעולם הנפשות, לא תאסף ולא תקבץ בקהלם, ול
תתעדן בתענוגים הרוחנים, לא בהנינה ולא בריעור
ולא בקורבה, כי אם תשאר בדודה ושוממת, ויהי
זה מדה כנגד מדה תחת אשר בזה להקריב אל השנ
ואת מצותו, שכלם אהבה ואחוה הפר ולזה הכרר
תכרת הנפש ההיא עונה בה: וכמו שעונש הגמו
לרשעים הוא שתהא נפשו בדודה ושוממה כן השכו
והטוב האמת לצדיק הוא שתהי נפשו קשורה בנפע
צדיקים אחרים, וישמח במעשים טובים אשר עשר
בעה"ז וכל יגיעו אשר יגע בעה"ז לעשות משפט וצדקה
ולדעת את ה', כשחר נכון מצאו, ראה אלהים ויוכה
לעולם הבא לקרבו אצלו, וזהו סעודת לויתן, כדאמרני
צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, היינו תורה
ומעשים טובים ונהנין מזיו השכינה: ולויתן לשו
חבור ודבוק, כדכתיב הפעם ילוה אישי אלי ע"כ קרא
שמו לוי, וכתיב העתידים ערר לויתן, איש ואשתו
האוהבים זה את זה מעוררים ומקוננים לעתיד על לויתן
מחברתן שנפרד ממנו, והצדיקים נהנים ושמחים בלויתן
עם רעיהם האהובים בגן עדן ·

בתענית דף ד"ג איתא ר' מני הוה שכיח קמיה דר'
יצחק בן אלישיב אמר ליה עתירי דבי חמי
קמצערו לי, אמר ליענו ואיענו אמר קדחקו לי' לתן להן
פרנסה, אמר לעתרו ואיעתרו, אמר לא מקבלי עלי
אינשי ביתי, אין אשתי מקובלת עלי שאינה יפה, אמר
ליה מה שמה חנה, תתיפי חנה ונתיפית, אמר ליה

קמגנדרא עלי, מתגדלת עלי מתוך יופיה אמר ליה אי הכי תחזור הנה לשחרוריתה וחזרה הנה לשחרוריתה "גם מאמר זה אי אפשר לפרשו כפשוטו וכי תעלה על דעתך משום דקרובים דר' מני לא ישרו בעיניו ומשום דקאמר ר' יצחק ליענו, תכף ומיד הסכימו עמו מן השמים שירדו הם מנכסיהם, ויותר תמוה כאשר אמר לעתרו באותה שעה חזרו ונעשו עשירים ויותר יפלא בעני הקרא האי מעשה דאשת ר' מני אשר היתה כעורה ושחורה, וכהרף עין נשתנה ונתיפית, היהפך כושי עורו וע"כ נ"ל כי המסדר מעשה זה רוצה להורות בו מוסר גדול, כי הי' תלמיד הישב לפני רבו, נכנס קנאה בלבו ונתקנא בדבי חמיו שהיו עשירים גדולים ממנו, ואמר לרבו קמצערו לי, מתוך עשרם מתגדלים עלי, אמר לו הלא טוב לך שיהיו עשירים משיהיו עניים, התדמה בדעתך כי עניים הם, היינו דקאמר ליענו, בדעתך ואיענו בדעתו, ואמר אם עניים הם אני צריך לפרנסם כי עצמי ובשרי הם, מוטב שיהיו עשירים אם כי מתגדלים עלי, ואיעתרו, ואיתבא דעתיה כי שב מאולתו ומקנאתו אשר היה בלבו ורפא לו, ומעשים כאלו נעשו בכל יום, בפרט בישובים קטנים אם ראים כי אחד ביניהם עולה מעלה מתקנאים בו ושונאים אותו, תחת אשר היו להם לשמוח כי הטיב ה' מטובו לאחיהם כי אם יעני מוכרחים הקרבים לו ובני עירו לפרנסו ·

וכן תתפרש האי עובדא באשתו שאינה יפה, ואמר לו רבו הצטייר בדעתך כי היא יפת תאר, ונתיפית

בדעתו, וכאשר ראה בלבו כי כמה נשים יפות מתגדלות על בעליהן ויצא שכרן בהפסדן אתיתיב דעתו כי היתה שחורה, וזהו דקאמר וחזרה חנה לשחרוריתה, כי שמח בחלקו·

עוד איתא התם הנהו תרי תלמידי דהוו קמיה דר' יצחק בן אלישיב אמרו ליה נבעי מר רחמי עלן דנחכים טובא, אמר להו עמי היתה ושלחתיה, נ"ל לפרש דתלמידיו אמרו לו שיתפלל עליהן שיחכמו ביותר אמר להם עמי היתה ושלחתיה, כלומר הלא למדתי תורה לתלמידים, והיה לכם לתת לב ולהתמיד בתלמודיכם כי החכמה מאין תמצא, וקאמר ושלחתיה ע"ד הקרא יפוצו מעינותך חוצה·

עוד איתא התם, חד בי שמשי היינו ערב שבת חזייה לברתיה דחנינא בן דוסא דהוות עציבא, אמר לה בתי אמאי עציבת, אמרה ליה כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת, אמר לה בתי מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר להומץ וידלוק תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה ונ"ל כי ידוע כי חכמים מדמין עה"ב לשבת כי הוא יום שכולו שבת, ועה"ז לערב שבת, והם אמרם מי שטרח בערב שבת בעה"ז, יבא ויאכל בשבת, יטול שכר לעה"ב, והנה בלי ספק כי ברתיה דאותו הסיד גם היא היתה צנועה והסודה אבל בהיות כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, גם היא עברה וחטאה ומיד לאחר מעשה נתחרטה והות עציבא וידוע כי מעשים טובים של אדם נמשלו

לשמן כדאמרנין בשבת ד׳ קנ״ג בכל עת יהיו בגדיך
לבנים אלו ציצית, ושמן על ראשך אל יחסר אלו
תפילין, שהם שם משמן טוב דכתיב וראו כל עמי הארץ
כי שם ה׳ נקרא עליך אלו תפלין שבראש: ואם עבר
אדם עבירה אומרין עליו שהחמיץ כדאמרנין בריש
מכלתן דראש השנה על כורש, כאן קודם שהחמיץ
כאן לאחר שהחמץ והיינו שהשיבה לאביה כששאלה
אמאי עציבת, ואמרה חומץ נתחלף לי בשמן, חטאתי
ואמר לה כיון ששבת בתשובה שלימה העוונות נתהפכו
לזכיות, ואם טוב הוא לאדם שלא יחטא כלל אבל
אם חטא, ושב מדרכו הרעה, השם נושא עונו, ומאותו
יום והלאה לא חטאה עוד והלכה בצדקתה כימי קדם
קדמתה, והיינו דקאמר תנא היה דולק והולך כל היום
כולו כי הלכה בצדקתה כל ימיה, עד שהביאו ממנה
אור להבדלה, כי בני דורה למדו ממנה ללך בדרך
טובים, ולהבדיל בין טמא לטהור, ובין רשע לצדיק
כדכתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד
אלהים לאשר לא עבדו:

בפסחים דף נ״ו איתא אמר ריש לקיש בקש יעקב
לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה
אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול כאברהם שיצא
ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו
בניו, שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד, אמרו כשם שאין
בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד באותה שעה
פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם
ועד: ויש לתמוה וכי היה יעקב אבינו מסופק כי בניו

מאמנים באחדות הלא כאשר אמר להם הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם מיד שמעו בקולו כדכתיב ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם, ובודאי הורה להם יעקב כי ה׳ הוא האלהים ולא אחר, ונ״ל, אם כי דבר גדול הוא שיקבל כל איש ישראלי עול מלכות שמים ולומר פעמים בכל יום שמע ישראל אבל באמירה לחוד לא סגי, וצריך לייחדו במחשבתו ולדע כי הוא אחד כי אל אחד בראנו ואב אחד לכולנו, ואל יבגוד איש באחיו, כי אחד הוא אלהינו הוא אבינו, וע״כ צריך כל אחד מישראל לאהב את חברו כאחיו כלנו בני איש אחד נחנו, ורוב המצות שבתורה תכליתם לקרב אהבה ואחוה בישראל, אמרה תורה שלש פעמים בשנה יראה כל זכרך את פני ה׳ היתה הכוונה לא זו בלבד לעבד את ה׳ במשכן ולהביא קרבן אלא גם זו שישראל השוכנים בגליל וביהודא הרחוקים זה מזה יהיו קרובים ואהבים זה לזה בהיותם ששים ושמחים שלש פעמים בשנה בעיר אחת: אמרה תורה בחבורה אחת שנמנו על הפסח בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, ואל יתגאה העשיר בעשרו לאמר איך אכל אני ושכני האביון על שלחן אחד, נבתר את הפסח בתוך ויאכל הוא את הפסח בביתו ואני בביתי, לזה קאמר הכתוב בבית אחד יאכל למען אשר תהי׳ אהבה ואחוה ושלום ביניהם: וכן עיקר שמחת י״ט הוא לשמח את רעהו ובפרט לעניים וכן כתב הרמב״ם בפ״ו מהלכות י״ט וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל ליתום ולאלמנה עם שאר עניים

והאמללים אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו ועל אלו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם ·

וכן נראה לי הטעם דאמרנין מצוה רבה היא להתפלל בצבור אע"ג דשמע תפלה, שמע תפלת כל פה אף דיחיד, אפ"ה אמרנין עשרה שמתפללין שכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל, שיהיו לכל הפחות עשרה מישראל דבוקים ונאחדים ונצמדים בחבלי האהבה זה עם זה להתפלל ביחד לאביהם שבשמים ועדה כזו ראוייה להקרא עדת אל ונאה להם להתפלל ולומר אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישרא' גוי אחד, אבל אם יש עשרה אנשים בבית הכנסת ששונאים זה את זה ושנאה וקנאה בלבם ומבזים איש את רעהו עד שאין איש ראה את פני חברו חוץ לבית הכנסת בעין יפה, וכי תעלה על דעתך כי עדה כזו תקרא עדת אל ושכינה שרויה ביניהם, לא כן וכשם שתפלה בלא כונה כגוף בלא נשמה, כן מנין עשרה שאין אהבה ואחוה שרויה ביניהם אין שכינה שרויה ביניהם ואינם אלא עשרה גופים בעלמא אבל אין נקרא עדת אל, והכי אמרנין נמי בברכות ד' ה' ע"ב תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו הלמענך

תעזב ארץ וכי סבור היית שבשבילך שיצאת תסתלק השכינה ויעזוב את חברך המתפלל לפניו, ולא עוד שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר ויעתק צור ממקומו ואין צור אלא הקב"ה, ומכ"ש שאין שכינה ביניהם אם האדם יוצא ונכנס לבית הכנסת ובגובה אפו בל ידרש בשלום חברו: ותכלית תפלת רבים היה שיהא שלום ושלוה ביניהם אז תקרא עדת אל ושכינה שרויה ביניהם ותפילתם תקובל כי אל כביר לא ימאס. וכן יש לפרש הא דאמרנין, אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא, כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו, וקשה מאי תמיהתו דר' יוחנן דאיכא סבי בבבל הלא אנו ראים כי גם נכרים מזקינין ומאריכים ימים, ונ"ל דסבי היינו זקנים שקנו חכמה כדאיתא בקדושין זקן זה שקנה חכמה, תמה ואמר על האדמה כתיב דאוירא דארעא דישראל מחכים ולא חוצה לארץ, אמרי ליה מקדמי, ולא קאמר קדמי בקל אלא מקדמי בהפעיל שמקדמין ואומרים זה לזה לכו ונלכה לבית אלהים, ומחשכי וממתינים זה לזה ויש שלום ושלוה ביניהם, אמר היינו דאהני להו כי חכמים הם וראוים לקרותם זקנים: והנה ידוע כי בני יעקב בנערותם שנאו את יוסף אחיהם, ע"כ חשש הזקן ואמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול אברהם שיצא ממנו ישמעאל אשר היה שונא ליצחק, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו שהי' שונא אותי ומתנחם להרגני, שמא ח"ו גם בלבבם

שונאים איש את אחיו אמרו לו שמע ישראל ה׳ אחד כשם שבלבך אינו אלא אחד, וידעת האחדות האמתי ואתה אהב אותנו כאיש אחד, כך אין בלבנו אלא אחד ואין בלבנו לא שנאה ולא קנאה אז אמר יעקב הפעם אודה את ה׳ על כן קרא ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד׃

בקדושין דף ד״ט איתא הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי דכי הוו עייל בתרין אפילו בימכא הוה מתזקי אמר להו לא ליתב אינש אושפיזיה לרב אחא דאתא אפשר דמתרחיש ניסא על בת לן בההוא בי רבנן · אדמי ליה האי מזיק כתנינא דשבעה רשוותיה, שהיו לו שבע גולגלות כל כריעה דכרעיה רב אחא נתר חד רישיה, ואגדתא זו אי אפשר לפרשה כפשוטו ונ״ל ע״פ מה דכתיב במשלי״ שש הנה שנא ה׳ ושבע תועבת נפשו, עינים רמות, לשון שקר, ומשלח מדנים בין אחים ובתלמידי דאביי הוה באותו פעם תחרות וקטטה ביניהם, והיינו המזיק שיש לו שבעה ראשים, ובאשר שרב אחא אדם גדול ומפורסם היה, אמר אביי אפשר שישמעו לקולו ותתרחיש לי׳ ניסא, לעשות שלום ביניהם, כרע רב אחא שבע כריעות, הורה להם שלא יעמדו על דעתן ולא יהיו עוד קשי עורף אלא יהיו נוחין זה לזה כאשר עשה יעקב אבינו כי גם הוא השתחוה ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו וכל כריעה דכרע נתר חד רישא היינו כל עוד שהיו נוחין זה לזה ויותר אשר היו מקרבין את עצמם ע״פ עצת דרב אחא, נתר חד רישא כי סר השנאה והקנאה מלבתם ונעשו אוהבים׃

והנה לא בארתי הגדות הללו אלא כדי שיהיו דמיון לשאר ולהורות כי כל דבריהם דברי חכמה, ואם המצא תמצא איזו אגדתא אשר לא נדע לפרשה לא נתלה החסרון בידיעתם, אלא בידיעתינו, כי הרבה המקום והזמן גורם כי בלי ספק כמה דברים אשר היו פשוטים בימים ההם כאשר נכתב הש"ס, נעלמו עתה ממנו באשר נתרחק ממנו המקום אשר ישבו שם החכמים והזמן· ועתה אל תתלוצצו כן יחזקו מוסרותיכם·

בבבא בתרא מספר רבה בר בר חנה איזו דברים מדגים גדולים אשר גם עליהם מתלוצצים האפקורסים, אבל כל מי שידע שמץ דבר מחכמת הטבע, נאטור געשיכטע, יראה היטב כי רבה בב"ח לא דבר דברי שגעון אלא מספר לנו טבע דדג הגדול שקורין וואלפיש, ולהבין דבריו היטב אעתיק קצרת מה שכתבו מחקרי הטבע בזה וזה לשונם, "דיא אויגען דעז וואללפישעז זינד זא גראס וויא אכזען אויגען, הינטען אויף דעם קאפפע בעפינדען זיך צווייא לופט־רעהרען: אוין איהנען בלעסט ער דאז וואסער האך אין דיא לופט, זא דאס מאן ווענן איהרער פיעל בייא זאממען זינד, אין דער פערנע איינע גראסע שטאדט מיט רויכענדען שארנשטיינען צו ערבליקקען גלויבט:„ והם הם דברי ר' יוחנן דאיתא התם דף ע"ד ר' יוחנן משתעי זימנא חדא הוה קאזלינין בספינתא וחזינן ההוא כוורא דאפקיה לרישא מימא ודמיין עייניה כתרי סהרי ונפוץ מיא מתרתי זימיה, מנחירין כתרי מברי דסורא, נהרות שבסורא, ובאמת זה פלא גדול שתמצא דג

שיש לו עינים גדולות כל כך, וזורק מים מנחיריו כי דבר זה אינו מצוי כלל בדגים הנמצאים בנהרות, ומשום הכי אחיכו עלי' המלעיגים ואומרים כי ר"י יספר דבר שהוא נמנע בטבע, אבל חלילה לנו מחשב כזאת, כי אמת ספר לנו כאשר מעידים עתה מחקרי הטבע, כי זהו טבע דדג גדול וואללפיש: גם מה שספר רבה בר בר חנה מדג גדול הוא אמת אלא דדבר לשון הבאי לשון הדיוט שאינו מדקדק בדבריו ומוציא בפיו דבר שאינו ולא שיתכוין לשקר אלא לא דק כדאמרנין בחולין ד' על הא דתנן תפוח היה באמצע המזבח פעמים היה עליו כשלש מאות כור, ואמר רבא גוזמא, דלאו דוקא דמעולם לא הגיע לשלש מאות כור, ולשון הבאי הוא כאשר מצינו בתורה ערים גדולות ובצורות בשמים, ועתה שמע מה שמספרים לנו מחקרי הטבע מדג גדול הנ"ל ותבין: דער וואללפיש איזט דאז גרעֶזטע אללער בעקאננטען טהיערע, דאז איבער הונדערטטויזענד פפונד אן געוויכט האֶלט, דיא יעטצט געפאנגענען זינד זעלטען איבער 70 פוס לאנג, עהעמאלז דא איהנען ניכט זאָ הייפיג נאכגעזטעללט ווארדע, ערריכטען זיא בייא האֶהערם אלטער איבער הונדערט אונד צוואנציג פוס„ דהיינו ששים אמה בהיות כי זה יותר מאלף וחמש מאות שנה אשר נסדר הש"ס, ובלי ספק לא נצודו עדיין כלל דגים גדולים האלו, איננה גוזמא אם נאמר כי הוואללפיש אשר ראה רבה בב"ח היה ארכו יותר ממאה ועשרים אמה "דער ראכען דעז טהיערעז איזט זאָ גראָס, דאס מאן, ווענן דאז טהיער

געטאֶרטעט איזט, מיט איינעם קאַהן היניינפֿאֵהרט, אונד אכט מאנן אונגעהינדערט דארין ארבייטען קעננען. דיא צונגע איזט איין דיקקען שטיק שפעק, עטליכע טויזענד פפונד שווער, דאז מאנכעז מאל צוואנציג טאָננען טהראן גיעבבט. מאן פֿערפֿערטיגעט אויז זיינער הויט שוהע אונד שטיעפֿעלן, דיאביידען קנאָכען דער אונטערן קיננלאדע ווערדען צו טהאָרוועגען אויף גע־ריכטעט, אָדער אויך צו באֵנקען אונד שטיהלען בענוטצט. ויש עוד מין וואללפיש, דאז בריטטמויל גענאננט, וועל־כער איינען זאָ אונגעהייער וויטען ראכען האט, דאם פיערצעהן מענשען דארין אויפֿרעכט שטעהען, אונד איין באָאָט מיט דער פלוטה געראדע היניינפֿאהרען קאנן" ועתה תא שמע מה שאמר רבה בב"ח זימנא חדא הוה קאזלינן בספינתא וחזינן ההוא כוורא דיתבא ליה חלתא לגביה, שהיה חול נקבץ על גבו מקדה אגמא עליה, היינו עשבי ימים, זעעגראזז, סברינן יבשתא היא, וסלקנין ואפינן ובשלינן אגביה וכד חם גביה אתהפיך ואי לאו דהוה מקרבא ספינתא הוה טבעינן, וגם על מאמר זה צחקו ולעגו המלעיגים, ונראה תמוה מאד, אבל השתא אשר זכינו לדע כי וואללפיש גדול כל כך נראים דברי רבה בב"ח כנים ואמתים, גם מה שספר מהוא כוורא דשדיהו מיא לגודא לשפת הים ואכול מניה שתין מחוזי ומלחו מניה שתין מחוזא, והוה קמנסרי מגרמיה מטללתא, כלהו איתנהו בדג גדול וואללפיש, א"כ חלילה לרבב"ח לומר ולהאמין דבר הנמנע, אבל מה דקאמר שתין הוא גוזמא.

עוד איתא התם רב ספרא משתעי זימנא חדא הורה קאזלינן בספינתא וחזינן ההוא כוורא דאפקיה לרישיה מימא והוה ליה קרני אמר ר״ב אשי ההוא עיזא דימא הוא דבחישא ואית לה קרני "וגם זה תמוה מאד לומר כי ישנו דג אשר יש לו קרנים ובכל זאת אמת הוא, מה רבו מעשי ה׳ והים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר חיות קטנות עם גדלות„ ודג זה הוא גם כן מין וואללפיש ונקרא "דאז וועאיינהאָרן, עז ווירד דרייסיג עללען לאנג, אונד האט צווייא, אן ניין עללען לאנגע אויז דער אָבערן קיננלאדע הערפאָרשטעהענדע צאֵהנע אָדער פיעלמעהר געוואונדענע האָרנער, פאָן דענען זיא געוואֵהנליך איינעז אים שטרייט צערברעכען.

ומה דקאמר רב ספרא וחקיק עליה אנא בריה קלה שבים זה ודאי אי אפשר לפרשו כפשוטו כי איך אפשר לומר על דג גדול מאד כדקאמר בדרך גוזמא דהוה תלת מאה פרסי, כי הוא מבריות קטנות שבים הלא כתיב שם רמש ואין מספר, וגם אנחנו רואים כי יש בים גם דגים קטנים אבל קאמר זה דרך משל כאלו הדג אמר אל תתמה על ארכי ורהבי כי ישנם בים דגים גדולים ממני:

ולפ״ן אין לתמוה אמה דבעי רחבא בב״ק ד׳ נ״ה המנהיג בעיזא ושבוטא מהו, קשר קרון לעז ודג זה צף על המים וזה מושך עמו על שפת הים, דמיירי במין דגים גדולים כעין אלו אשר אמרנו.

עוד איתא בב״ב ואמר רבה בב״ח זימנא חדא הוה קאזלינן במדברא ואתלוי, בהדן ההוא טייעא

דהוא שקל עפרא ומורח ליה ואמר הא אורחא לדוכתא פלן והא אורחא לדוכתא פלן אמרי ליה כמה מרחקינן ממיא ואמר לן הבו לי עפרא יהיבנן ליה ואמר לן תמני פרסי "ואם כי גם זה תמוה מאד בכל זה הוא אמת ובלי גוזמא כי נוסעי מסעות ועוברי ארחות ימים מספרים לנו כעין זה מהעמים הדרים באַמעריקאַ:

ואלולי היינו יודעים טבע חיות ועופות השוכנים במדברות, בלי ספק גם שאר דברי רבה כב"ח לא יהיו עוד סתומים וחתומים אלא מבוארים היטב כללו של דבר כל דברי הכמינו ז"ל כדרבונות וכמשמרות נטועים.

ואסיים במה שפתחתי ואנופף ידי שנית על המתירי איסורים, כי בסביבה זו היה מורה אחד שהמציא והתיר מקוואת הדשות אשר אינגן כשרות, ובהיות כי רבים נכשלים בהם, ע"כ אזהיר בזה בני עמי אזהרה אחר איזהרה להשבית מקוואת אלו מבתיהם ולהודיעם כי כל אשה הטובלת במקוה כזו אשר התיר המתיר, עודנה בנדתה והבא עליה חייב כרת.

ובהיות כי הנהו תרי גאוני עולם רבנים גדולים ומובהקים הגאב"ד דק"ק אמשטרדאם, הגאב"ד ד"קק ברוינשוויג כבר גלו דעם דעת תורה בזה ע"כ אמרתי ימים ידברו ורוב שנים ידיעו חכמה, ואעתיק פה דבריהם מה שכתבו לי בזה:

כ"ה יום ג' י"ג ניסן תק"ץ לפק אמשטרדאם. החיים והשלום והברכה לאדוני הרב המופלא איש חמודות

בחכמה לו עשר ידות מ"הו אברהם זוטרא נרו אב"ד דק"ק מינזטר:

ע"ד שאלתו בדבר מקוה אל ירע בעיני מעלת כבודו אחרי עד כה כי כל ימות החורף נחליתי עד מאד וגם אור עיני לא היתה אתי ולא רציתי לעשות מעשה ע"י אחרים בדבר שיש בו משום אפרושי מאיסורא רבה פן ימצא מכשול במלה ולשון ויצא מהם תקלה, ועתה אשיב בקצרה כי המסדר סדרי טהרה רצה לשנות הידוע ולפתות את בני ובנות ישראל בדברי הבל ורעות ולהשען בדבר שקר, בתחלה אני אומר דבאמת דעת הרבה פוסקים אשר עליהם אנו סומכין דכולו שאוב פסול מן התורה שכן הוא דעת רש"י ור"ת ורשב"ם ורשב"א והבינו שמשון והרא"ש וטור וכן פ' הרשב"א בתשובה ובתשובות להרמ"בן וכן הוא דעת הראב"ד וכן פ' הר"מא בי"ד סי' ר"א סעי' ג' וכבר ידוע דאנו נגררין אחרי רבים ובפרט דרוב בעלי התוס' הכי סבירא להו וכבר כתבתי בתשובה אחרת דגם דברי הר"יף יש לפרש כן ומלבד זאת כתב מהרי"ק בתשובה דבכל מקום קיימא לן כדברי בעלי תוס' דרבים המה נגד הריף והרמב"ם והדבר ידוע כי בכל מקום בדברי תורה ימצא מחלוקת כאשר ימצא דעות שונות בכל החכמות גם בכל דתי עם ועם וכולן נגררין אחר קאָדעקז שלהם או עפ"י ההקים ודתות הנעשין ע"פ דעת רבים שלמים בחכמה ודעת ועל כן אנו נגררין אחר דברי הרמ"א אשר חבר ספרו ע"פ הרבים השלמים האלו וכיוצא בהן כידוע לכל יודעי דברי התורה ומעתה

בתחלה אשוב על דברי הכסיל באולתו שאובה שהמשיכוה כולה טהורה והכמי מערב התירוה להדיא גם להדן איסורא ליכא אך לא ראינו מעשה למד לשונו לשון שקר ואף כי אמת הוא כי חכמי מערב התירוה דהיינו מקצת חכמי המערב מכל מקום מעולם לא עלה על דעת הרמב"ם ז"ל לכתוב גם לדדן איסורא ליכא אך כתב ומעולם לא ראינו מי שעשה מעשה בענין זה ובאמת בהרבה ספרים אינו כתוב שהמשיכהו כולה רק שהמשיכוה ופירשו בו אם היה רוב מים מן הכשרי' אך הרמב"ם פירש גם אם כתיב שהמשיכהו כולה כשרה אם הי' בגג עשרים סאה ומשהו מי גשמים ומלא בבתפו ונתן לתוכו פחות מעשרים שנמצא הכל פסול וכי שלש לוגין פוסלין את המקוה כל זמן שאין שאין שם ס' סאה, ופתח הצנור ונמשכו הכל למקום אחר ה"ז מקוה כשר, וזהו פסול שחוזר להכשירו, וזה הוא שאובה שהמשיכוהו כולה כשרה הואיל והיה שם רוב מן הכשר כל זה כתוב ברמב"ם פ"ד מהלכות מקוואות ה' ח' וט' וכבר האריך שם בכ"מ בזה ובאמת כבר כתבו בתוספות בתמורה דף י"ב ע"ב אחר כל האריכות שהאריכו שם וזה לשונם והנראה לפי האמת דאין לעשות מקוה כולו שאוב ע"י המשכה דאפילו לפר"שי הלכה כר"אבי דמשנתו קב ונקי אבל אם יש במקוה ך"א סאה מים כשרים מותר למלאות בכתף י"ט סאה ע"י המשכה עד כאן תורף דבריהם וכ"כ התוס', שם בשם השאלתות דרב אחאי גאון אשר כל דבריו דברי קבלה וכ"כ הר"אש והטור ורבינו ירוחם והסמ"ג ומרדכי

אמנם הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ד דמקוואות משנה ד' השיג בחזקת היד על הוראת חכמי מערב ואף כי בב"י סי' ר"א עמד להצילם מהטעות מכל מקום לפי דברי התום' שהבאתי נדחה דעתם ומלבד זאת ע"פ הפירוש שכתב הרמ"בם בהא דאמרנין שאובה שהמשיכהו כולה א"כ פסק כרבנן א"כ בלא זה נדחו דברי חכמי המערב ויש לפרש גם דר"שי כפי' הרמב"ם גם הר"ן אע"פ שרצה לומר דדעת הרי"ף כדעת חכמי המערב מ"מ סיים דר"א משבחא פסק כרא"בי ושכן פסק הראב"ד ורז"ה וראוי להחמיר עכ"ל ובב"י שם פירש דעת הרי"ף כדעת הרמב"ם וסיים דלישני' דייק הכי שכתב והיכי דלית בי' מ' סאה ואייתי מים שאובין ואמשכינן מאבראי ואם דעתו כדעת מקצת חכמי המערב ה"ל לכתוב והיכא שהמקוה ריקן ואייתי מים שאובין מ' סאה ואמשכינן מאבראי וכתב בב"י דכדבריו לדעת הרי"ף כתב במרדכי ושגם הרשב"א בתשובה כתב ואנו אין לנו אלא כר"א ז"ל וכתב עוד בתשובה אחרת כל גדולי האחרונים מסכימים לאיסור כדברי הגאון ר"א ז"ל ולא שמענו בארצנו מי שהורה להקל הלכה למעשה בזה ובב"י סיים שם ומי יקל ראשו להקל בדבר זה כלל ח"ו וכ"ש אחר עדותו של הרמב"ם ז"ל וגם אנחנו לא שמענו מי שעלה על לבו לעשות מעשה להקל בדבר זה עכ"ל ואדרבה כתב בב"י לדעת הרמב"ם היכא דהמשיך בתחלה מים שאובים ואח"כ הביא עליהם רוב מים כשרים אפ"ה פסול וכן פסק בש"ע סי' ר"א סעי' מ"ד בלי חולק ומי יחציף פניו להקל בדבר אשר רוב בנין

ורוב מנין העלו לאיסור אין זה כי אם גאות איש אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו אשר פיו ולשונו הכשילהו להשפילו ולהראות שפלותו לרבים והנה על יתר דברי הבליו אשר בהם רוצה לרמות ולפתורת בני ישראל בהיות ציד בפיו לא אהני לי' לרמאי ברמאותו, כי כל המצות אשר נתן לנו ה' נתנו להחיות בהם נפש כל חי ובמקוה כשרה מותר להוסף מים חמין להפיג הצינה ולא נפסלה עוד ע"י שאוב וכבר נהגו בכל המקומות במקוואות כשרות שמוסיפים עליהם מים חמין אחר שיש בו מ' סאה מים כשרים ובאמת ברוב המקוואות אין הנשים יכולות לטבול אם אין במקוה רק מ' סאה אחר שצריך שיהיה המקוה גבוה כמעל לטבורה זרת לפחות כמבואר בסי' קצ"ח סעי' ל"ו ואחר שבארתי לו דדעת רוב הפוסקים דכולו שאוב פסול מן התורה א"כ היכי דרוב שאוב ודאי לא מהני השקה אלא כשפופרת הנוד כמו שכתב מעלתו והנה דין זה דאסור לטבול בכלים אפילו נתמלא ממי גשמים או אפילו ממעין אין צריך לפנים דאפילו לדעת ר"י דס"ל דכולה שאוב מדרבנן מודה דמדאורייתא אסור לטבול בכלים וכאשר יראה מעלתו דעת הש"כ סעיף ז' ושם סעיף מ' וט"ז ס"ק מ"ז יראה כי אין צריך להשיב על כל דברי הבלי בעל סדרי טהרה אשר רצה לטמאות בנות ישראל ולהכשילן בדברי פיו באיסור חמור ואי משום נקיות וצינה הלא יכולים לקבוע נסרים בשליבות של עץ וכן לקבוע בנסרים למטה ומן הצדדים לקבעם במסמרות כמבואר בסי' קצ"ח סעיף ל"א ובדברי

האחרונים בזה ואי משום נקיות הלא יכולים לקבוע בצד מקוה אחרת ולעשות פקק בכל מקוה כדי שילכו המים ויבאו בהם מים אחרים אשר נתקבצו ע״י גשמים וכאשר אנו עושין פה אשר יש לנו ששה מקואות זה בצד זה וקרוב להם קבוע ציסטערנא אשר מכיל מי גשמים יותר מששים שעור מקוואות ואם אנו רואים בעת שיתמעטו גשמים לרדת על הארץ אז אנו מוסיפים מים שאובים בציסטערנא בעת אשר יש בה עדיין שעור מקוה כי כל עת אשר יש בה מ׳ סאה מים כשרים אינן פוסלין מים שאובים אפילו הוסיף אלף סאין ככתוב ומפורש בש״ס ופוסקים ואז לעולם לא יחסרו מימות כשרות ואנו יכולין לנקות ולטהר את המקוואות אבל אשה הטובלת במרחץ אשר יסד ותקן צבי מודה להדיח את בני ישראל מאחר ה׳, לא עלתה לה טבילה והרי היא בטומאתה כאלו לא טבלה כלל והרי הוא האיש אשר יגע באשה אשר הרחיצה במרחץ אשר יסד האיש הזה נפל באיסור כרת החמור והשמע לנו לשמוע אל דברי תורת ה׳ לשמור חקיו ומצותיו כאשר צונו ישכן בטח שקט ושאנן אהבו הר״ש

שמואל ה״ק חונה פה ק״ק והמדינות יע״א·

בע״ה ברוינשוויג י״ב מרחשון תקצ״ל

שלום לרחומי הרב המאור הגדול החכם ושלום מוה׳

אברהם זוטרא נרו אב״ד דק״ק מינזטער:

הלום ראיתי אחרי ראי במכתבו הרמה בדבר אשר

הרשה עצמו ה' הירש געזגע בס"ט והוא נדפס בלע"ז ומעכ"ת מלבד מה שסתר בנין דבריו עוד הודיעני שכבר רבנים גדולים צוהו ע"ז ככרוכיא מעתה מה אוסיף תת כחי, בפרט שאני מחוץ מדינת פרייזען והלא יש גדולים מפורסמים רבנים מובהקים בממשלת מלכות רב ועליהם הדבר מוטל להעמיד הדת על תלו · ואני לא אטפל כלל להשיב עליו אף שמלבד כל מה שסתר מעכ"ת יש עוד סתירה גדולה בהעמדת החביות על מי המקוה הנה בקרקעית החביות עד מקום הנקב אשר במקל קנה החלול בכל משך הזה יש תורת כלי ברת קבול מים ופסול מטעם שאין טובלין בכלים ואף אם יש עוד נקב למטה בהחבית הלא השתא נסתם הנקב ומ"ש שבסי' ר"א ס"ז אם פקק הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל, היינו דוקא אם קבע החבית בארץ דנחשב כבנין בקרקע, אבל כאן גוף החבית עומד על המים, כללו של דבר צר לי מאוד על וכו' וכו'

השם ירחם על כל בית ישראל להעמיד להם מורי צדק כמותו החותם ברעדה **זאבל איגר** ·

ומעתה מי יקל ראשו להקל בדבר זה כלל חס ושלום אחרי אשר כבר רבנים מובהקים גדולים הסכימו ע"פ ש"ס ופוסקים לאיסור, ובלא"ה טעמא דמתיר מעיקרא מוכחש ותיובתא כי כתב, המבוקש היה למצוא תקנה בלי לרחוץ בצונן, אבל לזה אין אנו צריכים לתקנתא פסולה דדי', כי כבר נהגו בכל המקומות במקוואת כשרות שמוסיפים עליהם מים חמין אחר שיש בו מ' סאה מים כשרים כאשר כתב הגאב"ד

דק"ק אמשטערדאם כי גם שמה נוהגין כך, כללו של דבר המרחצאות אשר יסד הירש געזקע הנ"ל פסולין ואסור לטבול בהם, וכל איש אשר תורת אלקי' בלבו ישמע גם בזה להפרינו ולדברי הגאונים הגדולים האלו, שהסכימו לאיסור וכפרט כי המקוואות לא תעשינה במעמד חכם ומורה הוראה בישראל, ודבר המוסר לכל וביותר באיסור כרת חמור כזה, צריך זהירות וזריזות וכבר אמרו הבא לטהר מסייעין אותו סליק מאמר שלישי.

והנה אציע פה איזו מילי דשמעתתא שיהיה סניף להבור זה ויהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל:

נשאל נשאלתי להורות הלכה למעשה בקהלה אחת אשר נהגו עד עתה להתפלל בשבת, מנחה בתשע שעות ומחצה כאשר הוא המנהג בכל אשכנז, ועתה רוצים לשנות ולהתפלל בשש ומחצה אי שרי לעשות כן אם לא? והשבתי בברכות דף ך"ו גרסנין ר' יהושע בן לוי אומר תפלות כנגד תמידי' תקנום, ותניא כותי' דריב"ל מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב, ואי זו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואי זו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה ולכאורה קשה מאי פריך איזו היא מנחה גדולה מנחה גדולה מאן דכר שמיה? ע"כ פיר"שי אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם ו' שעות ומחצה כדאיתא בפסחים תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה, ואמרנין בגמרא מנא הני מילי אמר

ריב"ל דאמר קרא את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים הלקהו לבין שני ערבים שתי שעות ומחצה לכאן שתי שעות ומחצה לכאן ושעה אחת לעשייתו, אע"ג דרבא פריך עלה, ומתרץ מצותו דתמיד משינטו צללי ערב אבל צריכנא לתרץ לריב"ל היך מוקי מתניתן הא קתני בהדיא בע"פ נשחט בשבע ומחצה ואי ס"ד בשמנה ומחצה דאורייתא היכי מקדמנין ליה, ע"כ נ"ל בין ריב"ל בין רבא לא אמרו דבריהם לעכובא ובהא ראיה לרבא דאמר מצותו דתמיד משינטו צללי ערב דהיינו מחצי שבע ואילך, קשה היך מקריבין אותו בכל יום בתשעה ומחצה אע"ג דאמר קרא עליה ודרשנין עליה השלם כל הקרבנת כולן אבל עכ"פ אם האי בין הערבים דוקא משינטו צללי ערב דהיינו בו' ומחצה היך מאחרנין ליה תלתא שעי' והא דכתיב עליה היינו דצריך להקריב השלמים תכף לאחר תמיד של שחר אבל לעולם תמיד דבין הערבים לא מאחרנין ליה? אע"כ תרוייהו ס"ל דבין הערביים מתחיל בשש ומחצה ובהא פליגי דריב"ל ס"ל עיקר מצותו בתשע ומחצה משום דחלקהו לבין שני ערביים אבל בערב פסח דצריך להקריב הפסח אחרי' מקדמנין ליה משום דעכ"פ משש ולמעלה נקרא בין הערבים וכן דקדק רש"י במתק לשונו בד"ה בין הערבים, משש שעות ולמעלה שהצל נוטה קרינא בין הערבים והוה לי' למכתב בערב ושני כדבוריה וכתב בין הערבים לדרשא חלקהו לבין שני ערבים, ולפ"ז מיושב נמי מה שהקשה מהר"שא הא בפסח נמי בין הערבים כתיב וא"א לפרש כן דהא הפסח אחריו

אבל זה אינו קושיא דהאי דרשא אינו אלא אלכתחלה, ובהא ראייה בע"פ בתמיד גופיה לא מצנין לקימו האי דרשא דהא קרב בשמנה ומחצה, וער"ל דבפסח נמי מצי לפרש כן דהא בפסח כתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים א"כ קפיד קרא אשחיטת פסח והיא באמת בין הערבים כדדרשנין, דהא תיכף לאחר הקרבת התמיד דהיינו בשמנה ומחצה שחטנין הפסח, אבל באמת כד מעיינין שפיר קושית מהרש"א מעיקרא ליתא דאיתא בזבחים דף י"א תמיד דכתיב ביה את הכבש אחד תעשה בבקר מכלל דבין הערבים בין הערבים ממש אבל פסח כולי יומא זמניה הוא א"כ ממילא לא שייך כלל האי דרשא דחלקהו, ואם תשיבני הלא רבא ס"ל מצותו משש ומחצה והלכה כרבא, אבל בר מן דין דמאן מרא דהאי שמעתא דתפלות כנגד תמידין תקנום ריב"ל והוא סבירא ליה דעיקר מצותו מתשעה ומחצה ולמעלה, ואנן פסקנין תפלות כנגד תמידין תקנום וכ"כ הרמב"ם פ"ג מ"ה תפלה כבר אמרנו שתפלת מנחה נגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה, וכ"כ בא"ח סי' רל"ג מי שהתפלל תפלת מנחה לאחר שש שעות ומחצה ולמעלה יצא ועקר זמנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה, ע"כ אל תשנו ממנהג שנהגו אבותיכם כי זה אינו מנהג בעלמא אלא מיוסד ע"פ דין דש"ס ופוסקים דלכתחלה צריך להתפלל מנחה מתשע שעות ומחצה ולמעלה

ואין חלוק בזה בין שבת לחול כי כסדורו בחול כך סדורו בשבת:

נשאל נשאלתי, בקהלה אשר נתיסדה מחדש ואנשיה בה מעט אם יפה הם עושים להוסיף בשבת על שבעה הקרואים לתורה? והשבתי דאיסור גמור הוא להוסיף על שבעה הקרואים, דיש לומר הא דתנינן אבל מוסיפין עליהן היינו דוקא בימיהם דהפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה, אבל האידנא דכולהו מברכי לפניה ולאחריה לא, וכן מוכח מהא דאמרינן הני שלשה, ארבעה חמשה ששה ושבעה כנגד מי חד אמר כנגד ברכת כהנים, חד אמר כנגד שבעה רואי פני המלך וכן התקינו בפיוט ראש השנה לומר, רשומים קרות בו חמשה כמו חמשה על ברביהם ובסדר הושענא לשבת אמרינן, שבעה כהת קוראה בשבת, מכל זה נראה שאין להוסיף אלא לקרות שבעה כדת וכן מוכח מהא דאיתא במגלה דף ך"ט אתמר חל להיות באתה תצוה דהיינו ראש חדש אדר אמר ר' יצחק נפחא קרו שיתא מאתה תצוה עד כי תשא וחד בכי תשא עד ועשית, וכן מוכח מהראש שכתב וכשמוצאין שלשה ספרים קורין ששה באחד והשביעי בשני ובשלישי קורא המפטיר פרשה שהיא מעין ההפטרה, ואם מוסיפין בקהלות גדולות, אבל בקהלות קטנות אשר כל אחד יוכל לקרות בתורה לכל הפחות מדי חדש בחדשו בודאי אין להוסיף, ובפרט כי שמעתי כמה פעמים ההוגים מתחלין בפרשה פחות משלשה פסוקים ומשיורין פחות משלשה פסוקים, ובהדיא גרסינן כשם שאין

מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקין כך אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקין, ואחר כותבי זה מצאתי בשו"ת תשב"ץ סי' ע' שכתב ודע כי בבאי בכאן ראיתי מנהג משונה שמוסיפין בשבתות וי"ט אנשים הרבה ושמעו אלי בזה ואינן מוסיפין אפילו בשבת ושמעתי כי הר"ר ש"ט התקין כן במאירקא שגם הם היו מוסיפין בשבת והוא בטל זה המנהג ובלשון הזה שמעתי משמו שאמר כל המוותר על הסכמה זו יתותרון מעוהי ושמעתי הטעם שלא התירו להוסיף על שבעה קרואים אלא בזמן המשנה אבל האידנא שכל אחד מברך לפניה ולאחריה אין לנו להוסיף בקרואים שלא להוסיף בברכות שאינן צריכות · וידוע המברך ברכה שאינה צריכה עובר על לא תשא, עוד קורא תגר על מה שנהגו באיזו מקומות להוסיף בקרואים ביום שמחת תורה, וגם מהרי"ל היה נוהג שלא לקרות בפרשת וזאת הברכה רק לששה גוברין וכן מנהג ק"ק פפד"מ (וכן המנהג לע"ע בק"ק הנובר) וכל הקהלות שהם בני תורה, והשמע ישמע ·

השמטה

שייך לעמוד י״ח

ארסטו חשב שאלהות הרבה היו דהיינו שחשב כי העולם קדמון ·

שייך לעמוד ל״ט שורה ט״ז ·

ועוד ראייה מהא דאיתא בביצה דף ה׳, וכי תימא ביצה נמי אמנו עלה רבן יוחנן בן זכאי ושריהו כי אמנו אעדות וקשה מנין מאן דכר שמיה? הא לא קתני, במשנה אלא משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום, אלא ש״מ דכל תקנה שהתקין ראש בית דין לא היה אלא במנין ·

התנצלות המגיה

שבח למלך מלכי המלכים, ברוך לעולם אשר כח נותן ליעף, שעזרני להשגיח על הדפוס, את ספר הנחמד מלחמות ה׳ להגיה, אכן אין הדפוס בלי שגיאה, כמו אין בר בלי תבן, כידוע לכל מבין; גלוי וידוע לפני קדושי, שעיינתי כאפשרות אנושי, עם כל זה עלו קמשונים, איזה מונים. ע״כ אחלה פני הקורא, אם לפניו שגיאה תִקָרֵא, התיבה לתקנה, ולעמוד על מכונה, ואל יאשימני, ולזכות ידינני, ותבוא עליו ברכות טוב, מאל הטוב

נשלם הדפוס פה הנובר ביום ה׳ ד׳ של סוכות.
בשנת ויהי בכלות שלמה, ויברך כל קהל ה׳ לפ״ק

הקטן שלמה בלאך

לוח הטעוית

עמוד	שורה	טעות	תיקון
1	11	להרם	להרים
3	13	הדורות	הדור
4	26	פרע	פרעה
20	14	הורמה	הדומה
21	1	ביצה ה׳	בביצה ה׳ איתא
35	5	היינו	חייו
42	21	פתחים	פסחים
46	25	דעת ודעת	דעתו דעת
52	7	להתתחתן	להתחתן
55	24	הדי וטיהא	הדיוט יהא
—	25	טואת	טומאת
56	9	סמנה	ממנה
59	2	דליכה	דליכא
60	21	נגועה	נגיעה
82	6	כלון	כלן
99	21	חכריה ט״ן	וזכריה ט׳
103	11	ששהש	שעשה
113	26	מגיע	והיגיעה
118	1	מפרשו	מפרש
—	4	כמאוסים	מאוסים
—	13	חלק	נחלק
127	6	יצר הרה	יצרה